

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Επιβλέπων καθηγητής : **Κ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΗΣ**

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ :
ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΚΑΙ
ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΤΣΙΟΥΝΗ ΜΑΡΙΝΑ (Α.Μ. 1209 Μ 056)

Αθήνα, Μάιος 2011

Πίνακας περιεχομένων

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	3
- Βιβλιογραφία εισαγωγής	6
I. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΔΙΕΘΝΩΣ	7
1.1 Εισαγωγή	7
1.2 Απαρχές της κρίσης.....	8
1.3 Μακροπρόθεσμες αιτίες της κρίσης.....	9
1.4 Μετάβαση της κρίσης στην πραγματική οικονομία διεθνώς.....	12
1.5 Σύγκριση της σημερινής κρίσης με άλλες κρίσεις	13
1.6 Η αντίδραση της οικονομικής πολιτικής διεθνώς.....	14
1.7 Συμπεράσματα και διδάγματα από την παγκόσμια οικονομική κρίση	18
1.8 Βιβλιογραφία 1ου Κεφαλαίου	22
II. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	24
2.1 Εισαγωγή	24
2.2 Διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας από το 1980 έως σήμερα.....	25
2.3 Πριν ξεσπάσει η κρίση	32
2.4 Ξέσπασμα της κρίσης	33
2.5 Εγχώριες αιτίες της ελληνικής κρίσης	37
2.6 Διεθνείς αιτίες της ελληνικής κρίσης	38
2.7 Βιβλιογραφία 2ου Κεφαλαίου	41
III. ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	44
3.1 Εισαγωγή	44
3.2 Δημοσιονομική προσαρμογή	45
3.3 Το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης	46
3.4 Το νέο Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης.....	48
3.5 Η αντίδραση του ελληνικού κράτους στην οικονομική κρίση	51
3.6 Τι προβλέπει το Μνημόνιο.....	54
3.7 Προκλήσεις για την ελληνική οικονομία.....	61
3.8 Είναι αρκετές οι μεταρρυθμίσεις και το πακέτο στήριξης;.....	64
3.9 Βιβλιογραφία 3ου Κεφαλαίου	66
IV. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	68
4.1 Εισαγωγή	68
4.2 Μεγέθυνση vs Ανάπτυξη	69
4.3 Θεωρίες οικονομικής ανάπτυξης	70
4.4 Μπορεί να ανακάμψει η παγκόσμια οικονομία από την κρίση;	73
4.5 Η Ελλάδα εν μέσω δημοσιονομικής προσαρμογής	74
4.6 Βιβλιογραφία 4ου Κεφαλαίου	81

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Ο όρος «οικονομική κρίση» (economic crisis) ερμηνεύεται, στα διάφορα εγχειρίδια και άρθρα, ως μία κατάσταση κατά την οποία, μια χώρα, βιώνει μια απότομη οικονομική δυσπραγία ή κάμψη δηλαδή, μια απότομη και προς τα κάτω μετατόπιση του οικονομικού κύκλου (business cycle). Χρηματοοικονομική κρίση (financial crisis), από την άλλη, είναι η κατάσταση της οικονομίας που διατρέχεται από έλλειψη ρευστότητας, είτε εξαιτίας μαζικής ζήτησης του χρήματος που υπερβαίνει την προσφορά, είτε εξαιτίας μιας μείωσης της προσφοράς χρήματος λόγω μη έκδοσης νέου χρήματος ή περιοριστικής πιστωτικής πολιτικής από τις τράπεζες. Η χρηματοοικονομική κρίση πιέζει τις τράπεζες, κατά κανόνα, να πωλούν άλλα περιουσιακά στοιχεία, προκειμένου να αντιμετωπίσουν την πτώση των διαθεσίμων τους, είτε να καταρρέουν. Συνήθως, πρώτα παρατηρείται μια χρηματοοικονομική κρίση και, στη συνέχεια, μετατρέπεται σε οικονομική κρίση. Τα ανωτέρω στάδια από τα οποία μπορεί να διέλθει η οικονομία μιας χώρας, συνιστούν φάσεις αυτού που αποκαλείται «οικονομικός κύκλος» (economic cycle).

Σύμφωνα με το εγχειρίδιο των Parkin & Bade (2010), ο οικονομικός κύκλος ορίζεται ως οι περιοδικές αλλά ακανόνιστες ανοδικές και πτωτικές κινήσεις της οικονομικής δραστηριότητας, που μετρώνται με τις διακυμάνσεις του πραγματικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ ή GDP) και άλλων μακροοικονομικών μεταβλητών. Οι Parkin & Bade συνεχίζουν εξηγώντας ότι ο οικονομικός κύκλος δεν αποτελεί συμμετρικό, προβλέψιμο ή επαναλαμβανόμενο φαινόμενο, όπως η ταλάντευση του εκκρεμούς ενός ρολογιού. Η εκδήλωσή του είναι τυχαία και, σε μεγάλο βαθμό, απρόβλεπτη. Αναγνωρίζουν, δε, ότι ο οικονομικός κύκλος είναι μια σειρά τεσσάρων φάσεων. Πρώτον, της φάσεως της συστολής της οικονομίας, δηλαδή της επιβράδυνσης της οικονομικής δραστηριότητας, που μπορεί να εκδηλωθεί ως κρίση (slump or depression), που είναι η μεγάλου βαθμού συστολή και ως ύφεση (recession), που θεωρείται μια μικρότερου βαθμού συστολή. Δεύτερον, της φάσεως κατά την οποία ο οικονομικός κύκλος έχει αγγίξει το χαμηλότερο σημείο καμψής του και, αφού παραμένει εκεί για ένα χρονικό διάστημα, ακολούθως πυροδοτείται η ανάκαμψη. Τρίτον, την φάση της ανάκαμψης (recovery) και, τέταρτον, τη φάση της άνθησης (boom), κατά την οποία, ο οικονομικός κύκλος βρίσκεται στην κορυφή του.

Αξίζει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι οι διαφορές μεταξύ κρίσης και ύφεσης δεν είναι απόλυτα ξεκάθαρες και οι οικονομολόγοι διατυπώνουν διαφορετικές απόψεις. Γενικά, γίνεται αποδεκτό ότι η κρίση αντιπροσωπεύει μια πολύ βαθύτερη κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας από ό,τι η ύφεση και τοποθετείται στο κατώτερο σημείο του κύκλου. Συνήθως, μια οικονομία λέγεται ότι είναι σε ύφεση, όταν μειώνεται το ΑΕΠ της για δύο διαδοχικά τρίμηνα. Ωστόσο, η Business Cycle

Dating Committee του National Bureau of Economic Research (NBER) των ΗΠΑ, δεν δέχεται τον προαναφερόμενο ορισμό. Οι βασικοί λόγοι για αυτό είναι ότι δεν θεωρεί ορθό να λαμβάνεται υπόψη μόνο ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ μιας οικονομίας και, ακόμη, ότι οι τριμηνιαίες μετρήσεις αφήνουν εκτός ανάλυσης σημαντικές μηνιαίες μεταβολές. Έτσι, προσδιορίζει το επίπεδο της οικονομικής δραστηριότητας, εξετάζοντας ένα συνδυασμό στοιχείων όπως τις μεταβολές στο πραγματικό ΑΕΠ αλλά και στο, εννοιολογικά ισοδύναμο, πραγματικό Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα (ΑΕΙ ή real GDI), τα επίπεδα ανεργίας, την βιομηχανική παραγωγή ή τις λιανικές πωλήσεις. Μάλιστα, ορίζουν την ύφεση ως «μια περίοδο *μειούμενης* δραστηριότητας παρά ως μια φάση *μειωμένης* δραστηριότητας» (...a period of diminishing activity rather than diminished activity). Είναι η περίοδος μεταξύ μιας κορυφής (peak) και ενός κατώτερου σημείου (trough) του οικονομικού κύκλου. Τέλος, σημειώνεται ότι, το NBER, δεν αναγνωρίζει περιόδους οικονομικής κρίσης αλλά μόνο ύφεσης.

Η πρώτη συστηματική μελέτη περιοδικών οικονομικών διακυμάνσεων, έγινε το 1819 από τον Jean Charles Leonard de Sismondi. Πριν από αυτό, η κλασσική οικονομική θεωρία, είτε αρνιόταν την ύπαρξη του οικονομικού κύκλου, αποδίδοντας την εμφάνισή τους σε εξωγενείς παράγοντες, όπως ο πόλεμος, είτε εξέταζε μόνο την μακροχρόνια περίοδο. Ο Sismondi, δικαιώθηκε με τον Πανικό του 1825, όπως αποκαλείται το κραχ στα χρηματιστήρια της εποχής, με αφετηρία την Αγγλία. Τότε κατέρρευσαν περίπου 70 τράπεζες. Η περίοδος αυτή, αναφέρεται ως η πρώτη περίπτωση σύγχρονης οικονομικής κρίσης που δεν αποδίδεται σε εξωγενείς παράγοντες όπως ο πόλεμος και, επομένως, ως η αφετηρία των σύγχρονων οικονομικών κύκλων (Glasner, David; Cooley, Thomas F Cooley).

Στην παρούσα εργασία, το αντικείμενο είναι η μελέτη της διεθνούς οικονομικής κρίσης, η μετάβασή της στην Ελλάδα μετά το 2008, οι χρόνιες αδυναμίες στα δημόσια οικονομικά της χώρας, η προσπάθεια για τη θεραπεία τους (δημοσιονομική προσαρμογή) και, τελικά, οι προοπτικές ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας εν μέσω δημοσιονομικής προσαρμογής.

Η ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας αποτελεί το αντικείμενο του τέταρτου και τελευταίου κεφαλαίου της εργασίας. Αρχικά, γίνεται η διάκριση ανάμεσα στις έννοιες οικονομική ανάπτυξη και οικονομική μεγέθυνση. Στη συνέχεια, γίνεται μια παρουσίαση των θεωριών οικονομικής ανάπτυξης που εμφανίστηκαν μετά τον β' Παγκόσμιο Πόλεμο και μελετάται το μοντέλο ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας. Ακολούθως τίθεται το ερώτημα του εάν η παγκόσμια οικονομία μπορεί να εξέλθει από την κρίση. Τέλος, μελετώνται οι προοπτικές ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας, στο πλαίσιο της αυστηρής δημοσιονομικής πειθαρχίας.

Η θέση της παρούσας εργασίας είναι ότι, αρχικά, δεν μπορεί να υπάρξει οικονομική μεγέθυνση όταν λαμβάνονται σημαντικά μέτρα μείωσης των κρατικών δαπανών και αύξησης των

φόρων, ειδικά σε μια περίοδο που οι εμπορικές τράπεζες έχουν κλείσει την στρόφιγγα των δανείων τόσο ως προς τα νοικοκυριά όσο και ως προς τις επιχειρήσεις, εξαιτίας της αδυναμίας τους να δανειστούν στη διατραπεζική αγορά, λόγω της χαμηλής πιστοληπτικής αξιολόγησης της χώρας αλλά και των αυξανόμενων επισφαλειών που εγγράφουν στα λογιστικά τους βιβλία, όσο η κρίση βαθθαίνει. Επίσης, είναι θέση της εργασίας, το γεγονός ότι οι επιτυχημένες περιπτώσεις χωρών που εφάρμοσαν προγράμματα δημοσιονομικής προσαρμογής, στην Ευρώπη, τη Λατινική Αμερική, την Αφρική, στηρίζονταν λιγότερο στην φορολόγηση, από ότι το ελληνικό πρόγραμμα και περισσότερο στη μείωση της κρατικής δαπάνης (Alesina, Perotti, 1996). Τέλος, είναι θέση της εργασίας το γεγονός ότι η δημοσιονομική προσαρμογή στην Ελλάδα θα χρειαστεί περισσότερα από τρία χρόνια, ίσως περισσότερα και από πέντε για να ολοκληρωθεί, στοιχείο που επιβεβαιώνεται από τις διαπιστώσεις της Committee for a Responsible Federal Budget των ΗΠΑ, αλλά και από τις ανωτέρω αναφερόμενες πηγές.

Θέση, όμως, της εργασίας, είναι και το ότι, το ζητούμενο για τη χώρα πρέπει να είναι η επίτευξη ανάπτυξης και όχι μόνο μεγέθυνσης. Άλλωστε, η μονοδιάστατη επιδίωξη της μεγέθυνσης, κατά τη περίοδο μετά την είσοδο του ευρώ, η οποία δε συνοδεύτηκε από ποιοτικές παρεμβάσεις στην οικονομία, αναγκάζει τον λαό της χώρας να επωμιστεί δυσβάσταχτα βάρη, σε σύντομα χρονικά διαστήματα. Επομένως, οι θυσίες θα έχουν πιάσει τόπο, υπό την προϋπόθεση ότι κατά τη διάρκεια της κρίσης, θα πραγματοποιηθούν οι αναγκαίες και ικανές αλλαγές που θα επιτρέψουν στην οικονομία και στην κοινωνία να γνωρίσει την ανάπτυξη, όσο το δυνατόν συντομότερα.

Η εργασία δεν προβαίνει σε αξιολογική κρίση των μέτρων που έχουν ληφθεί ή του «Μνημονίου», που αποτελεί πεδίο πολιτικής ή κομματικής διένεξης. Η ελληνική οικονομία δεν προετοιμάστηκε κατάλληλα, όταν είχε την πολυτέλεια να το πράξει, ώστε να μπορεί να αντιμετωπίσει με πιο ανώδυνο τρόπο την οικονομική κρίση. Σημειώνεται ότι, κατά την ολοκλήρωση της συγγραφής της εργασίας, δεν έχουν ανακοινωθεί τα νέα μέτρα της κυβέρνησης με το νέο μεσοπρόθεσμο πρόγραμμά της. Οι δημοσιογραφικές πληροφορίες μιλούν για νέες περικοπές σε μισθούς και συντάξεις, για μετατάξεις βασικών ειδών, όπως τα είδη διατροφής, σε συντελεστή ΦΠΑ 23%, για νέες αυξήσεις σε φόρους (π.χ. ακίνητη περιουσία) και τέλη (π.χ. τέλη κυκλοφορίας οχημάτων). Θέση της εργασίας είναι ότι και αυτά τα μέτρα επικεντρώνονται κυρίως στη φορολογία, θίγουν ιδιαίτερα ασθενείς ομάδες του πληθυσμού, δυσχεραίνοντας περισσότερο την ανάκαμψη και μπορεί να επιφέρουν ρήγμα στην κοινωνική συνοχή.

- Βιβλιογραφία εισαγωγής

Michael Parkin & Robin Bade (2010), *Foundations of Economics*, Prentice Hall.

National Bureau of Economic Research, Business Cycle Dating Committee, www.nber.org/cycles.

Jean Charles Leonard de Sismondi (1819), *Nouveaux Principes d' économie politique*, University of Michigan Library.

Glasner David, Cooley Thomas F., *Business cycles and depressions: an encyclopedia*, New York, Garland Publishing.

Alberto Alesina, Roberto Perotti, (1996), “Fiscal adjustments in OECD countries: composition and macroeconomic effects”, NBER Working Paper 5730.

Committee for a Responsible Federal Budget, “Deficit reduction: Lessons from around the world”
http://crfb.org/sites/default/files/Deficit_Reduction_Lessons_from_Around_the_World.pdf.

I. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΔΙΕΘΝΩΣ

1.1 Εισαγωγή

Η παγκόσμια οικονομία βρίσκεται στην πιο βαθιά κρίση της από το Μεγάλο Κραχ της δεκαετίας του '30. Τα επίπεδα εισοδήματος και διαβίωσης ήταν πολύ υψηλότερα στην αρχή της κρίσης. Παρότι εφαρμόστηκαν οικονομικές πολιτικές για να αμβλύνουν τις επιπτώσεις της κρίσης, χρειάζεται ακόμα πολλή δουλειά για να τονωθεί η οικονομία (Romer, 2009). Το ερώτημα για την διάρκεια της κρίσης δεν μπορεί να απαντηθεί με βεβαιότητα, αν και υπάρχουν εμπειρικά δεδομένα από προηγούμενες κρίσεις – που, όμως, δεν είναι απόλυτα συγκρίσιμες. Η κρίση επηρεάζει τις χρηματοπιστωτικές αγορές, την πραγματική οικονομία και την αγορά εργασίας για διαφορετικά χρονικά διαστήματα. Ο ρυθμός ανάρρωσης παραμένει ένα ανοιχτό ερώτημα, όπως και ποιες δομικές αλλαγές πρέπει να γίνουν.

Από το 2001 ως το 2007 η παγκόσμια οικονομία αναπτύχθηκε γρηγορότερα από οποιαδήποτε άλλη περίοδο 6 ετών τα τελευταία 30 χρόνια. Οι περισσότερες αναπτυσσόμενες χώρες συμμετείχαν στην ανάπτυξη, συμπεριλαμβανομένης ακόμα και της υπο-Σαχάριας Αφρικής. Στο 2ο μισό του 2007, η ανάπτυξη μετατράπηκε σε μια περίοδο αστάθειας και αβεβαιότητας.

Παρότι υπάρχουν ακόμα κάποιοι (ελάχιστοι) αισιόδοξοι ως προς την κρίση, οι περισσότεροι αναλυτές θεωρούν πως η κρίση μοιάζει περισσότερο με μία καρδιακή προσβολή σε έναν μανιώδη καπνιστή και ότι η κατάσταση θα επιδεινωθεί περισσότερο. Σίγουρα, το χρηματοοικονομικό σύστημα προσπαθεί να βγει – αν και αργά – από το αρχικό σοκ που έγινε στις ΗΠΑ. Και όσο η αμερικάνικη και η ευρωπαϊκή οικονομία επιβραδύνονται, δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος μεταξύ χρηματοπιστωτικής και πραγματικής οικονομίας.

Οι απαρχές και τα αίτια της κρίσης ξεκινούν από την κατάρρευση ενός τμήματος της αμερικάνικης αγοράς ακινήτων, η οποία δημιούργησε δονήσεις σε ολόκληρη την χρηματοοικονομική αγορά και στην πραγματική οικονομία φτάνοντας σε όλες τις μεριές της Γης. Ο ρυθμός και ο συγχρονισμός με τον οποίο διαδόθηκε σε όλους τους κλάδους της οικονομίας και όλο τον κόσμο, ήταν ιδιαίτερα απροσδόκητος, δεδομένου ότι η παγκόσμια οικονομία, σήμερα, δεν βασίζεται μόνο σε έναν πυλώνα και, επίσης, υπάρχουν μεγάλες διαφορές στα οικονομικά συστήματα και στα οικονομικά προβλήματα ανά τον κόσμο. Για παράδειγμα, το σημείο του οικονομικού κύκλου στο οποίο βρίσκεται μία χώρα, το εμπορικό ισοζύγιο, το επίπεδο εισοδήματος, η πρόσβαση σε πρώτες ύλες και η κατάσταση του προϋπολογισμού ήταν πολύ διαφορετική για κάθε χώρα ή ακόμα και για διαφορετικές περιοχές στην ίδια χώρα, όταν ξέσπασε κρίση. Η

παγκοσμιοποίηση, πάντως, επιδρώντας εξισορροπητικά μεταξύ του επιπέδου εισοδήματος διαφόρων χωρών (π.χ. η Κίνα, η Ινδία και η Ανατολική Ευρώπη σύγκλιναν με υψηλότερους ρυθμούς προς το επίπεδο της Δύσης) είχε τον αρνητικό αντίκτυπο του συγχρονισμού της κρίσης.

Η μικρή σπίθα που ξεκίνησε την κρίση και η ραγδαία εξάπλωσή της δείχνουν πως δεν έχουμε να κάνουμε με ένα απλό ατύχημα αλλά με μια βαθιά κρίση που εμφανίζει διάφορα και, άλλοτε βαθύτερα, συστημικά προβλήματα. Είναι δύσκολο να κρίνουμε το αν η αντίδραση των παγκόσμιων οικονομικών πολιτικών είναι επαρκής και το πόσο θα διαρκέσει η κρίση (Aiginger, 2009a).

1.2 Απαρχές της κρίσης

Η φαινομενική αιτία της κρίσης – και η σπίθα που πυροδότησε την βόμβα της παγκόσμιας κρίσης – ήταν η χαλαρή έως αμελής επίβλεψη του πιστωτικού τομέα στην αμερικανική αγορά ακινήτων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα μια έκρηξη στην αγορά ιδιοκατοίκησης. Εξαιτίας του γεγονότος πως η οικονομία των ΗΠΑ είχε μία ταχεία ανάρρωση από την κρίση των Dot.Com (φούσκα του Ίντερνετ) στις αρχές του 21ου αιώνα και λόγω της υψηλής της ανάπτυξης τη δεκαετία του '90, οι τιμές της ακίνητης περιουσίας είχαν αυξηθεί σταθερά τα τελευταία 15 χρόνια, προ της κρίσης. Όσο αυξάνονταν οι τιμές των ακινήτων τόσο αυξάνονταν και οι αξίες των εμπράγματων εξασφαλίσεων (υποθήκες). Η ανάπτυξη της οικονομίας, με τη σειρά της, αύξησε την απασχόληση και την κατανάλωση.

Άτομα τα οποία υπό κανονικές συνθήκες δεν θα θεωρούνταν κάτοχοι σταθερών ή υψηλών εισοδημάτων ή αντίστοιχης πιστοληπτικής ικανότητας για να πάρουν κάποιο δάνειο, έπαιρναν φτηνά δάνεια και αυτή η πρακτική είχε γίνει αποδεκτή και σε πολιτικό επίπεδο. Υπήρχε η διάθεση κάθε Αμερικάνος, συμπεριλαμβανομένων των μεταναστών, να αποκτήσει την ικανότητα να έχει το δικό του σπίτι. Τα δάνεια γίνονταν επίσης αποδεκτά επειδή, αρχικά, τα επιτόκια ήταν χαμηλά και οι ληξιπρόθεσμες οφειλές θα αυξάνονταν σε μια μεταγενέστερη ημερομηνία. Γενικά, το ρίσκο για ένα στεγαστικό δάνειο στις ΗΠΑ ήταν χαμηλό. Αν η αξία του σπιτιού γινόταν μικρότερη από το δάνειο που απέμενε να αποπληρωθεί τότε ο ιδιοκτήτης μπορούσε πολύ απλά να εγκαταλείψει το σπίτι του. Σε κάποιες πολιτείες, ο νόμος επέτρεπε σε αυτούς τους ανθρώπους να διαγράψουν το χρέος τους προς την τράπεζα (σε αντίθεση με την Ευρώπη, όπου το χρέος συνδέεται με την ακίνητη περιουσία και όχι με το άτομο).

Το ρίσκο που βάραινε τις τράπεζες μειωνόταν με την τακτική της «ομαδοποίησης» διάφορων δανείων, ξεχωρίζοντάς τα ανάλογα με το επίπεδο κινδύνου τους και πουλώντάς τα.

Έπειτα, το ρίσκο μεταβιβαζόταν, μερικώς, σε άλλες αμερικανικές και διεθνείς τράπεζες, συμπεριλαμβανομένων ελβετικών και γερμανικών τραπεζών. Η μεταβίβαση του κινδύνου είχε ως αποτέλεσμα η τράπεζα – η οποία γνώριζε το ρίσκο – να μην χρειάζεται να έχει αποθέματα για να καλύψει αυτόν τον κίνδυνο. Διάφοροι οργανισμοί αξιολόγησης αξιολογούσαν τα δάνεια με πολύ υψηλό βαθμό (AAA) και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να υπάρχουν πολύ λίγα χρηματικά αποθέματα για κάλυψη των προαναφερθέντων κινδύνων. Για παράδειγμα, υπήρχαν περιπτώσεις όπου τράπεζες είχαν ως απόθεμα μόνο το 1,6% των δανείων που είχαν δώσει (Freixas, 2009).

Η φούσκα έσκασε όταν τα επιτόκια άρχισαν να αυξάνονται λόγω του πληθωρισμού, η αγορά ακινήτων κορέστηκε και η νομισματική πολιτική έγινε πιο περιοριστική. Οι τιμές των ακινήτων κατέρρευσαν και μαζί τους κατέρρευσαν οι εγγυήσεις για τα δάνεια. Πολλοί δανειζόμενοι είχαν εισέλθει στη φάση των υψηλότερων επαναπληρωμών τις οποίες δεν μπορούσαν να καλύψουν. Τα ακίνητα έπρεπε να εγκαταλειφθούν ή να σταματήσουν να χτίζονται και άλλοι δανειζόμενοι έπρεπε να μειώσουν την κατανάλωσή τους και έχασαν την πιστοληπτική τους ικανότητα. Ως εκ τούτου, οι επενδυτές ανά τον κόσμο μπορούσαν να αγοράσουν τα ακίνητα φτηνά και σε μεγάλες ποσότητες. Οι τράπεζες είχαν δάνεια τα οποία δεν μπορούσαν να εισπράξουν και δεν είχαν αρκετό μετοχικό κεφάλαιο ως εγγύηση. Το πρόβλημα για τις τράπεζες αυξήθηκε επειδή τα άδεια σπίτια έχαναν την αξία τους πολύ γρήγορα. Ακόμα και οι δόσεις της τιτλοποίησης που θεωρούνταν σχετικά ασφαλείς είχαν απώλειες. Οι τράπεζες είχαν υψηλή μόχλευση, προσπαθούσαν να αντιστρέψουν το ισοζύγιο των κεφαλαίων τους, αλλά αυτό ήταν αδύνατο ή γινόταν ήδη σε πολύ χαμηλές (και φθίνουσες) τιμές (Καραμούζης, Χαρδούβελης, 2011).

1.3 Μακροπρόθεσμες αιτίες της κρίσης

Οι αναταράξεις σε ένα μόνο τμήμα της αμερικανικής αγοράς δεν θα μπορούσαν να ήταν επαρκείς από μόνες τους για να προκαλέσουν μια τέτοια παγκόσμια κρίση. Υπολογίζεται (Jickling, 2009) πως τα προαναφερθέντα στεγαστικά δάνεια ήταν συνολικά 1-1,5 τρις δολάρια, συγκρινόμενα με το συνολικό ποσό στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ που φτάνει τα 11 τρις δολάρια ή με το χρέος των ΗΠΑ που είναι 50 τρις δολάρια. Τα δάνεια που αναφέρθηκαν παραπάνω, αντιστοιχούν σε λιγότερο από 10% του ΑΕΠ των ΗΠΑ και από 2% του παγκοσμίου ΑΕΠ (Aiginger, 2009b).

Αυτό που εξέπληξε πολλούς οικονομολόγους ήταν η ισχυρή παρουσία των τιτλοποιημένων στεγαστικών δανείων στα χαρτοφυλάκια των τραπεζών σε όλο τον κόσμο. Οι διεθνείς τράπεζες είχαν αγοράσει τεράστιους όγκους τέτοιων δανείων και ορισμένα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα τα κρατούσαν εκτός των ισολογισμών τους (για ειδικές περιπτώσεις εταιρειών όπου δεν ελέγχονταν

επαρκώς). Μόλις έσκασε η φούσκα οι ισολογισμοί ελέγχθηκαν για άλλες επενδύσεις υψηλού κινδύνου (π.χ. CDS) και έγιναν εκτενείς διαγραφές επενδύσεων. Με κάθε αρνητικό πρωτοσέλιδο, οι μετοχές τους έπεφταν και, μαζί με αυτές, έπεφτε και η πιθανότητα ανάκτησης της αξίας των επενδύσεών τους. Έτσι, έπρεπε να γίνουν περαιτέρω υποτιμήσεις. Οι τράπεζες άρχισαν να χάνουν την εμπιστοσύνη μεταξύ τους και δεν δάνειζε η μία στην άλλη.

Όταν η Lehman Brothers χρεοκόπησε τον Σεπτέμβρη του 2008, οι οικονομικοί κύκλοι ένιωσαν όπως οι επιβάτες του Τιτανικού όταν προσέκρουσε στο παγόβουνο. Όλοι νόμιζαν ότι εταιρείες όπως η Lehman Brothers δεν θα βούλιαζε. Το αποτέλεσμα ήταν περισσότερες διαγραφές επενδυτικών προϊόντων, νέα αξιολόγηση κινδύνων και πτώση των μετοχών των χρηματοπιστωτικών οργανισμών. Οι απώλειες λόγω της αφερεγγυότητας άλλων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων εκτιμάται πως είναι γύρω στο 1 τρις δολάρια (λιγότερο από 10% του ΑΕΠ των ΗΠΑ) (Aiginger, 2009b).

Υπάρχουν, όμως, πιο θεμελιώδεις μακροοικονομικές και μικροοικονομικές αιτίες για την αστάθεια της χρηματοπιστωτικής αγοράς, εν γένει αλλά και για την κατάρρευση της παγκόσμιας οικονομίας, εξαιτίας της κατάρρευσης ενός τμήματος της αγοράς σε μία χώρα.

Ένας από αυτούς τους λόγους έχει σχέση με το παγκόσμιο πλεόνασμα κεφαλαίου που επεδιώκετο να επενδυθεί ή να χρησιμοποιηθεί για κερδοσκοπία και το οποίο αυξήθηκε την τελευταία δεκαετία. Η Κίνα, η Ρωσία και άλλες χώρες, που είναι πλούσιες σε πρώτες ύλες και πετρέλαιο, είχαν μαζέψει συναλλαγματικά αποθέματα, επειδή ήθελαν να περιορίσουν ή να αποτρέψουν την υπερτίμηση του νομίσματός τους. Η απρόσμενη ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας – αναπτύχθηκε 25% μέσα σε 6 χρόνια – αύξησε την εθνική αποταμίευση και τα κέρδη των επιχειρήσεων, τα οποία δεν επενδύονταν πλήρως (Aiginger, 2009b). Η υψηλή ανάπτυξη του παγκόσμιου ΑΕΠ, αποκάλυψε ελλείψεις σε πρώτες ύλες και ενέργεια, εκτόξευσε την ζήτηση τροφίμων (η οποία έγινε ακόμα πιο έντονη, λόγω αποτυχημένων σοδειών και λόγω της αλλαγής της διατροφής στις αναπτυσσόμενες χώρες, στις οποίες οι άνθρωποι αύξησαν την κατανάλωση κρέατος).

Η πολιτική χαμηλών επιτοκίων στις ΗΠΑ μετά την κρίση των Dot.Com, γύρω στο 2000, διορθώθηκε πολύ αργά και πολύ διστακτικά (Taylor, 2009). Η νομισματική πολιτική μετά την κρίση των διαδικτυακών εταιρειών στις ΗΠΑ, ήταν ένας βασικός παράγοντας για την όξυνση της κρίσης. Χαρακτηριστικά, ο Alan Greenspan, πρόεδρος της Fed (Κεντρική Τράπεζα των ΗΠΑ) παραδέχτηκε πως τα χαμηλά επιτόκια είχαν σημαντικό αντίκτυπο στην κρίση αλλά τονίζει πως μεγαλύτερο αντίκτυπο είχαν οι πολιτικές των τραπεζών που παρείχαν τα στεγαστικά δάνεια και δεν μπορούσε να τις επηρεάσει η Fed (Greenspan, 2009).

Το διαθέσιμο κεφάλαιο επενδύθηκε σε μεγάλο βαθμό στις ΗΠΑ. Αυτό επέτρεψε να υπάρξει

μια αύξηση στην κατανάλωση των Αμερικανών, η οποία ουσιαστικά χρηματοδοτήθηκε από πιστώσεις. Επίσης, υπήρξε μια έκρηξη στις κατασκευές. Η αύξηση της κατανάλωσης οδήγησε σε εμπορικό έλλειμμα και σε έλλειμμα προϋπολογισμού στις ΗΠΑ. Οι ανισορροπίες, που ήταν ήδη γνωστές και προϋπήρχαν για δεκαετίες, έγιναν οξύτερες. Η Ρωσία, η Κίνα, η Ινδονησία και οι χώρες που παράγουν πετρέλαιο, προσπάθησαν να αγοράσουν εταιρείες της Δύσης.

Οι απελευθερωμένες χρηματοοικονομικές αγορές ανά τον κόσμο, διευκόλυναν και διέδωσαν την ανάπτυξη και την κατεύθυναν σε πολλά μέρη του κόσμου. Οι διαφορετικοί ρυθμοί ανάπτυξης σε διάφορες χώρες, για διάφορα προϊόντα (πολύτιμα μέταλλα, πρώτες ύλες, πετρέλαιο, τρόφιμα) και για διάφορες βιομηχανίες, επέτρεπαν διαφορετικές αποδόσεις. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να είναι δυνατό να υπάρχουν καλές αποδόσεις μέσω «έξυπνων επενδύσεων» και υπήρχε πλεόνασμα κεφαλαίου παγκοσμίως. Αυτή η τάση να υπάρχουν επενδυτικές ευκαιρίες παγκοσμίως και η επακόλουθη μείωση των ανισορροπιών, έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση των τιμών. Οι αυξημένες τιμές προκαλούν αυξημένες προσδοκίες οι οποίες, με τη σειρά τους, οδηγούν σε κύματα κερδοσκοπίας. Για αυτούς τους λόγους, οι χρηματοπιστωτικές αγορές υπόκεινται, συνήθως, σε πιο αυστηρές ρυθμίσεις από ό,τι οι αγορές αγαθών.

Όμως, οι υπάρχουσες ρυθμίσεις υπονομεύθηκαν, τα τελευταία χρόνια, από την καινοτομία νέων χρηματοπιστωτικών μηχανισμών, από την διεθνοποίηση των χρηματοπιστωτικών αγορών και από την απορρύθμισή τους. Οι επενδυτικές τράπεζες ρυθμίζονταν λιγότερο από ότι οι υπόλοιπες τράπεζες, τα Hedge Funds ρυθμίζονταν λιγότερο από ότι άλλα ταμεία (π.χ. τα ασφαλιστικά ταμεία) και οι πολυεθνικές επιχειρήσεις δεν ελέγχονταν επαρκώς από τους εθνικούς ρυθμιστές. Στις ΗΠΑ το επίπεδο ρύθμισης διέφερε ανάλογα με το είδος της επιχείρησης (Leijonhufvud, 2009).

Η ρύθμιση εστιαζόταν μόνο σε κάθε τομέα ξεχωριστά, σε εθνικό επίπεδο. Οι συστημικοί κίνδυνοι δεν ελέγχονταν αρκετά και οι ανισορροπίες από χώρα σε χώρα, από προϊόν σε προϊόν και τα υψηλά κέρδη από τα καινοτομικά χρηματοπιστωτικά προϊόντα, έτρεφαν μη ρεαλιστικές και υπερβολικά υψηλές προσδοκίες για απόδοση στην επένδυση. Για παράδειγμα, ο πρόεδρος της Deutsche Bank, Ackermann έθεσε ως στόχο την απόδοση 25% σε κάποια προϊόντα της τράπεζας (Aiginger, 2009b).

Τα παραπάνω μπορούσαν να πραγματοποιηθούν μόνο μέσω προϊόντων υψηλού κινδύνου, υψηλής μόχλευσης (υψηλού χρέους, δηλαδή) και μη ρεαλιστικών εκτιμήσεων του κινδύνου. Τα χρηματοπιστωτικά προϊόντα δεν εξισορροπούσαν πλέον τις ανισορροπίες, ούτε προστάτευαν κάποιον από τον κίνδυνο, αλλά όξυναν την κερδοσκοπία σε πτωτικές τιμές μετοχών κλπ. Μια καινούρια τάξη επενδυτών εμφανίστηκε, οι οποίοι κατάφεραν να συμμετέχουν στην παγκόσμια χρηματοπιστωτική αγορά.

Γενικά, η πίεση για κέρδη, τα οποία ήταν υψηλότερα από τα συνηθισμένα, ήταν τεράστια.

Οποιοσδήποτε μπορούσε να φέρει μεγάλες αποδόσεις, πλημμυριζόταν με μπόνους και πριμ. Τα πριμ συχνά συνδέονταν με τις αποδόσεις. Όμως, οι τράπεζες αύξαναν τον δανεισμό σε εταιρείες. Από τη μία υπήρχαν υψηλές αποδόσεις σε επενδύσεις και από την άλλη, οι εταιρείες είχαν δανειστεί σε υπερβολικό βαθμό. Στο ξέσπασμα μιας πιθανής κρίσης, αυτό θα έκανε το κεφάλαιο εξαιρετικά ασταθές.

Αν και οι ρυθμιστές σε εθνικό και διεθνές επίπεδο προσπαθούσαν να ελέγξουν τις χρηματοπιστωτικές αγορές, έμειναν πίσω στις εξελίξεις, λόγω των μεγάλων αλλαγών στα χρηματοοικονομικά προϊόντα (Niederauer, 2009).

Η χρηματοπιστωτική “μόδα” επέτασσε συναλλαγές με μεγαλύτερο ρίσκο και υπήρχε μια καθυστέρηση στην τάση των ρυθμιστικών αρχών να ακολουθούν τις εξελίξεις στα καινούρια προϊόντα και τον νέο παγκόσμιο ορίζοντα. Επίσης, παροχείς οικονομικών υπηρεσιών νέας μορφής (π.χ. Hedge Funds), δεν ενέπιπταν στις χρηματοοικονομικές ρυθμίσεις. Ακόμα και τα εθνικά ρυθμιστικά όργανα της Ευρώπης δεν ήταν επαρκώς ενημερωμένα για τα προβλήματα. Τα δίκτυα μεταξύ οικονομικού κόσμου, πολιτικών και μάνατζμεντ ήταν πολύ στενά (ιδιαίτερα μεταξύ των επενδυτικών τραπεζών και της κυβέρνησης των ΗΠΑ). Επίσης, δεν υπήρχε επαρκής έλεγχος από τις αρχές και διάλογος με τους παίκτες της αγοράς και κάποιοι βασικοί κανόνες για χρηματοοικονομικές συναλλαγές έγιναν χαλαρότεροι τα τελευταία χρόνια. Ο Greenspan ανακοίνωσε (Aiginger, 2009b) πως οι οικονομικές φούσκες δεν έπρεπε να αντιμετωπίζονται με νομισματική πολιτική, αλλά πως πρέπει να περιμένουμε να ξεσπάσουν και να καθαρίζονται τα απομεινάρια αργότερα. Ήταν ευεργετικό για τις αγορές να αυτορυθμίζονται και όντως το έκαναν.

Η συμπεριφορά που αναπτύχθηκε στις ΗΠΑ, αναφορικά με τη χρήση των πιο βραχυπρόθεσμων πληροφοριών και την τοποθέτηση υπερβολικής αξίας στα τριμηνιαία κέρδη, έθεσε μεγάλη πίεση στο οικονομικό σύστημα.

1.4 Μετάβαση της κρίσης στην πραγματική οικονομία διεθνώς

Η χρηματοπιστωτική κρίση έγινε σε μία στιγμή κατά την οποία ο οικονομικός κύκλος ήταν καλός αλλά με πτωτική τάση. Το 2008, υπήρχαν μαζικές ελλείψεις πετρελαίου, πρώτων υλών και, σε συνδυασμό με τον πληθωρισμό, τροφίμων, που ήταν ενδείξεις για μετάβαση της χρηματοοικονομικής κρίσης στην πραγματική οικονομία. Ο υψηλός πληθωρισμός (4% στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ο διπλάσιος σε πολλές χώρες) οδήγησε σε υψηλότερα επιτόκια και μια νομισματική πολιτική ανίκανη ή απρόθυμη να αντιδράσει στα πρώτα σημάδια αποδυνάμωσης της παγκόσμιας οικονομίας.

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα αύξησε τα επιτόκια τον Ιούνιο του 2008 δηλαδή, όταν η κρίση είχε ήδη ξεκινήσει. Τα υψηλά επιτόκια, το ξέσπασμα της φούσκας της αμερικάνικης αγοράς ακινήτων, το τέλος της έκρηξης των τιμών των μετοχών και η συνειδητοποίηση του εύρους των τοξικών κεφαλαίων, οδήγησαν σε περιορισμό του δανεισμού και αυτός ο περιορισμός οδήγησε σε κρίση την πραγματική οικονομία. Οι τιμές των μετοχών κατέρρευσαν παγκοσμίως όπως και οι τιμές των πρώτων υλών και των αγορών ενέργειας. Η επένδυση μειώθηκε, πρώτα από όλα και σε μεγάλο βαθμό, στις κατασκευές, στην διεθνή άμεση επένδυση και στον βιομηχανικό εξοπλισμό. Τα αποθέματα πρώτων υλών και προϊόντων που είχαν παραχθεί και αποθηκευτεί, αποδείχθηκαν πάρα πολλά για αυτή τη νέα κατάσταση.

Αρχικά, η μετάβαση συνέβη στις ΗΠΑ αλλά, πολύ γρήγορα, εξαπλώθηκε σε όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες και στην Ανατολική Ευρώπη, επειδή οι αμερικάνικες και ευρωπαϊκές τράπεζες οδήγησαν την κρίση εκεί. Επίσης, αφού η ανάπτυξη της Κίνας βασίζεται στις εξαγωγές, η κρίση μεταφέρθηκε και στην Κίνα. Η μείωση των παραγγελιών και οι άσχημες προοπτικές ανάπτυξης, οδήγησαν στην δραματική πτώση των τιμών των μετοχών σε όλο τον κόσμο.

Αυτό, με τη σειρά του, οδήγησε σε “τρύπες” στους λογαριασμούς των εταιρειών και στις τράπεζες, οι οποίες χρησιμοποιούσαν μετοχές για να διασφαλίσουν το χαρτοφυλάκιό τους. Η κρίση από τον χρηματοοικονομικό τομέα χτύπησε την πραγματική οικονομία, πρώτα από όλα, τις διεθνείς και άστατες αγορές ή εκείνες στις οποίες οι τεχνολογικές εξελίξεις είχαν αγνοηθεί.

Η ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας, επιβραδύνθηκε από 5% (2007), σε 3% (2008) και, το 2009, το παγκόσμιο ΑΕΠ μειώθηκε για πρώτη φορά μετά από το Κραχ του 1929. Οι οικονομίες των ΗΠΑ και της Ευρώπης συρρικνώθηκαν, οι παραγγελίες και η παραγωγή μειώθηκε. Κάποιοι τομείς έχουν συρρικνωθεί στο 1/3 και οι αυτοκινητοβιομηχανίες έχουν απώλειες έως 50% (Aiginger, 2009b).

1.5 Σύγκριση της σημερινής κρίσης με άλλες κρίσεις

Οι σημαντικές κρίσεις των τελευταίων 100 χρόνων (Κραχ του 1929, Ασιατική κρίση του 1997, Σκανδιναβικές χώρες στη δεκαετία του '90 κ.ά.) διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους, ως προς την διάρκεια (Reinhart & Rogoff, 2009). Μεγάλη σημασία στην μέτρηση παίζει το ποιοι δείκτες χρησιμοποιήθηκαν για τις μετρήσεις. Αυτό συμβαίνει και στην τωρινή κρίση. Κατ' αρχάς, θεωρούμε ότι διάρκεια μιας κρίσης είναι η χρονική περίοδος μεταξύ της υψηλότερης τιμής ενός δείκτη, που θα χρησιμοποιηθεί και της χαμηλότερης τιμής του. Για παράδειγμα, αν μετρήσουμε τις τιμές των κατοικιών, η μέση κρίση τα τελευταία 100 χρόνια διήρκεσε 6 χρόνια. Όμως, αυτά τα

ευρήματα δεν πρέπει να υπερεκτιμούνται αφού οι διάφορες κρίσεις οφείλονται σε διαφορετικές αιτίες και είχαν διαφορετική εξάπλωση. Επίσης, οι διάφορες χώρες, ανά περιόδους, είχαν διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης και χρέους (Caprio et al., 2003, Davis & Karim, 2008).

Υπάρχουν, ακόμα, δύο χαρακτηριστικά της σημερινής κρίσης που την κάνουν να ξεχωρίζει. Πρώτον, είναι παγκόσμια και όχι τοπική και, δεύτερον, η οικονομική πολιτική, παγκοσμίως, ενεπλάκη αμέσως για να την αντιμετωπίσει.

Άλλα στοιχεία (IMF, 2009; Danninger, 2009) δείχνουν ότι οι κρίσεις οι οποίες ξεκίνησαν με κρίση στα στεγαστικά δάνεια και αυτές που συνοδεύτηκαν από μια κρίση στις χρηματοπιστωτικές αγορές διαρκούν περισσότερο (ιδιαίτερα αν μια κρίση περιέχει και τα δύο παραπάνω στοιχεία). Αυτό, υποδηλώνει πως και η σημερινή κρίση θα διαρκέσει περισσότερο, παρά τις όποιες σταθεροποιήσεις που μπορεί να λαμβάνουν χώρα.

1.6 Η αντίδραση της οικονομικής πολιτικής διεθνώς

Είναι ξεκάθαρο, πλέον, πως το σημερινό ρυθμιστικό πλαίσιο του χρηματοπιστωτικού τομέα έχει σημαντικά λάθη, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Κάποιοι υποστηρίζουν πως, ο χρηματοπιστωτικός τομέας, θα πρέπει να μπει στο ίδιο πλαίσιο με ρυθμιζόμενες βιομηχανίες όπως τα φάρμακα, ο καπνός, τα όπλα και τα εκρηκτικά (Rodrik, 2008). Οι κυβερνήσεις δεν επιτρέπουν την πώληση αυτών των προϊόντων σε μια πλήρως ελεύθερη αγορά, επειδή υπάρχουν κοινωνικά (εξωτερικά) κόστη που συνδέονται με την χρήση τους. Χρησιμοποιούν ένα μίγμα περιορισμού της πρόσβασης, επιβολής φόρων, περιορισμού ή απαγόρευσης της διαφήμισης ή ακόμα και ξεκάθαρων απαγορεύσεων της χρήσης κάποιων προϊόντων (ή τουλάχιστον από συγκεκριμένες ηλικιακές ή κοινωνικές ομάδες). Για να κρατήσουν όσους εμπλέκονται σε χρηματοπιστωτικές συναλλαγές, μέσα στα όρια της σύνεσης, οι ρυθμιστές θα πρέπει να χρησιμοποιήσουν ένα παρόμοιο εύρος πολιτικών, που θα διαφοροποιείται από το είδος του προϊόντος, συμπεριλαμβανομένων των φόρων συναλλαγής και άλλων μέτρων (Wade, 2008).

Το έργο της οικονομικής πολιτικής, σε διεθνές επίπεδο, στη σημερινή κρίση, θα πρέπει να έχει ως στόχους (Aiginger, 2009b):

- να μειώσει τα επιτόκια και να αυξήσει την προσφορά χρήματος (ή να επιβραδύνει την μείωση στον όγκο των δανείων και του χρήματος) και οι κεντρικές τράπεζες να αγοράσουν χρεόγραφα που δεν θα αγόραζαν υπό φυσιολογικές συνθήκες,
- να υποβοηθήσει τη συνολική ζήτηση είτε μέσω της κρατικής ζήτησης είτε μέσω κινήτρων που θα τονώσουν την ιδιωτική κατανάλωση (π.χ. φοροαπαλλαγές),

- να μειώσει την αβεβαιότητα με μέτρα που κυμαίνονται από την διασφάλιση των αποταμιεύσεων έως την διασφάλιση της ύπαρξης του τραπεζικού συστήματος που σχετίζεται με αυτές τις καταθέσεις,
- να δημιουργήσει εμπιστοσύνη στους τομείς όπου οι ψυχολογικοί παράγοντες (αβεβαιότητα) είναι σημαντικοί (σε εθνικό και διεθνές επίπεδο),
- να λάβει μέτρα για την τόνωση της βραχυπρόθεσμης ζήτησης τα οποία θα πρέπει επίσης να συνεισφέρουν θετικά στην μακροχρόνια ανάπτυξη και να κινούνται στην κατεύθυνση των μεγάλων προκλήσεων του 21ου αιώνα (κλιματική αλλαγή, μετανάστευση),
- να αναλύσει τις αιτίες της κρίσης ώστε να περιορίσει την πιθανότητα επανεμφάνισής της.

Οι στρατηγικές που θα επιλεγθούν πρέπει να είναι τέτοιες ώστε να υπάρχει θετική ανάπτυξη στην περίοδο μετά την κρίση. Κατ' αρχήν, η διεθνής οικονομική πολιτική φαίνεται να αντιδρά με συντονισμένο τρόπο. Η νομισματική πολιτική χρησιμοποιήθηκε ενεργά και, επίσης, έγιναν φοροαπαλλαγές σε διάφορες χώρες. Οι χώρες που φάνηκαν ανήμπορες να σταθεροποιήσουν την κρίση, κυρίως λόγω υψηλών ελλειμμάτων (όπως η Ελλάδα), έλαβαν διεθνή βοήθεια. Ο επιθετικός προστατευτισμός απετράπη και όλα τα παραπάνω δείχνουν πως η οικονομική σκέψη έχει μάθει από τα λάθη και τις κρίσεις του παρελθόντος (Milne & Wood, 2008).

Μια αλλαγή στην οικονομική σκέψη ήταν ότι ακόμα και οι οικονομολόγοι που πάντα πίστευαν ότι οι αγορές φτάνουν μόνες τους στην ισορροπία (αυτόματα και γρήγορα), υποστήριζαν και αυτοί μια ενεργή νομισματική και δημοσιονομική πολιτική, για την αντιμετώπιση της κρίσης. Η νομισματική πολιτική έχει μειώσει τα επιτόκια, ειδικά στις ΗΠΑ και την Ιαπωνία. Επίσης, οι κεντρικές τράπεζες έχουν αυξήσει την προσφορά χρήματος και έχουν βοηθήσει στην προστασία του τραπεζικού συστήματος (Wade, 2008).

Επεκτατική δημοσιονομική πολιτική υιοθετήθηκε σε πολλές χώρες. Ως αποτέλεσμα, αυξήθηκαν τα ελλείμματα λόγω της μείωσης των φορολογικών εσόδων και, σε πολλές περιπτώσεις, αυξήθηκαν οι δημόσιες δαπάνες (π.χ. για επιδόματα ανεργίας). Επίσης, δημιουργήθηκαν δημοσιονομικά πακέτα τόνωσης της οικονομίας με φοροαπαλλαγές, αύξηση των δαπανών κλπ. Οι φοροαπαλλαγές αφορούσαν τόσο το εισόδημα όσο και τον ΦΠΑ (Wade, 2008).

Τα πακέτα στήριξης της οικονομίας υπολογίζονται ανάλογα με το εύρος των μέτρων, με το ποιες πολιτικές θα είχαν εφαρμοστεί αν δεν υπήρχε η κρίση και αν τα αποτελέσματα του πακέτου στήριξης εκτιμώνται για ένα έτος ή περισσότερο. Τα πακέτα στις ΗΠΑ ήταν μεγαλύτερα από την Ευρώπη (5,6% του ΑΕΠ στις ΗΠΑ το διάστημα 2008-2010, 0,9% στην Ευρώπη) (European Commission, 2009). Στην Αυστραλία, τον Καναδά, την Ν. Ζηλανδία, την Κορέα και την Κίνα, τα πακέτα ήταν επίσης μεγάλα (Saha & Weizsäcker, 2009). Στην Ουγγαρία, την Ισλανδία, την Ιρλανδία και τις χώρες της Βαλτικής, τα πακέτα ήταν, στην πραγματικότητα, αρνητικά, λόγω των

υψηλών ελλειμμάτων των κρατών αυτών (European Commission, 2009).

Οι κυβερνήσεις παρέχουν (μερικές) εγγυήσεις για τις αποταμιεύσεις, τα ομόλογα και τα δάνεια, ώστε να αποτρέψουν την πλήρη κατάρρευση των μεγάλων τραπεζών και άλλων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και – σε κάποιες περιπτώσεις – των μεγάλων επιχειρήσεων (κυρίως των αυτοκινητοβιομηχανιών). Σε πολλές χώρες δόθηκαν κίνητρα για την βραχυχρόνια κατανάλωση (μείωση ΦΠΑ) (Aiginger, 2009b).

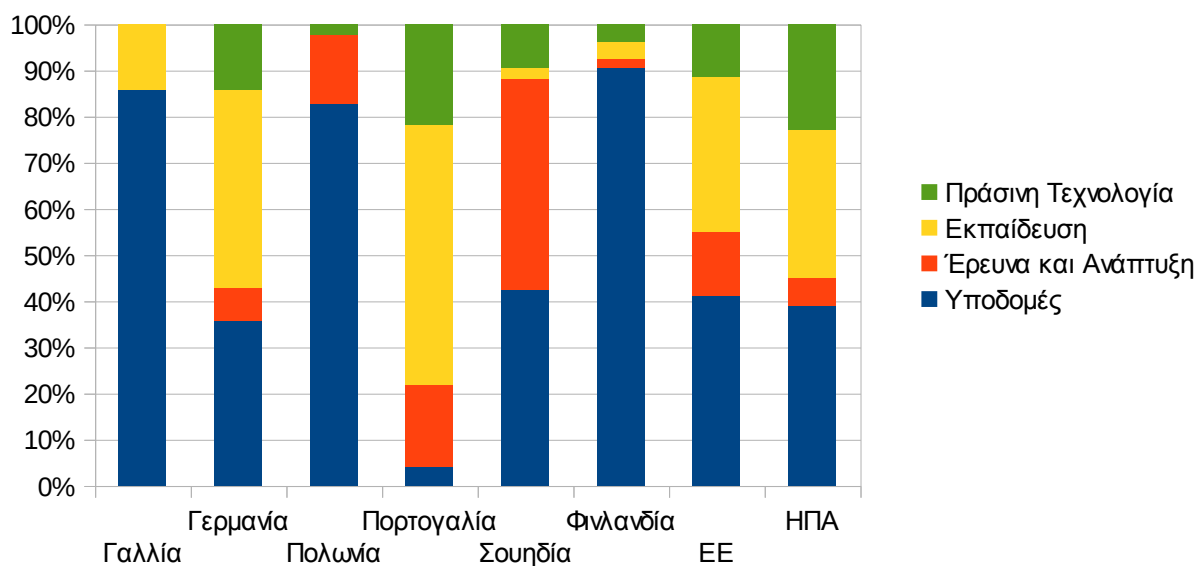
Οι εργατικές πολιτικές, σε πολλές χώρες, χρησιμοποιήθηκαν για να προληφθούν τα αποτελέσματα της πτώσης στην οικονομική δραστηριότητα, που μπορεί να επηρεάσουν την απασχόληση. Τέτοια μέτρα είναι, η υποστήριξη της βραχυχρόνιας εργασίας και εκπαιδευτικά προγράμματα. Αυτός μπορεί να είναι και ο λόγος όπου σε κάποιες περιπτώσεις (π.χ. Γερμανία και Αυστρία) η αύξηση της ανεργίας και η μείωση της απασχόλησης σε σχέση με την μείωση του ΑΕΠ, είναι μικρότερη από ότι στις ΗΠΑ. Μια μικρή πτώση στην απασχόληση, σταθεροποιεί το ΑΕΠ μέσω της κατανάλωσης. Ο αντίκτυπος της κρίσης μειώνεται, επίσης, αν η αναντιστοιχία προσφοράς και ζήτησης εργασιακών ικανοτήτων ελαχιστοποιείται και αν αυξάνεται η κινητικότητα των εργαζομένων. Σε πολλές χώρες, πριν την κρίση, η αγορά εργασίας ήταν σχεδόν κοντά προς την πλήρη απασχόληση, ειδικά για εξειδικευμένους εργαζόμενους και οι εταιρείες περιόριζαν την ικανότητά τους να επεκτείνουν την παραγωγή. Ακόμα και εν μέσω κρίσης, υπάρχουν κενές θέσεις εργασίας, για τις οποίες αναζητούνται οι κατάλληλα εξειδικευμένοι εργαζόμενοι (Aiginger, 2009b).

Στον πίνακα 1.1 φαίνεται το μέγεθος των πακέτων στήριξης στην ΕΕ και στις ΗΠΑ ενώ, στο γράφημα 1.1, φαίνεται η κατανομή των πόρων των πακέτων στήριξης στους διάφορους τομείς.

Μέγεθος πακέτων στήριξης 2009 (ως ποσοστό % του ΑΕΠ)	
Αυστρία	1,8
Βέλγιο	0,4
Γαλλία	0,55
Γερμανία	1,65
Δανία	0,6
Ελλάδα	0
Ηνωμένο Βασίλειο	0,7
Ιρλανδία	0,5
Ισπανία	1,45
Ιταλία	0
Λουξεμβούργο	1,3
Ολλανδία	0,95
Πορτογαλία	0,5
Σουηδία	1,5
Φινλανδία	1,7
ΕΕ των 15	0,91
Εσθονία	0,25
Κύπρος	0,05
Μάλτα	1,6
Ουγγαρία	-4,4
Πολωνία	1,25
Σλοβακία	0,05
Σλοβενία	0,55
Τσεχία	0,75
8 νέα μέλη της ΕΕ	0,01
ΗΠΑ	5,6

Πίνακας 1.1: Μέγεθος πακέτων στήριξης (European Commission, 2009)

Περιεχόμενο πακέτων στήριξης

Γράφημα 1.1: Περιεχόμενο πακέτων στήριξης (Saha & Weizäcker, 2009)

1.7 Συμπεράσματα και διδάγματα από την παγκόσμια οικονομική κρίση

Αυτή η κρίση, είναι η μεγαλύτερη πρόκληση για την σημερινή γενιά αλλά και για την νομιμοποίηση ενός απελευθερωμένου και παγκοσμιοποιημένου οικονομικού συστήματος, το οποίο θα συνεχίσει να κατέχει έναν ακόμα πιο κεντρικό και παγκόσμιο ρόλο. Η απελευθέρωση και η παγκοσμιοποίηση του χρηματοπιστωτικού τομέα συνεισέφερε, σημαντικά, στην ισχυρή ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας (25% μεταξύ του 2002 και του 2008) (OECD 2008). Συνεισέφερε, επίσης, στο γεγονός πως οι αναπτυσσόμενες χώρες της Ευρώπης μπορούσαν, έως έναν βαθμό, να συγκλίνουν με την υπόλοιπη Ευρώπη καθώς και στο γεγονός πως εκατοντάδες εκατομμύρια άνθρωποι στην Κίνα και την Ινδία, ξεπέρασαν το όριο της φτώχειας. Όμως, το παγκοσμιοποιημένο οικονομικό σύστημα συνεισέφερε, επίσης, στην υψηλή μεταβλητότητα των τιμών των πρώτων υλών, του πετρελαίου και των τροφίμων. Η κρίση κόστισε πολλές θέσεις εργασίας και έφερε σε μειονεκτική θέση όσους ήλπιζαν για μια καλύτερη ποιότητα ζωής.

Είναι πολύ νωρίς για να μπορέσουμε να κάνουμε μια τελική σύγκριση μεταξύ της σημερινής κρίσης και παλαιότερων κρίσεων. Η πτώση της οικονομίας ξεκίνησε περίπου το 2008 και όπως οι περισσότερες κρίσεις, συμπεριλαμβανομένου του Κραχ του 1929, ήρθε μετά από μια περίοδο τρομακτικής ανάπτυξης. Αυτή τη φορά η ανάπτυξη ήταν ιδιαίτερα υψηλή στην Ασία και τις

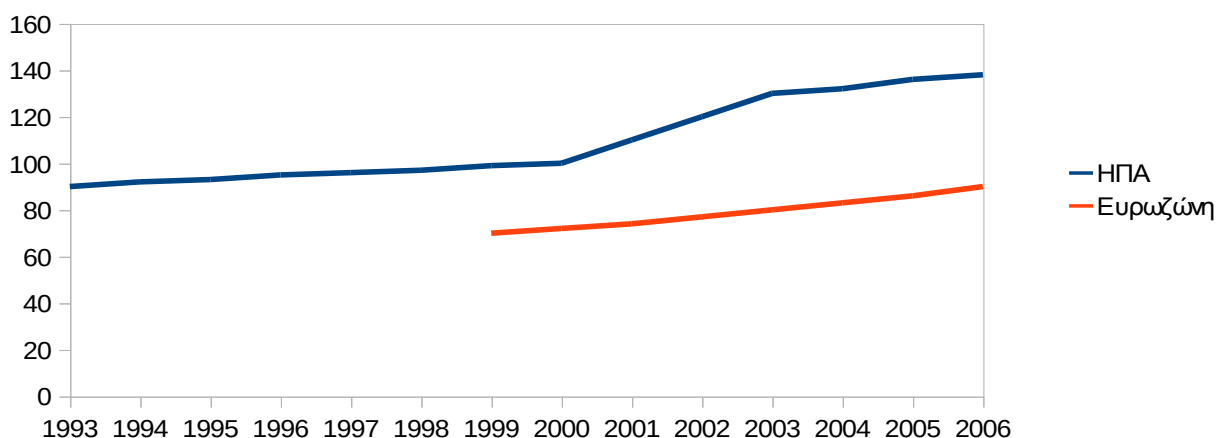
αναπτυσσόμενες χώρες της Ευρώπης. Στη δεκαετία του '20, η ανάπτυξη ήταν υψηλή στις ΗΠΑ. Τότε η μείωση του πραγματικού ΑΕΠ ήταν πάνω από 20% (σε περίοδο τριών ετών) και η ανεργία σκαρφάλωσε στο 25% (Cecchetti, 1992).

Σύμφωνα με ό,τι γνωρίζουμε μέχρι τώρα, η σημερινή κρίση δεν φαίνεται να φτάσει τα επίπεδα του μεγάλου Κραχ. Αυτό οφείλεται εν μέρει στο γεγονός πως η οικονομική θεωρία διδάχθηκε πολλά από την εμπειρία της δεκαετίας του '20 και ακολούθησε αυτά τα διδάγματα. Ακόμα και οι οικονομολόγοι και πολιτικοί που, έως έναν βαθμό, συντέλεσαν στην κρίση, μέσω της ακραίας πίστης τους στην δύναμη της αγοράς να αυτορυθμίζεται, δουλεύουν εποικοδομητικά και χωρίς να προσκολλώνται σε ιδεολογίες για να περιορίσουν τη ζημιά ή απλά παραμένουν σιωπηλοί.

Όμως, ένα από τα πιο σημαντικά διδάγματα, χρειάζεται ακόμα προσοχή. Ότι, δηλαδή, το χρήμα και η δημοσιονομική πολιτική που χρειάζονται για να ενδυναμωθεί η οικονομία, δεν πρέπει να αποσυρθούν πολύ γρήγορα (Romer, 2009). Για να μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε την κρίση ως ευκαιρία, δεν χρειάζεται βελτίωση μόνο η ρύθμιση αλλά και οι δομές κινήτρων (να ενσωματώνουν περισσότερους μακροπρόθεσμους στόχους). Τα νέα χρηματοοικονομικά προϊόντα πρέπει να είναι διαφανή και να ελέγχονται καλύτερα. Στους τομείς με υψηλό συστημικό ρίσκο, όπως είναι οι τράπεζες, μεγαλύτερα αποθέματα είναι αναγκαία για να μειώνεται ο κίνδυνος. Η πιο σημαντική αναμόρφωση για τις χρηματοπιστωτικές αγορές, είναι μια έξυπνη και διεθνής ρύθμιση όπου, τα νέα χρηματοοικονομικά προϊόντα καλύπτονται από αυτή, υπάρχει χαμηλότερο ρίσκο, υπάρχει διαφάνεια για τον καταμερισμό του κινδύνου και υπάρχουν ρυθμίσεις για υψηλά επίπεδα αποθεμάτων κατά τη διάρκεια μιας μεγάλης ανάπτυξης και χαμηλά στην ύφεση.

Οι μεγάλες διαφορές στον πλούτο, οδηγούν σε πολιτικές και κοινωνικές εντάσεις. Ο στόχος της σταθερής και βιώσιμης αύξησης των κερδών και του εισοδήματος, θα είναι πλέον πιο σημαντικός, σε αντίθεση με την μεγιστοποίηση του βραχυπρόθεσμου εισοδήματος. Δεν είναι δεδομένο, πλέον, ότι το σημερινό κοινωνικό και οικονομικό σύστημα είναι αποδεκτό ως έχει, ειδικά από τη σημερινή και τις επόμενες γενιές, που βιώνουν και θα βιώσουν υψηλή ανεργία και λίγες ευκαιρίες καριέρας. Κάποιες χώρες της Ευρώπης (κυρίως οι Βόρειες χώρες), έχουν χαρακτηριστικά που αγνοήθηκαν από άλλες χώρες και αυτό είχε αντίκτυπο στην κρίση: μακροπρόθεσμο σχεδιασμό, μεγάλη σημασία στην κοινωνική συνοχή και βιώσιμη ανάπτυξη. Ίσως αυτό το μοντέλο να είναι πιο ελκυστικό στο μέλλον, αλλά χρειάζεται να αναπτυχθεί περαιτέρω και να προσαρμοστεί στις συνθήκες της παγκόσμιας οικονομίας, όπως έκαναν οι Σκανδιναβικές χώρες με τις μεταρρυθμίσεις τους τα τελευταία 15 χρόνια. Όπως φαίνεται και στο γράφημα 1.2, οι Ευρωπαίοι είχαν μια πολύ πιο συνετή στάση, όσον αφορά το λόγο του χρέους τους προς το εισόδημά τους, σε σχέση με τις ΗΠΑ (OECD, 2008).

Λόγος χρέους προς εισόδημα %

Γράφημα 1.2: Λόγος χρέους προς εισόδημα σε ΗΠΑ και Ευρωζώνη (OECD, 2008)

Η θεωρία για αποτελεσματικές αγορές, η οποία δικαιολόγησε την ώθηση για απελευθέρωση των αγορών, θα αποτελέσει (και αποτελεί ήδη) αντικείμενο συζήτησης (Wade, 2008). Έχουμε ανταγωνιστικές χρηματοοικονομικές αγορές, αλλά ο ανταγωνισμός δεν δημιούργησε αποτελεσματικές και σταθερές αγορές (κατάφερε, όμως, να δημιουργήσει πολύ κερδοφόρες αγορές). Τα εξωτερικά κόστη που επιβάρυναν άλλους οικονομικούς τομείς, είναι πολύ μεγάλα για να αγνοηθούν από τις πολιτικές αρχές και να επιμείνουν τυφλά στις επιταγές της θεωρίας. Όντως, τα δεδομένα από προηγούμενες κρίσεις (Kaminsky & Reinhart, 1999) δείχνουν ότι η χρηματοοικονομική απελευθέρωση είναι πρωταρχικός δείκτης μελλοντικών κρίσεων. Είναι αλήθεια πως πολλά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα στις ΗΠΑ υπόκεινταν σε μηδαμινό έλεγχο και ρύθμιση, αυξάνοντας την τρωτότητα του συστήματος σε ξαφνικά σοκ.

Ένα άλλο μάθημα από την κρίση είναι ότι, όταν η κρίση έχει ήδη ξεσπάσει, ακόμα και δραστικά πυροσβεστικά μέτρα, όπως η μείωση των επιτοκίων των κεντρικών τραπεζών και η μαζική προσφορά χρήματος, μπορεί να έχουν περιορισμένα, μόνο, αποτελέσματα, στην τόνωση των χρηματοπιστωτικών αγορών και των επενδύσεων. Αυτό δείχνει τη σημασία της πρόληψης των κρίσεων (Wade, 2007).

Έλλειμμα ιδεών για καινούριες μορφές ρύθμισης και διεθνών οικονομικών κανόνων δεν υπάρχει. Αλλά αυτό που δεν γνωρίζουμε είναι το αν θα εφαρμοστεί κάτι πέρα από τις “θεραπείες” της κρίσης. Σίγουρα, υπάρχει μια ενεργή συζήτηση σε Ευρώπη και Αμερική, που αφορά προτάσεις θεσμικής μεταρρύθμισης. Η Ασιατική κρίση του 1997-1998, παρακίνησε μια ανάλογη σειρά προτάσεων, αλλά με το που υποχώρησε η κρίση, πολύ λίγα επιπλέον μέτρα και περιορισμοί εφαρμόστηκαν στους συμμετέχοντες στην αγορά (Wade, 2008).

Οι ΗΠΑ ανησυχούν με την οικονομική εξάπλωση της Κίνας και καθώς θα την πιέζουν να ανοίξει το χρηματοοικονομικό της σύστημα, μπορεί να δημιουργηθούν εντάσεις. Για όσους προσβλέπουν σε μια νέα παγκόσμια κατάσταση, στην οποία οι ΗΠΑ και οι G7 έχουν μικρότερη δύναμη για να θέτουν την παγκόσμια ατζέντα, η κρίση έχει μια θετική επίστροφη. Το γεγονός πως είναι η πρώτη κρίση στην ιστορία, όπου οι περισσότεροι εναποθέτουν τις ελπίδες τους στην μεγέθυνση των αναπτυσσόμενων χωρών, για να σώσουν την παγκόσμια οικονομία και πως είναι η πρώτη φορά που οι προβληματικές τράπεζες στις ΗΠΑ και την Ευρώπη σώθηκαν από ενέσεις κεφαλαίου από τις αναπτυσσόμενες χώρες, θα πρέπει να προβληματίσει τις ΗΠΑ και τους G7 για την παγκόσμια ηγεσία τους και την κυριαρχία του φονταμενταλισμού της αγοράς. Στην κρίση μπορεί να κρύβεται ο δρόμος της Κίνας και άλλων αναδυόμενων αγορών, προς την ισότιμη αντιμετώπιση στο τραπέζι των παγκόσμιων οικονομικών ηγετών, καθώς επίσης και μια νέα προσέγγιση στον ρόλο των πολιτικών αυθεντιών ως προς την διακυβέρνηση της αγοράς (Wade, 2004).

Εν τέλει, σύμφωνα και με τον διάσημο Άγγλο ιστορικό, Eric Hobsbawm, “ο σοσιαλισμός έχει αποτύχει και, τώρα, ο καπιταλισμός χρεοκόπησε. Οπότε, τι μας μένει; Η απάντηση είναι απλή: Το μέλλον, όπως το παρόν και το παρελθόν, ανήκει σε μικτές οικονομίες στις οποίες, ο δημόσιος και ο ιδιωτικός τομέας, περιπλέκονται με τον έναν ή τον άλλο τρόπο” (Hobsbawm, 2009).

1.8 Βιβλιογραφία 1ου Κεφαλαίου

Aiginger, K. (2009a), “Strengthening the Resilience of an Economy. Strategies to Prevent another Crisis”, WIFO Working Papers 338/2009.

Aiginger, K. (2009b), “The Current Economic Crisis: Causes, Cures and Consequences”, WIFO Working Papers 341/2009.

Caprio, G., Klingebiel, D. Laeven, L. and Noguera, G. (2003), “An update of the Caprio-Klingebiel database, 1996, 1999”, Banking Crises Database, October.

Cecchetti, S. (1992) , “Prices During the Great Depression: Was the Deflation of 1930-1932 Really Unanticipated?”, *American Economic Review* 82(1):141-156, March.

Danninger, St. (2009), “How Linkages fuel the fire: The Transmission of Financial Stress from Advanced to Emerging Economies”, World Economic Outlook (WEO), Crisis and Recovery, chapter 4, April.

Καραμούζης Ν, Χαρδούβελης Γ, (2011), *Από τη διεθνή κρίση στην κρίση της ευρωζώνης και της Ελλάδας: Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον;*, Εκδ. Α. Λιβάνης.

Davis, E.P., Karim, D. (2008), "Could early warning systems have helped to predict the sub-prime crisis?", *National Institute Economic Review*, 206, October.

European Commission (2009), “Public Finances in EMU 2009”, European Economy 5/2009.

Freixas, X. (2009), “The credit rating industry: Incentives, shopping and regulation, VOX, Research-based policy analysis and commentary from leading economists”, 18 March 2009, <http://www.voxeu.org/index.php?q=node/3286>.

Greenspan, A. (2009), “The Fed did not cause the Housing bubble”, *Wall Street Journal*, March 11.

Hobsbawm, E. (2009) “Socialism has failed. Now capitalism is bankrupt. So what comes next?”, *The Guardian*, April 10.

International Monetary Fund (2009), *World Economic Outlook*, “Crisis and Recovery”, April.

Kaminsky, G. & Reinhart, C. (1999) “The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance of Payments Problems,” *American Economic Review*, Vol. 89, pp. 473–500.

Milne, A. and Wood, G. (2008), “Banking Crisis Solutions Old and New”, *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, September/October, 90(5), pp. 517-30.

Niederauer, D. (2009), “Principles that must guide financial regulation”, *Financial Times*, June 15.

Organisation for Economic Co-operation and Development (2008), *Financial Market Trends*, May 2007, 94(1), p. 13.

Reinhart, C.M., Rogoff, K.S. (2009), “The Aftermath of Financial Crises”, NBER Working Paper 14656, January.

Rodrik, D. (2008), “Financial Innovation: A Case of Aspirin or Amphetamines?” *Daily Star*, April 18, 2008, www.dailystar.com.lb/article.asp?edition_id=1&categ_id=5&article_id=91135/.

Romer, Ch. (2009), “The lessons of 1937”, *The Economist*, June 2.

Saha D., Weizsäcker, J. (2009), “This time is different: A panoramic view of eight countries of financial crises”, NBER Working Paper.

Taylor, J.B. (2009), “The Financial Crisis and the Policy Responses: An empirical analysis of what went wrong”, NBER Working Paper 14.631.

Wade, R. (2004), *Governing the Market*, Princeton University Press.

Wade, R. (2007), “The Financial Crisis: Burst Bubble, Frayed Model”, *openDemocracy*, October 1, www.opendemocracy.net/trackback/3466/.

Wade, R. (2008), “The First World-Debt Crisis of 2007-2010 in Global Perspective”, *Challenge*, vol. 51, no. 4, July/August 2008, pp. 23–54.

II. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

2.1 Εισαγωγή

Η τρέχουσα διεθνής κρίση δεν έχει μόνο επιδεινώσει την οικονομική κατάσταση της Ελλάδας, αλλά έχει φέρει στην επιφάνεια τις βαθιά ριζωμένες και χρόνιες αδυναμίες της οικονομίας της. Η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση μεταφέρθηκε γρήγορα στην πραγματική οικονομία, δημιουργώντας συνθήκες γενικής ύφεσης και την αύξηση της ανεργίας (Αλογοσκούφης, 2009).

Για την έξοδο από την οικονομική κρίση και την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης, η προώθηση των διαρθρωτικών αλλαγών, με μια αναπτυξιακή προοπτική από την πλευρά του ελληνικού κράτους, όπως η λειτουργία ενός υγιούς ρυθμιστικού πλαισίου για τον έλεγχο των δημοσίων οικονομικών, θα πρέπει να διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο. Αυτή η επιλογή θα σταθεροποιήσει τον φορολογικό τομέα της οικονομίας και είναι η προϋπόθεση για την προαγωγή ενός βιώσιμου αναπτυξιακού σχεδιασμού. Οι διαρθρωτικές αλλαγές στον τομέα των δημοσίων δαπανών, πρέπει να περιλαμβάνουν την μείωση των δαπανών μέσα από την ορθολογική διαχείριση των δημόσιων πόρων. Η εν λόγω πολιτική θα μειώσει το μέγεθος των δημοσίων δαπανών κατανάλωσης, θα σταθεροποιήσει τα ελλείμματα και το δημόσιο χρέος και θα εξοικονομήσει πόρους που θα κατανέμονται στις δημόσιες επενδύσεις.

Οι αρνητικές επιπτώσεις της διεθνούς οικονομικής κρίσης, έχουν επηρεάσει βαθιά τις τρέχουσες εξελίξεις, στην δημοσιονομική και τη γενικότερη οικονομική κατάσταση της Ελλάδας. Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στην ύπαρξη διαρθρωτικών αδυναμιών που έχουν συσσωρευτεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες και έχουν εντάξει την ελληνική οικονομία σε μια ομάδα χωρών, των οποίων οι οικονομίες χαρακτηρίζονται «αδύναμες». Παλαιότερα, πολιτικές όπως η υποτίμηση του εθνικού νομίσματος, δεν έχουν λύσει το πρόβλημα της χαμηλής ανταγωνιστικότητας και έχουν εν μέρει συμβάλλει στο υψηλό δημόσιο χρέος. Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, ως εργαλείο για την αντιμετώπιση του προβλήματος του υψηλού δημόσιου χρέους σε μακροπρόθεσμη βάση, καθιστά αναγκαίες επενδύσεις που θα αυξήσουν το κεφάλαιο και την παραγωγικότητα της εργασίας. Παρ' όλα αυτά, οι επενδύσεις ακμάζουν μόνο στο κατάλληλο επενδυτικό περιβάλλον, που προωθεί την ιδιωτική πρωτοβουλία.

Ταυτόχρονα, η αύξηση του δημόσιου χρέους κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, ήταν το αποτέλεσμα της ανορθολογικής διαχείρισης των δημόσιων πόρων και αλόγιστης σπατάλης. Αυτό συμβαίνει διότι, από τα μέσα του 1970 και μετά, οι ελληνικές κυβερνήσεις απέκλιναν από τον κανόνα που επιτρέπει ελλείμματα μόνο στα προγράμματα δημοσίων επενδύσεων (Αλογοσκούφης, 2009). Η κατάσταση απαιτεί, τώρα, την ορθολογική διαχείριση των δημόσιων πόρων. Η άμεση

ανάγκη για την ελληνική οικονομία, να ξεφύγει από αυτή την πραγματικότητα, υποδεικνύει μέτρα που δεν θα θεραπεύσουν τα συμπτώματα, αλλά θα θεραπεύσουν τις αιτίες των προβλημάτων.

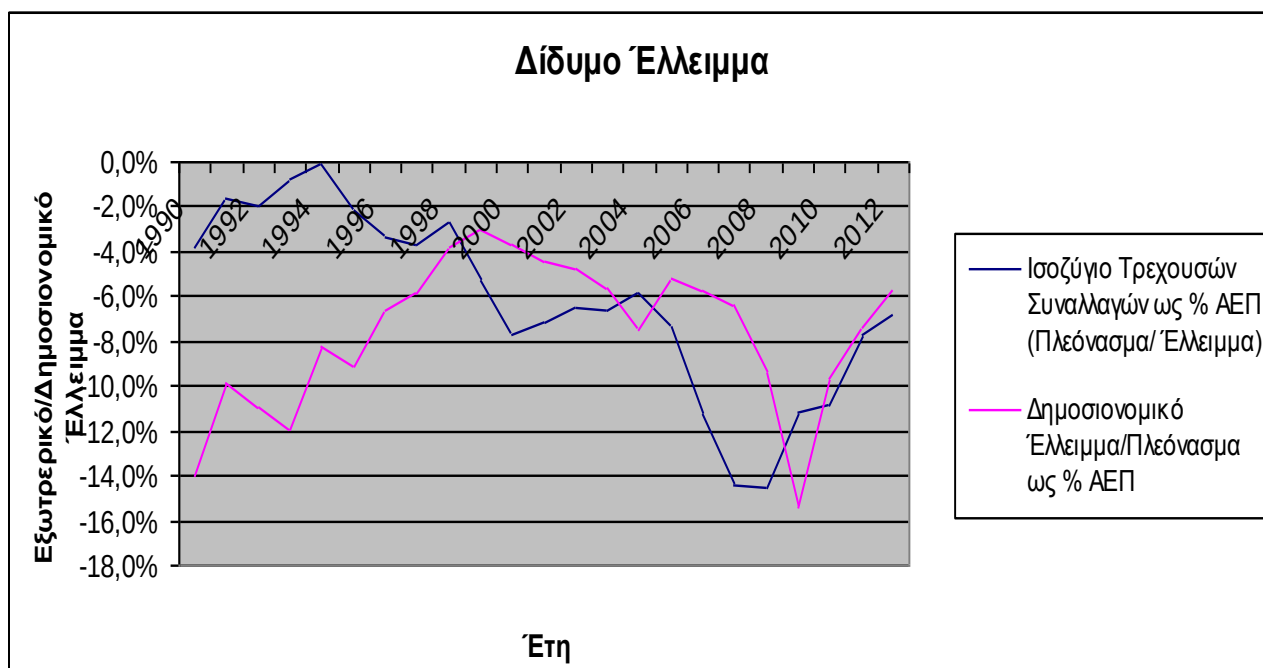
Το ερώτημα που τίθεται είναι το ποιες είναι οι κατάλληλες πολιτικές, που μπορούν να έχουν βιώσιμες προοπτικές για το μέλλον. Πώς τέτοιες πολιτικές μπορούν να είναι κατάλληλες για τις αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας, ώστε να μπορούν να οδηγήσουν σε βιώσιμη δημοσιονομική σταθερότητα και, ταυτόχρονα, να δημιουργούν τις κατάλληλες συνθήκες για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη; Η απάντηση στο ερώτημα αυτό, προαπαιτεί την εξέταση της προέλευσης των αδυναμιών της ελληνικής οικονομίας, που είναι το αποτέλεσμα παραλείψεων και λαθών που έγιναν στις προηγούμενες δεκαετίες.

2.2 Διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας από το 1980 έως σήμερα

Το θέμα που πρέπει να εξεταστεί είναι αν η Ελλάδα μπορεί να εφαρμόσει κεϋνσιανές πολιτικές για την έξοδο από την οικονομική ύφεση και να τεθεί η οικονομία σε μια βιώσιμη αναπτυξιακή τροχιά. Μπορεί η Ελλάδα να αυξήσει τις δημόσιες δαπάνες, ως ποσοστό του ΑΕΠ, για την τόνωση της οικονομίας της, όπως έγινε στην περίπτωση των "μεγάλων οικονομιών" δηλαδή στις ΗΠΑ, τη Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γαλλία και τον Καναδά; Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, οι χώρες αυτές έχουν αυξήσει δραματικά το επίπεδο των δημοσίων δαπανών, ως ποσοστό του ΑΕΠ, μετά την εμφάνιση της διεθνούς οικονομικής κρίσης (The Economist, 2010a).

Ο μεγάλος αριθμός των αδυναμιών και των περιορισμένων πόρων, δεν επιτρέπουν, σε όσους χειρίζονται την οικονομική πολιτική, να εφαρμόσουν κεϋνσιανές πρακτικές για να αντιστρέψουν τη σημερινή, κακή, οικονομική κατάσταση, που χαρακτηρίζεται από βαθιά ριζωμένα διαρθρωτικά προβλήματα, όπως η έλλειψη ρευστότητας, τα υψηλά δημόσια ελλείμματα και το δημόσιο χρέος, που προέρχονται από την αλόγιστη διαχείριση των δημοσίων πόρων και την έλλειψη μακροπρόθεσμου οικονομικού σχεδιασμού και πολιτικών, με βιώσιμη αναπτυξιακή προοπτική, κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών. Το υψηλό δημόσιο χρέος της οικονομίας, περιορίζει τις δυνατότητες για χαλάρωση της δημοσιονομικής πολιτικής, ως μέσο που θα μπορούσε να τονώσει την οικονομία (Sidiropoulos, 2009). Επιπλέον, τα μακροοικονομικά μεγέθη (δημόσιο χρέος και έλλειμμα), έχουν παρεκκλίνει ανησυχητικά από τους κανόνες του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης. Κατά συνέπεια, δεν υπάρχει κανένα περιθώριο, για βελτίωση της μακροοικονομικής κατάστασης της χώρας, μέσω της άσκησης κεϋνσιανής οικονομικής πολιτικής. Όπως αναφέρεται στην εργασία «Η τρέχουσα οικονομική κρίση: περίπτωση Ελλάδας» (Μαρίνα Τσιούνη, 2011), τα «δίδυμα ελλείμματα» (το δημοσιονομικό έλλειμμα και το έλλειμμα του

ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών) και τα «δίδυμα χρέη» (το δημόσιο χρέος και το εξωτερικό χρέος), αποτελούν διαχρονικό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας. Το μεγάλο, επίμονο και μακροχρόνιο πρόβλημα του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών υπονομεύει το βιοτικό επίπεδο των μελλοντικών γενεών (www.kepe.gr , Κέντρο Προγραμματισμού & Οικονομικού Ερευνών Τεύχος 12 Μάιος 2010).

Γράφημα 2.1: Μαρίνα Τσιούνη, εργασία στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2010.

Η πορεία του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, όπως αποτυπώνεται στο παραπάνω γράφημα, είναι ανάλογη με αυτή του δημοσιονομικού ελλείμματος. Αυτό, δείχνει ξεκάθαρα, την εικόνα μιας χώρας υπερκαταναλωτικής, με πολύ μεγάλες εισαγωγές και, ταυτόχρονα, μιας χώρας που έχει αποπροσανατολιστεί, ως προς το παραγωγικό της πρότυπο, παράμετροι που δυσχεραίνουν την έξοδο από την κρίση και προοιωνίζουν παρατεταμένη περίοδο χαμηλών ρυθμών ανάπτυξης. Δεν θα πρέπει να διαφύγει της προσοχής, το υψηλό κόστος παραγωγής ως προς την παραγωγικότητα της εργασίας (www.bankofgreece.gr, Έκθεση Διοικητή Τραπέζης της Ελλάδος, 2009, Απρίλιος 2010).

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι, η διεθνής κρίση, έχει επηρεάσει την ελληνική οικονομία από το τελευταίο τρίμηνο του 2008. Πράγματι, σύμφωνα με την Ελληνική Στατιστική Αρχή, κατά το τελευταίο τρίμηνο του 2008, η αύξηση του ΑΕΠ ήταν μόλις 0,7% ενώ, στο υπόλοιπο του έτους, ήταν πάνω από 2% (στο πρώτο και το δεύτερο τρίμηνο ήταν 2,7% και το τρίτο τρίμηνο 2%). Το

ΑΕΠ άρχισε να μειώνεται το 2009 και από τότε η οικονομία έχει ολισθήσει στα βάθη της οικονομικής ύφεσης. Το 2009, η ετήσια μείωση του ΑΕΠ ήταν στο 2%. Εκτός από αυτό, η ελληνική οικονομία έχει να αντιμετωπίσει μια άλλη κατηγορία προβλημάτων, δηλαδή, τις δημοσιονομικές διαταραχές. Πράγματι, το 2009 το έλλειμμα ήταν 12,7% του ΑΕΠ και το δημόσιο χρέος υπολογίζεται ότι φτάνει το 113,4% του ΑΕΠ (Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2010).

Η ελληνική οικονομία απόλαυσε μια περίοδο σημαντικής ανάπτυξης (1994-αρχές του 2008). Σύμφωνα με το ΔΝΤ, το 2009 το ελληνικό ΑΕΠ μειώθηκε κατά 2% ενώ, το τελευταίο τρίμηνο του 2009, η μείωση του ΑΕΠ ήταν 2,5%. Η πρόβλεψη του ΔΝΤ για την ανάκαμψη της οικονομίας, δεν είναι αισιόδοξη (IMF, 2010a). Ακόμη χειρότερη είναι η πρόβλεψη του Economist σχετικά με το δημόσιο χρέος καθώς, εκτιμά, ότι το 2014, θα φθάσει περίπου το 150% του ΑΕΠ.

	2009	2014*	Αλλαγή
Ονομαστικό ΑΕΠ (δισ €)	237.5	225.6	-0,5%
Χρέος (% του ΑΕΠ)	113.4	149.2	35,8
Έλλειμμα (% του ΑΕΠ)	-12.7	-2.9	9,8
Πληρωμές τόκων (% του ΑΕΠ)	5.0	7.2	2,2
Χρέος (δισ €)	269.3	336.7	67,4

* Προβλέψεις του Economist

Πίνακας 2.1: Χρέος, έλλειμμα και άλλα στατιστικά της Ελλάδας (The Economist, 2010c)

Ορισμένα από τα βασικά προβλήματα, είναι η διάβρωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας, που αντικατοπτρίζεται στην μειωμένη εξωστρέφεια, στην αύξηση των εμπορικών ελλειμμάτων, των δημόσιων ελλειμμάτων και του δημόσιου χρέους (Κατσέλη, 2008). Επιπλέον, η έλλειψη πειθαρχίας σε μη παραγωγικές δαπάνες του δημόσιου τομέα, η αναποτελεσματικότητά του και η διαφθορά, οδηγούν σε σπατάλη των δημόσιων πόρων, η οποία, με τη σειρά της, έχει επιβαρύνει τον κρατικό προϋπολογισμό και το δημόσιο χρέος, τα τελευταία τρία χρόνια (Κολλίντζας, 2010). Το επίπεδο της διαφθοράς, στην ελληνική οικονομία, είναι πολύ υψηλό, υπονομεύοντας κάθε προσπάθεια για την ανάπτυξη δράσεων. Σύμφωνα με τον Δείκτη Διαφθοράς του 2007, η Ελλάδα κατέχει την 25η θέση μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ (Κατσέλη, 2008). Ταυτόχρονα, η έλλειψη αποτελεσματικής φορολογικής πολιτικής (Ράπανος, 2008) έχει επιδεινώσει την δημοσιονομική κατάσταση της οικονομίας. Οι βαθιά ριζωμένες αδυναμίες, συνιστούν αναπτυξιακά εμπόδια για την οικονομία και έχουν υπονομεύσει την αναπτυξιακή προοπτική.

Κατά συνέπεια, οι αδυναμίες αυτές, δεν έγιναν έντονα εμφανείς, μόνο μετά την έξαρση της κρίσης της αγοράς και την ύφεση της παγκόσμιας οικονομίας αλλά, έχουν επίσης συμβάλει στη δυναμική της ελληνικής οικονομικής κρίσης και την επιδείνωση των βασικών μακροοικονομικών μεγεθών της, σε σύγκριση με άλλες οικονομίες της ζώνης του ευρώ. Αυτό είναι προφανές, καθώς η κρίση έπληξε την ελληνική οικονομία πιο έντονα από ό,τι τις άλλες χώρες της ζώνης του ευρώ και ιδιαίτερα οικονομίες όπως η Ιρλανδία, η Πορτογαλία και η Ισπανία, που είχαν παρόμοιες επιδόσεις με την ελληνική, τα τελευταία 15 χρόνια. Η Ελλάδα, η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ιρλανδία ενέκριναν παρόμοιες πολιτικές που συνέβαλαν στην οικονομική επιτυχία τους τις προηγούμενες δεκαετίες. Επιπλέον, αυτές οι χώρες αντιμετώπισαν παρόμοια οικονομική απόδοση και μακροοικονομικά στοιχεία την περίοδο 1990 - 2006. Ωστόσο, υπάρχουν διαφορές μεταξύ των χωρών αυτών. Οι αδυναμίες της ελληνικής πολιτικής υπονομεύουν την προοπτική της ελληνικής οικονομίας για να πετύχει καλύτερη οικονομική θέση μεταξύ των χωρών αυτών (Γιαννίτσης, 2008).

Η επιδείνωση της ανταγωνιστικότητας, η οποία έχει σημαντικές επιπτώσεις στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, είναι προφανής αν συγκρίνουμε τον ελληνικό δείκτη ανταγωνιστικότητας με το δείκτη άλλων χωρών της ευρωζώνης που έχουν κοινά αναπτυξιακά χαρακτηριστικά (Πίνακας 2.2). Μπορούμε να συμπεράνουμε ότι, από τα μέσα του 1990 και μετά, η ελληνική οικονομία βρισκόταν σε χειρότερη θέση από την Πορτογαλία, την Ισπανία και την Ιρλανδία σε σχέση με την απόδοση της ανταγωνιστικότητας. Αν και ο δείκτης ανταγωνιστικότητας της Ισπανίας και της Πορτογαλίας μειώθηκε σταδιακά την περίοδο 1994 - 2006, οι χώρες αυτές παραμένουν σε πολύ καλύτερη θέση από την Ελλάδα και η διαφορά διευρύνεται. Επιπλέον, ο ιρλανδικός δείκτης ανταγωνιστικότητας έχει βελτιωθεί κατά την ίδια περίοδο. Η ανταγωνιστικότητα στην Ελλάδα έχει μειωθεί σχεδόν 30% κατά την τελευταία δεκαετία (Ιωαννίδης, 2010).

Δείκτης ανταγωνιστικότητας			
	2006	2002	1994
Ελλάδα	-0,502	-0,498	-0,382
Ισπανία	-0,213	-0,128	-0,068
Πορτογαλία	-0,211	-0,195	-0,198
Ιρλανδία	0,215	0,247	0,118

Πίνακας 2.2: Δείκτης ανταγωνιστικότητας 1994-2006 (Γιαννίτσης, 2008).

Οι κακές επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας από την άποψη της ανταγωνιστικότητας, αντανακλώνται, επίσης, στην πολύ χαμηλή εξαγωγική δραστηριότητα (προϊόντα και υπηρεσίες), σε σύγκριση με τις άλλες χώρες της ευρωζώνης. Σύμφωνα με την Ελληνική Στατιστική Αρχή, οι εξαγωγές ως ποσοστό του ΑΕΠ στην ελληνική οικονομία έφθασαν το 7,2% το 2008. Το ποσοστό αυτό αντιστοιχεί στο ένα τέταρτο του μέσου όρου των εξαγωγών στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 15 χωρών (Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2010). Το μέσο μερίδιο των εξαγωγών ως ποσοστό του ΑΕΠ στην Ευρωζώνη το 2008 ήταν 28% (Καραμούζης, 2010). Η χαμηλή εξαγωγική επίδοση της οικονομίας δεν είναι ένα πρόσφατο πρόβλημα αλλά άρχισε να επιδεινώνεται το 1990 (Πίνακας 2.3). Αυτό είναι προφανές αν προσέξουμε τις μέσες ετήσιες εξαγωγικές επιδόσεις προϊόντων και υπηρεσιών από το 1990 και μετά. Ο ελληνικός οικονομικός δείκτης βίωσε τη μεγαλύτερη πτώση από τις αρχές της δεκαετίας του '90 μέχρι το 2006, όπου η μείωση ήταν περίπου 300%. Μεταξύ 2001 και 2006, η Ελλάδα είχε τη χαμηλότερη επίδοση εξαγωγών μεταξύ των χωρών του Νότου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Πίνακας 2.3).

Εξαγωγικές επιδόσεις προϊόντων και υπηρεσιών (μέση ετήσια μεταβολή)			
	1990-2000	2001-2006	1990-2006
Ελλάδα	2,0	-4,4	-0,3
Ισπανία	3,3	-1,2	1,7
Πορτογαλία	-1,2	-1,8	-1,4
Ιρλανδία	7,9	0,2	5,0

Πίνακας 2.3: Εξαγωγές (Γιαννίτσης, 2008).

Οι εξελίξεις αυτές δείχνουν ότι η ελληνική οικονομική ανάπτυξη δεν βασίστηκε στις εξαγωγές. Πράγματι, το 2009 ο ελληνικός δείκτης εξωστρέφειας (το άθροισμα των εξαγωγών και των εισαγωγών/ΑΕΠ) περιορίστηκε στο 45% ενώ ο μέσος δείκτης στην ευρωζώνη ανήλθε στο 70% (Ιωαννίδης, 2010). Η εξωστρέφεια της οικονομίας είχε σταματήσει την αυξητική τάση της στα μέσα της δεκαετίας του '80. Στη συνέχεια, η οικονομία έφτασε στο υψηλότερο επίπεδο εξωστρέφειας που ήταν συγκρίσιμη με τις υψηλά αναπτυσσόμενες χώρες της εν λόγω περιόδου (Παπαγιαννάκης, 2008). Αυτά τα ευρήματα δεν μαρτυρούν μόνο την χαμηλή εξωστρέφεια της οικονομίας, αλλά επίσης δείχνουν ότι η μη διεθνοποίηση της οικονομίας είναι διαρθρωτικό πρόβλημα και όχι απλά περιστασιακό.

Η διάβρωση της ανταγωνιστικότητας και η εσωστρέφεια κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών είχαν, ως αποτέλεσμα, την αύξηση του δημόσιου ελλείμματος και του χρέους. Πράγματι, αυτό συμβαίνει διότι, η χαμηλή ανταγωνιστικότητα και εξωστρέφεια, συρρικνώνουν την παραγωγική βάση της οικονομίας και αυτό αντικατοπτρίζεται στα δημοσιονομικά στοιχεία και τις βασικές μακροοικονομικές μεταβλητές (Βλάχος, 2010). Η διαιώνιση αυτής της κατάστασης έχει, εν μέρει, συμβάλλει, στη διόγκωση του δημόσιου χρέους. Εκτός από αυτό, η τρέχουσα αύξηση των επιτοκίων των κρατικών δανείων, αύξησε το κόστος αποπληρωμής τους, το οποίο με τη σειρά του οδήγησε σε επιδείνωση της δημοσιονομικής κατάστασης.

Πράγματι, η μείωση του ελληνικού Δείκτη Ανταγωνιστικότητας αντικατοπτρίζεται στην αύξηση του εμπορικού ελλείμματος (Κατσέλη, 2008).

Περίοδος	Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών
1990-1994	-0,94%
1995-1999	-2,29%
200-2004	-11,82%
2005-2008	-12,15%

Πίνακας 2.4: Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών Ελλάδας, 1990-2008 (Αλογοσκούφης, 2009)

Μπορούμε να παρατηρήσουμε, επίσης, μια σχέση μεταξύ του χαμηλού ποσοστού ανταγωνιστικότητας και του υψηλού ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών, το οποίο αντικατοπτρίζεται και στην αύξηση του δημόσιου χρέους. Αυτή η σχέση επαληθεύεται από το γεγονός ότι, ακόμη και αν σκεφτούμε την απίθανη περίπτωση της διαγραφής του τρέχοντος

εξωτερικού χρέους, η οικονομία θα αντιμετωπίσει το ίδιο χρέος το 2025 (Ιωαννίδης, 2010). Η κατάσταση δεν πρόκειται να βελτιωθεί εκτός και αν το πρότυπο ανάπτυξης της οικονομίας, οι πολιτικές για τις προοπτικές εξωστρέφειας και την ανταγωνιστικότητα και η φορολογική διαχείριση, αναδιαρθρωθούν.

Το ζήτημα της πολύ χαμηλής ανταγωνιστικότητας έχει αντιμετωπισθεί μόνο περιστασιακά στο παρελθόν. Οι πολιτικοί ιθύνοντες δεν έχουν ακολουθήσει οικονομικές πολιτικές με στόχο τα βιώσιμα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα για την επίλυση του προβλήματος στη ρίζα του. Κατά τη διάρκεια των τριών δεκαετιών, πριν από την ένταξη της χώρας στην ευρωζώνη, η προτιμότερη επιλογή για την αντιμετώπιση του προβλήματος ήταν η υποτίμηση του εθνικού νομίσματος, που έχει ως αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων, τη χαμηλή ανταγωνιστικότητα για μια μακροπρόθεσμη περίοδο (Γιαννίσης, 2010). Από το 1973, η ελληνική οικονομία έχει ασχοληθεί με ορισμένες από τις διαταραχές στο ισοζύγιο πληρωμών με την υποτίμηση της δραχμής, όπως το 1983 και το 1985 (Αλογοσκούφης, 2009). Η τελευταία υποτίμηση πριν από την είσοδο της Ελλάδας στην ΟΝΕ, πραγματοποιήθηκε στις 16 Μαρτίου 1998 όταν το εθνικό νόμισμα υποτιμήθηκε κατά 12,3% για την αντιμετώπιση των υψηλών ελλειμμάτων (Το Βήμα, 2006).

Με άλλα λόγια, οι υπεύθυνοι χάραξης της πολιτικής δεν αντιμετώπισαν το πρόβλημα της χαμηλής ανταγωνιστικότητας, της εσωστρέφειας και της μειωμένης βιομηχανικής παραγωγής, με νέα μοντέλα ανάπτυξης. Κατά συνέπεια, οι ρίζες του προβλήματος, δεν έχουν «θεραπευτεί». Αυτό εξηγεί, εν μέρει, γιατί το πρόβλημα των υψηλών ελλειμμάτων, που συνδέεται με το δημόσιο χρέος, έχει αποδειχθεί ότι είναι πολύ έντονο κατά τη διάρκεια της τρέχουσας οικονομικής κρίσης.

Ακόμα, η ενίσχυση του δημόσιου χρέους αποδίδεται στις υψηλές δημόσιες δαπάνες κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών και στις οικονομικές πολιτικές που αύξησαν τις δημόσιες δαπάνες σε βάρος των δημοσίων επενδύσεων, που χρηματοδοτούνταν κυρίως από ξένα δάνεια. Η τεράστια επιδείνωση του δημοσίου χρέους δεν συνέβη, μόνο λόγω της συρρίκνωσης της παραγωγικής βάσης, της χαμηλής ανταγωνιστικότητας και εξωστρέφειας, αλλά αποδίδεται και στις οικονομικές πολιτικές που ακολουθήθηκαν μετά τα μέσα της δεκαετίας του 80. Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 70, οι κυβερνήσεις ακολούθησαν το λεγόμενο «χρυσό κανόνα» όσον αφορά τις δημοσιονομικές πολιτικές. Σύμφωνα με αυτόν, τα ελλείμματα επιτρέπονταν μόνο στις δημόσιες επενδυτικές δαπάνες. Μετά το 1980, οι οικονομικές πολιτικές απέκλιναν από αυτόν τον κανόνα. Τα δημοσιονομικά ελλείμματα άρχισαν να αυξάνονται, λόγω των πολιτικών που ανταποκρίθηκαν στην αρχή της αναδιανομής του εισοδήματος. Η αρχή αυτή οδήγησε σε πολιτικές που έδωσαν έμφαση στο ρόλο του κράτους στην βιομηχανική παραγωγή και στην αλόγιστη διαχείριση των δημοσίων θεμάτων. Το δημόσιο χρέος ήταν 20% του ΑΕΠ στις αρχές του 1980 και από τότε, έφτασε το 100% στις αρχές του 1990 (Αλογοσκούφης, 2009).

Εν τω μεταξύ, οι κρατικοί μηχανισμοί για τη δημιουργία εισοδήματος αποδείχθηκαν σε μεγάλο βαθμό αναποτελεσματικοί. Η Ελλάδα βρίσκεται στην τελευταία θέση σε φορολογικά έσοδα, μεταξύ των 27 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το 2009, τα φορολογικά έσοδα ήταν 20% του ΑΕΠ, ενώ ο μέσος όρος στην Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν 29%. Επιπλέον, οι δημόσιες δαπάνες για μισθούς και συντάξεις απορροφούν το 55% του ΑΕΠ. Αντίθετα, το αντίστοιχο μέσο ποσοστό των 27 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι 37%. Ο αριθμός των δημοσίων υπαλλήλων στην Ελλάδα είναι 1.022.100, ενώ στην Πορτογαλία, είναι 677,900 και στο Βέλγιο είναι 905.500 (Καθημερινή, 2010). Για την Ελλάδα, το ποσοστό του 55% μπορεί να ξεπερνά τελικά το 60%, λαμβάνοντας υπόψη τα γενικά έξοδα για το δημόσιο τομέα, με άλλα λόγια, το κόστος της λειτουργίας της κυβέρνησης. Έτσι, το υπόλοιπο 40%, περίπου 20 δισ. ευρώ, είναι περίπου το μισό του απαραίτητου ποσού που απαιτείται για την άσκηση μιας επεικώς αποδεκτής δημοσιονομικής πολιτικής (Ιωαννίδης, 2010).

Οι διαρθρωτικές αδυναμίες που περιγράφηκαν παραπάνω, σε συνδυασμό με την κατασπατάληση του δημόσιου χρήματος στο πλαίσιο της παράλογης διαχείρισης των δημοσίων θεμάτων και τα περιορισμένα δημόσια έσοδα, έχουν συμβάλει στην την αποσταθεροποίηση της δημοσιονομικής κατάστασης της ελληνικής οικονομίας. Κατά συνέπεια, παράγοντες όπως οι διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας, η οικονομική ανάπτυξη που βασίζεται σε εξωτερικούς παράγοντες (όπως η συμμετοχή στη ζώνη του ευρώ, στη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων και στους πόρους από την ΕΕ), η έλλειψη διαρθρωτικών αλλαγών και παρεμβάσεων στην οικονομία, συνέβαλαν στη τη δημιουργία μιας «αδύναμης» οικονομίας.

2.3 Πριν ξεσπάσει η κρίση

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας που προηγήθηκε της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, που ξεκίνησε το φθινόπωρο του 2008, η ελληνική κυβέρνηση δανείστηκε σε μεγάλο βαθμό από το εξωτερικό για τη χρηματοδότηση σημαντικού μέρους του κρατικού προϋπολογισμού και των ελλειμμάτων τρεχουσών συναλλαγών. Από το 2001, όταν η Ελλάδα υιοθέτησε το ευρώ ως το νόμισμά της, έως το 2008, τα επίσημα δημοσιονομικά ελλείμματα στην Ελλάδα ήταν κατά μέσο όρο 5% ετησίως, έναντι του μέσου όρου της ευρωζώνης που ήταν 2% και, στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ήταν, κατά μέσο, όρο 9% ετησίως, έναντι του μέσου όρου της Ευρωζώνης που ήταν 1% (IMF, 2009). Το 2009, το δημοσιονομικό έλλειμμα στην Ελλάδα εκτιμάται ότι ήταν κάτι περισσότερο από το 13% του ΑΕΠ. Πολλοί αποδίδουν το έλλειμμα του προϋπολογισμού και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών στις υψηλές δαπάνες όλων των ελληνικών κυβερνήσεων των

τελευταίων δεκαετιών (The Economist, 2010b).

Η Ελλάδα χρηματοδοτούσε αυτά τα δίδυμα ελλείμματα με δανεισμό από τις διεθνείς κεφαλαιαγορές, δημιουργώντας ένα χρόνιο υψηλό εξωτερικό χρέος (116% του ΑΕΠ το 2009) (EIU, 2010). Τόσο το έλλειμμα του προϋπολογισμού, όσο και το επίπεδο του εξωτερικού χρέους, είναι πολύ υψηλότερα από αυτά που επιτρέπονται από τους κανόνες που διέπουν την Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ). Συγκεκριμένα, η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, γνωστή ως Συνθήκη του Μάαστριχτ, θέτει ως ανώτατα όρια του δημοσιονομικού ελλείμματος το 3% του ΑΕΠ και για το εξωτερικό χρέος το 60% του ΑΕΠ. Η Ελλάδα δεν είναι η μόνη, ωστόσο, που υπερβαίνει αυτά τα όρια. Από τα 27 κράτη μέλη της ΕΕ, τα 25 υπερβαίνουν τα όρια.

Η εξάρτηση της Ελλάδας από τον εξωτερικό δανεισμό για την χρηματοδότηση του προϋπολογισμού και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, κατέστησε την οικονομία της εξαιρετικά ευάλωτη στις αλλαγές της εμπιστοσύνης των επενδυτών. Παρά το γεγονός ότι το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, το φθινόπωρο του 2008, οδήγησε σε μια κρίση ρευστότητας για πολλές χώρες, συμπεριλαμβανομένων χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, η ελληνική κυβέρνηση ξεπέρασε αρχικά την κρίση σχετικά καλά και ήταν σε θέση να συνεχίσει την πρόσβαση σε νέα κεφάλαια από τις διεθνείς αγορές. Ωστόσο, η παγκόσμια ύφεση που προέκυψε από την οικονομική κρίση δημιουργεί πίεση στους προϋπολογισμούς πολλών κυβερνήσεων, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας καθώς οι δαπάνες αυξήθηκαν και τα φορολογικά έσοδα αποδυναμώθηκαν.

2.4 Ξέσπασμα της κρίσης

Από τα τέλη του 2009, η εμπιστοσύνη των επενδυτών στην ελληνική κυβέρνηση είχε τριγμούς. Τον Οκτώβριο του 2009, η νέα κυβέρνηση, αναθεώρησε την εκτίμηση του ελλείμματος του κρατικού προϋπολογισμού για το 2009, σχεδόν διπλασιάζοντας την υφιστάμενη εκτίμηση από 6,7% του ΑΕΠ στο 12,7% του ΑΕΠ (Oxford Economics, 2010). Σύντομα ακολούθησε μια μείωση της πιστοληπτικής ικανότητας των ελληνικών ομολόγων από τους σημαντικότερους οργανισμούς αξιολόγησης.

Στα τέλη Νοεμβρίου 2009, αμφιβολίες σχετικά με το εάν η Dubai World (επιχείρηση που υπόκειται σε κρατικό έλεγχο στο Ντουμπάι), θα χρεοκοπήσει, δημιούργησε πρόσθετες ανησυχίες για το ενδεχόμενο ενός ντόμινο αθετήσεων από τις κυβερνήσεις, υπό την πίεση της οικονομικής κρίσης. Χώρες με μεγάλο εξωτερικό χρέος, όπως η Ελλάδα, ήταν μια ιδιαίτερη ανησυχία για τους επενδυτές. Οι ισχυρισμοί ότι οι ελληνικές κυβερνήσεις είχαν πλαστογραφήσει τις στατιστικές και

είχαν προσπαθήσει να κρύψουν τα επίπεδα του χρέους μέσω σύνθετων χρηματοοικονομικών μέσων συνέβαλε επίσης στην πτώση της εμπιστοσύνης των επενδυτών (Hope & Quentin, 2009). Πριν από την κρίση, οι αποδόσεις των ελληνικών δεκαετών ομολόγων ήταν 10 με 40 μονάδες βάσης πάνω από τα γερμανικά δεκαετή ομόλογα. Με την κρίση, το περιθώριο (spread) αυξήθηκε σε 400 μονάδες βάσης τον Ιανουάριο του 2010, το οποίο ήταν ρεκόρ (Reuters, 2010). Τα υψηλά spreads δείχνουν μείωση της εμπιστοσύνης των επενδυτών στην ελληνική οικονομία. Παρά την αυξανόμενη νευρικότητα για την οικονομία στην Ελλάδα, η ελληνική κυβέρνηση κατάφερε να πουλήσει με επιτυχία € 8 δις, σε ομόλογα στο τέλος του Ιανουαρίου 2010, € 5 δις ευρώ στα τέλη Μαρτίου του 2010, και € 1,56 δις στα μέσα Απριλίου του 2010, αν και σε υψηλά επιτόκια (Bryan-Low & Mollenkamp, 2010).

Τον Μάρτιο 2010, τα κράτη μέλη της Ευρωζώνης δεσμεύθηκαν για την παροχή οικονομικής βοήθειας προς την Ελλάδα σε συνεννόηση με το ΔΝΤ, αν χρειαστεί και εφόσον ζητηθεί από την ελληνική κυβέρνηση. Οι διαπραγματεύσεις και οι συζητήσεις σχετικά με το πακέτο συνεχίστηκαν και η νευρικότητα των επενδυτών εμφανίστηκε και πάλι τον Απρίλιο του 2010, όταν η Eurostat κυκλοφόρησε την εκτίμησή της για το δημοσιονομικό έλλειμμα στην Ελλάδα. Στο 13,6% του ΑΕΠ, η εκτίμηση της Eurostat ήταν σχεδόν μία ολόκληρη ποσοστιαία μονάδα πάνω από την προηγούμενη εκτίμηση, που δημοσιεύτηκε από την ελληνική κυβέρνηση τον Οκτώβριο του 2009. Αυτό οδήγησε σε νέα ερωτήματα σχετικά με τη δυνατότητα της Ελλάδας να εξοφλήσει τα χρέη της. Στις 23 Απρίλη 2010, η ελληνική κυβέρνηση ζήτησε επίσημα χρηματοδοτική βοήθεια από το ΔΝΤ και άλλες χώρες της Ευρωζώνης. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, υποστηριζόμενη από τη Γερμανία, ζήτησε περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με τις προτεινόμενες περικοπές του προϋπολογισμού στην Ελλάδα για το 2010, το 2011 και το 2012, οι οποίες έπρεπε να δημοσιευτούν πριν από την παροχή της οικονομικής βοήθειας. Στα τέλη Απριλίου 2010, η διαφορά απόδοσης (spread) μεταξύ ελληνικών και γερμανικών 10ετών ομολόγων έφτασε στο επίπεδο ρεκόρ των 650 μονάδων βάσης και ένας από τους σημαντικότερους οργανισμούς αξιολόγησης, η Moody's, μείωσε τη βαθμολογία ομολόγων στην Ελλάδα κατά μία θέση (Becatoros & Eddy, 2010). Στις 27 Απριλίου 2010, μια άλλη εταιρεία πιστοληπτικής αξιολόγησης, η Standard and Poors, υποβάθμισε με τη σειρά της τα ελληνικά ομόλογα. Τον Μάιο 2011, η πιστοληπτική αξιολόγηση της Ελλάδας είναι η ακόλουθη

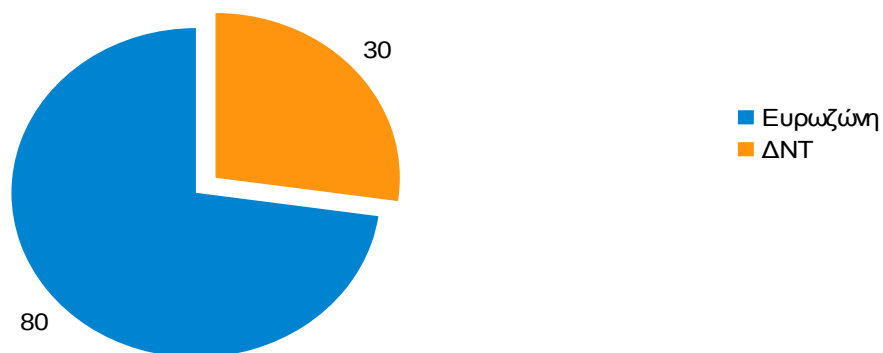
<u>Agency</u>	<u>Rating</u>	<u>Προοπτική</u>	<u>Τελευταία Ενημέρωση</u>
Moody's:	B1	Αρνητική	Μάρτιος 2011
S&P:	B	Αρνητική	Μάιος 2011
Fitch:	B+	Αρνητική	Μάιος 2011
R&I:	B	Αρνητική	Μάιος 2011

Πίνακας 2.5, [http://www.pdma.gr/\(S\(u5gatt45tswymoz4bf4imv45\)\)/ODDHX/StaticPage1.aspx?pagenb=434](http://www.pdma.gr/(S(u5gatt45tswymoz4bf4imv45))/ODDHX/StaticPage1.aspx?pagenb=434)

Στις συναντήσεις με μέλη του γερμανικού κοινοβουλίου, το ΔΝΤ έθεσε την προοπτική ενός τριετούς πακέτου βοήθειας προς την Ελλάδα ύψους €120 δις, πολύ μεγαλύτερο από ό, τι είχε αρχικά αναφερθεί. Καθώς οι διαπραγματεύσεις μεταξύ του ΔΝΤ, τα κράτη μέλη της Ευρωζώνης, και της Ελλάδας συνεχίζονταν, η Ελλάδα συμφώνησε να λάβει πρόσθετα μέτρα λιτότητας. Στις 2 Μαΐου του 2010, η ΕΕ και το ΔΝΤ ανακοίνωσαν ένα τριετές πρόγραμμα σταθεροποίησης για την Ελλάδα, ύψους €110 δις. Οι χώρες της ευρωζώνης θα συνεισέφεραν €80 δις, σε διμερή δάνεια. Το ΔΝΤ θα συμμετείχε με δάνειο €30 δις σε επιτόκια της αγοράς. Η συμφωνία θεωρείται ιστορική, καθώς είναι το πρώτο δάνειο του ΔΝΤ σε μια χώρα της Ευρωζώνης και η συνολική δέσμη μέτρων είναι σημαντική σε σχέση με το ΑΕΠ της Ελλάδας (€229 δις το 2010) (Economist Intelligence Unit, 2010). Σε αντάλλαγμα για την οικονομική βοήθεια, η Ελλάδα υπέβαλε ένα τριετές σχέδιο, που αποσκοπεί στη μείωση του ελλείμματος του προϋπολογισμού της, από 13,6% του ΑΕΠ το 2009, σε λιγότερο από το 3% του ΑΕΠ το 2014. Το πακέτο Ευρωζώνης/ΔΝΤ αντιμετωπίστηκε, από την κοινή γνώμη, με διαμαρτυρίες και ξεσήκωσε διαδηλώσεις που, κατά καιρούς, έγιναν ιδιαίτερα βίαιες.

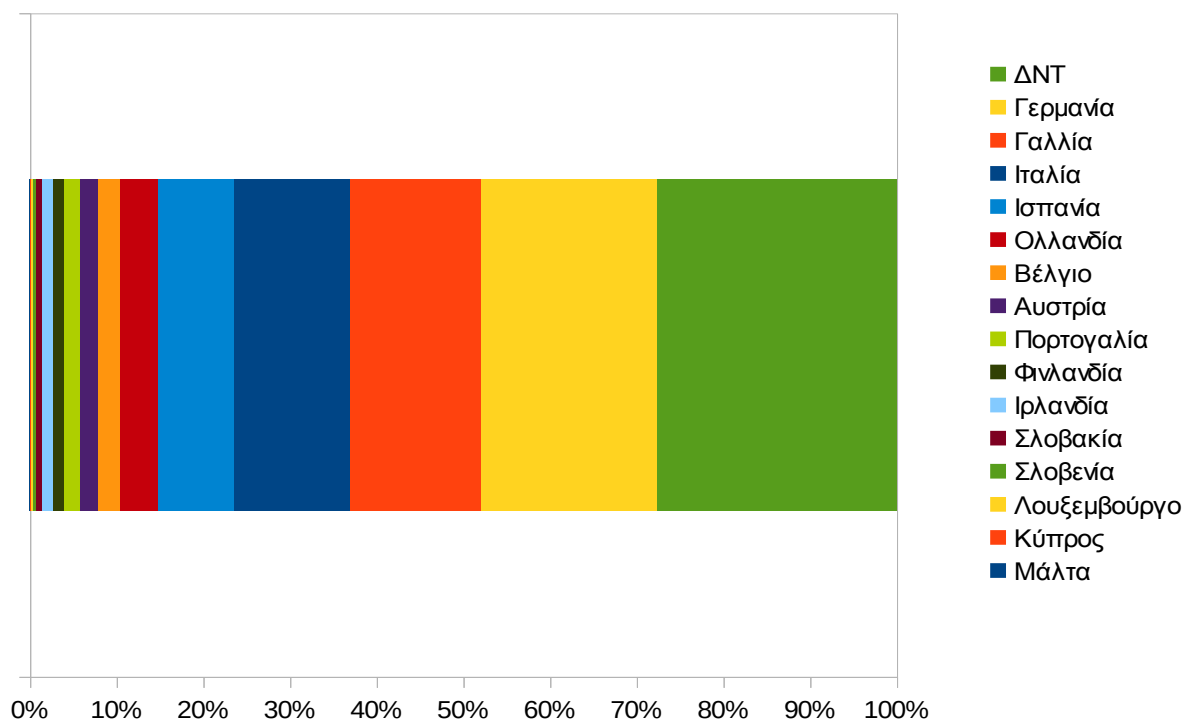
Παρά το σημαντικό μέγεθος του οικονομικού πακέτου ενίσχυσης, η απειλή της εξάπλωσης της κρίσης και σε άλλες χώρες της Ευρωζώνης, παρέμεινε πιθανή. Τα spread των ομολόγων για αρκετές άλλες ευρωπαϊκές χώρες αυξήθηκαν και το ευρώ άρχισε να υποτιμάται ραγδαία. Σε μια προσπάθεια να σώσουν το ευρώ, στις 9 του Μάη του 2010, οι κυβερνήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανακοίνωσαν ότι θα διαθέσουν επιπλέον €500 δις για τις ευάλωτες χώρες της Ευρώπης. Το ΔΝΤ μπορεί να συμβάλει από €220 έως €250 δις επιπλέον. Μετά την ανακοίνωση, η αγορά αντέδρασε θετικά, καθώς τα spreads για αρκετές ευάλωτες χώρες της Ευρώπης έπεσαν και το ευρώ άρχισε να ενισχύεται.

Συμμετοχή στο πακέτο στήριξης (δισ ευρώ)

Γράφημα 2.2: Συμμετοχή Ευρωζώνης-ΔΝΤ στο πακέτο στήριξης (Strupczewski, 2010)

Συμμετοχή στο πακέτο στήριξης

Γράφημα 2.3: Συμμετοχή χωρών Ευρωζώνης και ΔΝΤ στο πακέτο στήριξης (Strupczewski, 2010)

2.5 Εγχώριες αιτίες της ελληνικής κρίσης

Τα τρέχοντα οικονομικά προβλήματα της Ελλάδας, προκλήθηκαν από ένα συνδυασμό εγχώριων και διεθνών παραγόντων. Στο εσωτερικό της χώρας, οι υψηλές κρατικές δαπάνες, οι διαρθρωτικές δυσκαμψίες, η φοροδιαφυγή, η διαφθορά συνέβαλαν στη συσσώρευση χρέους κατά την τελευταία δεκαετία. Σε διεθνές επίπεδο, η υιοθέτηση του ευρώ, η χαλαρή επιβολή των κανόνων της ΕΕ με στόχο τον περιορισμό της συσσώρευσης χρέους πιστεύεται ότι έχει επίσης συμβάλει στην σημερινή κρίση της Ελλάδας.

Μεταξύ 2001 και 2007, το ΑΕΠ στην Ελλάδα, αυξήθηκε, με μέσο ετήσιο ρυθμό 4,3%, σε σύγκριση με το μέσο όρο της Ευρωζώνης, που ήταν 3,1% (IMF, 2009). Οι υψηλοί ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης ήταν αποτέλεσμα κυρίως της αύξησης της ιδιωτικής κατανάλωσης (σε μεγάλο βαθμό τροφοδοτήθηκε από την ευκολότερη πρόσβαση στην πίστωση) και των δημοσίων επενδύσεων, που χρηματοδοτήθηκαν από την ΕΕ και το κράτος. Κατά τα τελευταία έξι χρόνια, ωστόσο, ενώ οι δαπάνες του κράτους αυξήθηκαν κατά 87%, τα έσοδα αυξήθηκαν μόλις 31%, οδηγώντας σε δημοσιονομικά ελλείμματα υψηλότερα από το συμφωνημένο με την ΕΕ όριο του 3% (Υπουργείο Οικονομικών, 2010). Πολλοί, τονίζουν επίσης, την υπερτροφική και αναποτελεσματική δημόσια διοίκηση, τα δαπανηρά συστήματα συντάξεων και υγειονομικής περίθαλψης, την φοροδιαφυγή, καθώς και μια γενική έλλειψη βούλησης να διατηρηθεί η δημοσιονομική πειθαρχία, ως σημαντικούς παράγοντες πίσω από το ελληνικό έλλειμμα.

Οι δαπάνες για τη δημόσια διοίκηση, ως ποσοστό των συνολικών δημοσίων δαπανών, στην Ελλάδα, είναι υψηλότερες από ό, τι σε οποιοδήποτε άλλο μέλος του ΟΟΣΑ, χωρίς καμία ένδειξη ότι η ποσότητα ή η ποιότητα των δημόσιων υπηρεσιών στην Ελλάδα είναι ανώτερη (OECD, 2007). Οι κρατικές δαπάνες, το 2009, αντιπροσώπευαν το 50% του ΑΕΠ, με το 75% των δημοσίων δαπανών, να πηγαίνει στους μισθούς και τις κοινωνικές παροχές (IMF, 2010b). Οι διαδοχικές Ελληνικές κυβερνήσεις, έχουν λάβει μέτρα για τον εκσυγχρονισμό και την ενοποίηση της δημόσιας διοίκησης. Ωστόσο, πολλοί παρατηρητές συνεχίζουν να επικαλούνται το πλεονάζον προσωπικό και την χαμηλή παραγωγικότητα στον δημόσιο τομέα, ως ένα εμπόδιο στη βελτίωση των οικονομικών επιδόσεων. Η γήρανση του ελληνικού πληθυσμού, (το ποσοστό των Ελλήνων άνω των 64 ετών, αναμένεται να αυξηθεί από 19% το 2010 σε 32% το 2060), μπορεί να δημιουργήσει πρόσθετες επιβαρύνσεις στις δημόσιες δαπάνες και στο ελληνικό συνταξιοδοτικό σύστημα που θεωρείται, ευρέως, ένα από τα πιο γενναιόδωρα της Ευρώπης. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, στην Ελλάδα "το ποσοστό αναπλήρωσης 70% -80% των μισθών (συν τα όποια οφέλη από τυχόν συμπληρωματική ασφάλιση), είναι υψηλό και το δικαίωμα για πλήρη σύνταξη απαιτεί μόνο 35 έτη εισφορών, σε σύγκριση με τα 40, που ισχύει σε πολλές άλλες χώρες" (OECD, 2009). Αν δεν γίνουν

μεταρρυθμίσεις, οι συνολικές δημόσιες πληρωμές συντάξεων αναμένεται να αυξηθούν από 11,5% του ΑΕΠ που είναι σήμερα, σε 24% του ΑΕΠ το 2050.

Η αδύναμη είσπραξη εσόδων, συνέβαλε, επίσης, στα δημοσιονομικά ελλείμματα στην Ελλάδα. Πολλοί οικονομολόγοι θεωρούν την φοροδιαφυγή και την παραοικονομία, στην Ελλάδα, ως βασικούς παράγοντες πίσω από τα ελλείμματα. Υποστηρίζουν ότι, η Ελλάδα, πρέπει να αντιμετωπίσει τα προβλήματα αυτά, εάν θέλει να αυξήσει τα έσοδα, για να βελτιωθεί η δημοσιονομική θέση της. Ορισμένες μελέτες έχουν αποτιμήσει την παραοικονομία στην Ελλάδα σε ποσοστό μεταξύ 25%-30% του ΑΕΠ (EIU, 2010). Υπάρχουν διάφορες εξηγήσεις για την επικράτηση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα, συμπεριλαμβανομένων των υψηλών επιπέδων φορολογίας, του περίπλοκου φορολογικού κώδικα, της υπερβολικής ρύθμισης και της αναποτελεσματικότητας του δημόσιου τομέα. Ο Πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου, όπως και ο προκάτοχός του Κ. Καραμανλής, έχει δεσμευτεί για την πάταξη της φοροδιαφυγής και της εισφοροδιαφυγής. Διάφοροι παρατηρητές σημειώνουν, ωστόσο, ότι στο παρελθόν ελληνικές κυβερνήσεις είχαν, στην καλύτερη περίπτωση, μικρή επιτυχία μέσα από παρόμοιες πρωτοβουλίες.

Ένας άλλος λόγος για την ελληνική κρίση είναι οι διαρθρωτικές πολιτικές και η μείωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Η ελληνική βιομηχανία υποφέρει από μείωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητάς της. Οι οικονομολόγοι αναφέρουν, σχετικά, τους υψηλούς μισθούς και την χαμηλή παραγωγικότητα, ως τους κυριότερους παράγοντες. Σύμφωνα με μια μελέτη, οι μισθοί στην Ελλάδα αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 5%, από τότε που η χώρα υιοθέτησε το ευρώ, περίπου διπλάσιο από το μέσο όρο στην ευρωζώνη. Κατά την ίδια περίοδο, οι ελληνικές εξαγωγές, προς τους κυριότερους εμπορικούς εταίρους της, αυξήθηκαν κατά 3,8% ετησίως, μόνο το ήμισυ του ρυθμού αύξησης εισαγωγών αυτών των χωρών από άλλους εμπορικούς εταίρους (Oxford Economics, 2010). Ορισμένοι παρατηρητές υποστηρίζουν ότι, για να ενισχύσει η Ελλάδα την ανταγωνιστικότητα των βιομηχανιών της και για να πετύχει μια μείωση του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών της, χρειάζεται να αυξήσει την παραγωγικότητά της, να προχωρήσει σε σημαντικές περικοπές των μισθών και να αυξήσει τις αποταμιεύσεις.

2.6 Διεθνείς αιτίες της ελληνικής κρίσης

Η υιοθέτηση του ευρώ, ως εθνικού νομίσματος της Ελλάδας, το 2001, θεωρείται, από κάποιους, ως ένας παράγοντας που συνέβαλλε στην συγκέντρωση του χρέους της Ελλάδας. Λόγω του μπλοκ χωρών του ευρώ που είχε την εγγύηση των μεγαθηρίων Γερμανίας και Γαλλίας, καθώς και μια κοινή συντηρητική νομισματική πολιτική, που διαχειρίζεται η ΕΚΤ, οι επενδυτές έχουν την

τάση να βλέπουν την αξιοπιστία των κρατών της ευρωζώνης, με υψηλό βαθμό εμπιστοσύνης. Οι αντιλήψεις της σταθερότητας, που παρείχε η ένταξη στο ευρώ, επέτρεψε στην Ελλάδα, καθώς και σε άλλα μέλη της Ευρωζώνης, να δανείζεται με ευνοϊκότερο επιτόκιο από αυτό που θα μπορούσε πιθανώς να επιτύχει εκτός της ΕΕ, καθιστώντας ευκολότερη τη χρηματοδότηση του κρατικού προϋπολογισμού και τη συντήρηση του υφιστάμενου χρέους. Το όφελος αυτό, όμως, μπορεί να συνέβαλε στα σημερινά προβλήματα του χρέους στην Ελλάδα. Οι παρατηρητές υποστηρίζουν ότι η πρόσβαση σε, τεχνητά, φθηνή πίστωση, επέτρεψε στην Ελλάδα να συσσωρεύει υψηλά επίπεδα χρέους. Οι επικριτές ισχυρίζονται ότι, αν η αγορά είχε αποθαρρύνει τα υπερβολικά δάνεια, καθιστώντας τη χρηματοδότηση του χρέους πιο ακριβή, η Ελλάδα θα ήταν αναγκασμένη να συμβιβαστεί νωρίτερα με την ανάγκη για λιτότητα και μεταρρύθμιση.

Επίσης, η έλλειψη επιβολής του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης, θεωρείται ως παράγοντας που συνέβαλλε στο υψηλό χρέος. Το 1997, τα μέλη της ΕΕ ενέκριναν το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ), μια συμφωνία για την ενίσχυση της επιτήρησης και επιβολής των κανόνων περί δημοσίων οικονομικών που προβλέπονται από το 1992, στη Συνθήκη του Μάαστριχτ. Οι κανόνες απαιτούν τα δημοσιονομικά ελλείμματα να μην υπερβαίνουν το 3% του ΑΕΠ και το δημόσιο χρέος να μην υπερβαίνει το 60% του ΑΕΠ. Το ΣΣΑ του 1997 αποσαφηνίζει και επισπεύδει τη διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος που πρέπει να εφαρμόζεται στα κράτη μέλη που ξεπερνούν το όριο του ελλείμματος. Εάν το κράτος μέλος θεωρείται ότι δεν έχει συμμορφωθεί επαρκώς με τα διορθωτικά μέτρα που συνέστησε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά τη διάρκεια της διαδικασίας υπερβολικού ελλείμματος, η διαδικασία μπορεί τελικά να οδηγήσει σε πρόστιμο όσο το 0,5% του ΑΕΠ (European Council, 1997).

Μετά την εισαγωγή του ευρώ το 1999, ένας αυξανόμενος αριθμός κρατών μελών δυσκολεύτηκε να συμμορφωθεί με τα όρια που θέτει το Σύμφωνο. Από το 2003, περισσότερες από 30 διαδικασίες υπερβολικού ελλείμματος έχουν αναληφθεί, με την ΕΕ να επιπλήττει κράτη μέλη και να τα πιέζει να εξυγιάνουν τα δημόσια οικονομικά, ή τουλάχιστον να υπόσχονται να το πράξουν μελλοντικά. Η ΕΕ, ωστόσο, ποτέ δεν επέβαλε χρηματική κύρωση, κατά οποιουδήποτε κράτους μέλους, για παραβίαση του ορίου του ελλείμματος. Η χαλαρή επιβολή του ΣΣΑ θεωρείται ότι έχει περιορίσει το ρόλο που η ΕΕ μπορεί να διαδραματίσει στην αποθάρρυνση των χωρών, όπως η Ελλάδα, να συσσωρεύουν υψηλά επίπεδα χρέους.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κίνησε την διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος κατά της Ελλάδας το 2004 όταν η Ελλάδα ανακοίνωσε την αναθεώρηση του ελλείμματος του προϋπολογισμού του 2003 προς τα πάνω και συγκεκριμένα στο 3,2% του ΑΕΠ. Στην έκθεσή της, η Επιτροπή ανέφερε ότι «η ποιότητα των κρατικών δεδομένων δεν είναι ικανοποιητική», σημειώνοντας ότι η στατιστική υπηρεσία της ΕΕ (Eurostat) δεν είχε επικυρώσει ή είχε τροποποιήσει μονομερώς στοιχεία που

παρέχονταν από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας από το 2000 (European Commission, 2004). Μεταγενέστερες αναθεωρήσεις των στατιστικών στοιχείων μεταξύ 2004 και 2007 αποκάλυψαν ότι η Ελλάδα είχε παραβιάσει το όριο του 3% για κάθε έτος από το 2000, με το έλλειμμα να είναι στο 7,9% του ΑΕΠ το 2004. Η Επιτροπή διαπίστωσε επίσης ότι το χρέος στην Ελλάδα ήταν πάνω από το 100% του ΑΕΠ, πριν ακόμα από την προσχώρηση της χώρας στο ευρώ και οι στατιστικές αναθεωρήσεις αύξησαν και το ύψος του χρέους. Η ΕΕ περάτωσε τη διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος το 2007, με την Επιτροπή να δηλώνει ότι η Ελλάδα είχε λάβει επαρκή μέτρα, κυρίως μόνιμου χαρακτήρα και ότι το έλλειμμα της χώρας θα ήταν 2,6% του ΑΕΠ το 2006 και 2,4% το 2007.

Η Επιτροπή κατέληξε επίσης στο συμπέρασμα ότι “οι ελληνικές στατιστικές αρχές έχουν βελτιώσει τις διαδικασίες, γεγονός που οδηγεί σε μια συνολική βελτίωση της ποιότητας των στοιχείων” (European Commission, 2007). Η Επιτροπή κίνησε νέα διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος το 2009, όταν το έλλειμμα του 2007 αποκαλύφθηκε ότι ήταν 3,5% του ΑΕΠ και η διαδικασία βρίσκεται σε εξέλιξη στο πλαίσιο της τρέχουσας κατάστασης. Αυτό δείχνει το ευρύτερο πρόβλημα μιας νομισματικής ένωσης χωρίς δημοσιονομική ένωση.

2.7 Βιβλιογραφία 2ου Κεφαλαίου

Αλογοσκούφης, Γ. (2009), *Η Ελλάδα μετά την Οικονομική Κρίση*, Αθήνα, Καστανιώτης.

Το Βήμα (2006), “Η υιοθέτηση του «σκληρού» ευρώ μετά από τρεις υποτιμήσεις της Δραχμής”, <http://www.tovima.gr>, Δεκέμβριος, 31.

Βλάχος, Γ. (2010), “Οι παράγοντες που επηρέασαν το εξωτερικό χρέος: η βαριά κληρονομιά της δεκαετίας του 1980”, *Φιλελεύθερη Έμφαση*, (42), 43-50, Έκδοση του Ινστιτούτου για τη Δημοκρατία Κωνσταντίνος Καραμανλής, Αθήνα.

Γιαννίτσης, Τ. (2008), “Τα επιτυχημένα αναπτυξιακά μοντέλα: οι κρίσιμες διαφορές με την Ελληνική οικονομική πολιτική”, στο Τ. Γιαννίτσης (επιμ.), *Ερευνώντας ένα αναπτυξιακό πρότυπο για την Ελλάδα*, σελ. 11-23, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Ελληνική Στατιστική Αρχή, (2010), Στατιστικά στοιχεία, <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>,

Ιωαννίδης, Α. (2010), “Κρίσιμοι παράγοντες και προτάσεις για ένα νέο αναπτυξιακό πρότυπο”, *Φιλελεύθερη Έμφαση*, (42), 35-42, Αθήνα.

Καθημερινή, (2010), “Τέσσερις οδηγίες του ΟΟΣΑ για την ελληνική διάσωση”, 2 Μαΐου, σελ. 4.

Καραμούζης, Ν. (2010), www.industry2020.gr/docs/teliki/KARAMOOUZIS.doc.

Κατσέλη, Α. (2008), “Ελλάδα 2020: έρευνα για ένα ελληνικό μοντέλο ανάπτυξης”, στο Τ. Γιαννίτσης (επιμ.), *Ερευνώντας ένα αναπτυξιακό πρότυπο για την Ελλάδα*, σελ. 11-23, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Κολλίντζας, Τ. (2010), “Ο αντι-αναπτυξιακός ρόλος των ελλειμμάτων”, 10 Ιανουαρίου, *Το Βήμα*, σελ. Α14.

Παπαγιαννάκης, Α. (2008), “Διεθνής ανταγωνιστικότητα και δυναμική επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα” στο Τ. Γιαννίτσης (επιμ.), *Ερευνώντας ένα αναπτυξιακό πρότυπο για την Ελλάδα*, σελ. 11

έως 23, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Ράπανος, Β. (2008), “Η οικονομική θεωρία και η φορολογική πολιτική: το φορολογικό πλαίσιο στην Ελλάδα”, στο Τ. Γιαννίτσης (επιμ.), *Ερευνώντας ένα αναπτυξιακό πρότυπο για την Ελλάδα*, σ. 159-180, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Υπουργείο Οικονομικών, (2010), “Ενημέρωση για το Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης”, Ιανουάριος 2010, http://www.mnec.gr/export/sites/mnec/en/economics/growth_programme_2005-8/2010_01_15_SGP.pdf.

Becatoros, E. and Eddy, M. (2010) “Greece Still Under Siege Despite Aid Pledge” *WTOP*, April 26.

Bryan-Low, C. & Mollenkamp, C. (2010), “Greece Leaps One Key Hurdle” *Wall Street Journal*, March 5.

The Economist, (2010a), “Leviathan stirs again”, January 23, 394(8666), p.21-24.

The Economist, (2010b) “A Very European Crisis”, February 4, 2010.

The Economist, (2010c), “Greece’s sovereign-debt crisis: still in a spin”, April 17, 395(8678), p.64-66.4.

Economist Intelligence Unit (2010), “Country Report: Greece”, April 2010.

European Commission (2004), “Report from the Commission: Greece”, Brussels, May 19, http://ec.europa.eu/economy_finance/sgp/pdf/30_edps/104-03/2004-05-19_el_104-3_en.pdf.

European Commission (2007), “Recommendation for a Council Decision Abrogating Decision 2004/917/EC 9 on the Existence of an Excessive Deficit in Greece”, Brussels, May 16, http://ec.europa.eu/economy_finance/sgp/pdf/30_edps/104-12_commission/2007-05-16_el_104-12_commission_en.pdf.

European Council (1997), “Resolution of the European Council on the Stability and Growth Pact”, Amsterdam, June 19, Council Regulation (EC) 1466/97, and Council Regulation (EC) 1467/97,

http://ec.europa.eu/economy_finance/sgp/legal_texts/index_en.htm.

Hope, K., & Quentin P., (2009) “Greece Turns on EU Critics”, *Financial Times*, February 13.

International Monetary Fund, (2009), *World Economic Outlook*, October 2009.

International Monetary Fund, (2010a), *World economic outlook*, “April 2010: rebalancing growth”, Washington, www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/01/pdf/text.pdf.

International Monetary Fund, (2010b), “Europe and IMF Agree €110 Billion Financing Plan With Greece,” IMF Survey online, May 2, 2010.

OECD (2007), “OECD Economic Survey: Greece”, May 2007.

OECD (2009), “OECD Economic Survey: Greece”, July 2009.

Oxford Economics, (2010), “Is Greece Heading for Default?”, Special Reports, January 29, [www.oxfordeconomics.com/free/pdfs/greece_default\(jan10\).pdf](http://www.oxfordeconomics.com/free/pdfs/greece_default(jan10).pdf).

Reuters, (2010), “Fiscal Woes to Dog Greek Bonds Even if Aid Offered” March 22, www.reuters.com/article/2010/03/22/us-markets-bonds-peripheral-analysis-idUSTRE62L3XB20100322.

Sidiropoulos, M. (2009), “The consequences of the current economic crisis: Has the European Union protected its economies?”, <http://sidiropoulos.wordpress.com/2009/02/10/>.

Strupczewski, J. (2010), “Factbox - Progress Towards Approving Emergency Loans to Greece,” *Reuters*, May 6.

III. ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3.1 Εισαγωγή

Η ελληνική κυβέρνηση αντιμετωπίζει ελλείμματα κρατικού προϋπολογισμού και ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών που δεν μπορούν πλέον να χρηματοδοτούνται με δανεισμό από τις διεθνείς κεφαλαιαγορές. Ορισμένοι προειδοποιούν ότι η Ελλάδα βρίσκεται σε κίνδυνο αθέτησης των υποχρεώσεων του χρέους της. Για την αντιμετώπιση αυτής της κρίσης, η κυβέρνηση ακολουθεί ένα μείγμα δημοσιονομικής λιτότητας (περικοπές των δημοσίων δαπανών και αύξηση των φόρων) και διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας. Η χρηματοδοτική συνδρομή από τα άλλα κράτη μέλη της Ευρωζώνης και το ΔΝΤ είναι που επιτρέπει να πραγματοποιείται η προσαρμογή σε μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Ορισμένοι οικονομολόγοι έχουν την ανησυχία ότι, παρά τις μεταρρυθμίσεις της κυβέρνησης και τη χρηματοδοτική βοήθεια, η ελληνική κυβέρνηση μπορεί να αρνηθεί ή να αναδιαρθρώσει το χρέος της και/ή να εξέλθει από την ευρωζώνη.

Εν μέσω ανησυχιών ότι η κρίση εξαπλώνεται σε ολόκληρη την Ευρωζώνη, η ΕΕ ανακοίνωσε ότι θα προβεί σε σημαντική διάθεση πόρων για ευάλωτες χώρες μέλη. Έτσι, δημιούργησε τον Προσωρινό Μηχανισμό Στήριξης (EFSF), ο οποίος θα είναι σε λειτουργία μέχρι το 2013 και θα δίνει τη δυνατότητα να προσφύγουν σε αυτόν κράτη της ευρωζώνης που αδυνατούν, λόγω του υψηλού επιτοκίου, να δανειστούν από τις αγορές. Από τα μέσα του 2013 αναμένεται να τεθεί σε εφαρμογή ο Μόνιμος Μηχανισμός Στήριξης (ESM), ο οποίος αναμένεται να επικυρωθεί στην επόμενη σύνοδο κορυφής των αρχηγών των κυβερνήσεων των κρατών μελών της ΕΕ (Ιούνιος 2011). Κρίσιμες παράμετροι του μηχανισμού αυτού, όπως η συμμετοχή ή μη ιδιωτών, δεν έχουν ακόμα ξεκαθαριστεί.

Σε κάθε περίπτωση, είτε η Ελλάδα προσφύγει στον ESM εάν δεν μπορέσει να δανειστεί από τις αγορές, είτε όχι, είναι βέβαιο ότι η χώρα θα πρέπει να εφαρμόσει μέτρα για την εξυγίανση των δημόσιων οικονομικών της έτσι ώστε να πείσει ότι καταβάλλει κάθε προσπάθεια και να μπορέσει να δανειστεί από τις αγορές. Άρα, η δημοσιονομική προσαρμογή είναι η στρατηγική που πρόκειται να εφαρμοστεί. Στην επόμενη ενότητα, εξετάζεται η έννοια της δημοσιονομικής προσαρμογής.

3.2 Δημοσιονομική προσαρμογή

Στην προσπάθεια διατύπωσης ενός ορισμού για την έννοια της δημοσιονομικής προσαρμογής (fiscal adjustment), συναντώνται δυσκολίες. Δεν υπάρχει ένας γενικά παραδεκτός ορισμός. Σε γενικές γραμμές, η δημοσιονομική προσαρμογή γίνεται κατανοητή ως μια διαδικασία παρά ως κατάσταση. Ο προϋπολογισμός ενός κράτους θα είναι είτε πλεονασματικός, είτε ελλειμματικός, είτε ισοσκελισμένος. Η διαδικασία μετάβασης από ελλειμματικούς προϋπολογισμούς, σε μια διαρκή περίοδο ισοσκελισμένων, περιγράφεται ως δημοσιονομική προσαρμογή (Mierau et al., 2007).

Στην διαδικασία της δημοσιονομικής προσαρμογής, υπάρχουν δύο καθοριστικά στοιχεία που την χαρακτηρίζουν, η διάρκεια της διαδικασίας, που μετριέται σε έτη και, η σύνθεσή της δηλαδή, η αναλογία της προσαρμογής που στηρίζεται στην μείωση των κρατικών δαπανών και η αναλογία που στηρίζεται στην αύξηση των φόρων.

Η δημοσιονομική προσαρμογή μπορεί να είναι αναγκαία για την επίτευξη μακροπρόθεσμων στόχων, όπως η οικονομική ανάπτυξη και η μείωση της φτώχειας και για την αποσόβηση δημοσιονομικών τρωτών σημείων, όπως η συσσώρευση του δημόσιου χρέους. Η εξασφάλιση μιας υγιούς δημοσιονομικής θέσης είναι το κλειδί για την επίτευξη μακροοικονομικής σταθερότητας. Η υψηλής ποιότητας δημοσιονομική προσαρμογή μπορεί να αυξήσει τις εγχώριες αποταμιεύσεις, την αποτελεσματικότητα της κατανομής των πόρων και να συμβάλει στην επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων (Alesina, 2010). Η χαλαρή δημοσιονομική πολιτική, από την άλλη πλευρά, μπορεί να οδηγήσει σε πληθωρισμό, αβεβαιότητα και αστάθεια, τα οποία εμποδίζουν την ανάπτυξη.

Τα πιο κοινά δημοσιονομικά τρωτά σημεία προέρχονται από το ύψος του δημόσιου χρέους, την διάρκειά του, τη δομή του καθώς και το βαθμό στον οποίο υπάρχουν «κρυμμένα» ευάλωτα σημεία. Η ακαμψία στη δομή του δημόσιου τομέα μπορεί επίσης να υπονομεύσει τη δημοσιονομική πολιτική, όπως και οι μακροπρόθεσμες δημοσιονομικές πιέσεις. Η παγκοσμιοποίηση αυξάνει επίσης τη σημασία της υγιούς δημοσιονομικής πολιτικής (Alesina, 2010).

Η ακριβής ποσότητα της απαραίτητης δημοσιονομικής προσαρμογής, εξαρτάται από τις ιδιαίτερες συνθήκες της χώρας, τους στόχους και περιορισμούς και θα πρέπει να αξιολογηθεί σε σχέση με ένα αρχικό σενάριο. Μια προσέγγιση με ερωτήματα μπορεί να βοηθήσει να απομονώσουμε το μέγεθος της προσαρμογής που χρειάζεται. Τέτοια ερωτήματα θα μπορούσε να είναι: 1) Είναι η διαχείριση του χρέους δύσκολη; 2) Εάν όχι, έχει η μακροοικονομία ανάγκη σταθεροποίησης; Αν οι απαντήσεις στα (1) και (2) είναι "όχι", τότε η δημοσιονομική πολιτική έχει περισσότερα περιθώρια ελιγμών για την επίτευξη των άμεσων αναπτυξιακών στόχων (IMF, 2009).

Για τις χώρες με προβλήματα βιωσιμότητας του χρέους, η ανάγκη επίτευξης δημοσιονομικής σταθερότητας θα πρέπει να διασφαλίσει την μεσοπρόθεσμη δημοσιονομική πορεία. Σε αυτές τις περιπτώσεις, ο πρωταρχικός στόχος είναι η βελτίωση του πρωτογενούς ισοζυγίου (έσοδα μείον έξοδα, προ τόκων), ώστε να είναι συνεπές με τη βιωσιμότητα του χρέους. Όσο βραδύτερη η βελτίωση, τόσο μεγαλύτερη θα χρειαστεί να είναι, επειδή ο λόγος του χρέους προς το ΑΕΠ θα συνεχίσει να αυξάνεται, όσο διαρκεί η διαδικασία. Βέβαια, ο λόγος χρέους προς ΑΕΠ μπορεί να αυξάνεται και εξαιτίας της μείωσης του παρανομαστή δηλαδή του ΑΕΠ, ακριβώς εξαιτίας της δημοσιονομικής προσαρμογής, κάτι που φαίνεται να ισχύει στην Ελλάδα, την τρέχουσα περίοδο.

Ένας κεντρικός περιορισμός για δημοσιονομικά προγράμματα είναι ότι η χρηματοδότηση του δημοσιονομικού ελλείμματος θα πρέπει να είναι συνεπής με τους μακροοικονομικούς στόχους και περιορισμούς. Ο εξωτερικός δανεισμός θα πρέπει να βασίζεται σε εκτίμηση του ισοζυγίου πληρωμών, την ζήτηση για κρατικά ομόλογα, τις προοπτικές για άλλου είδους επίσημο δανεισμό, καθώς και τις αναμενόμενες εισροές μέσω του τραπεζικού συστήματος. Ο εγχώριος δανεισμός θα πρέπει να βασίζεται σε υποθέσεις σχετικά με τις αλλαγές στην ευρεία ρευστότητα, η οποία με τη σειρά της εξαρτάται από την εξέλιξη της ζήτησης χρήματος (δεδομένων μακροοικονομικών παραμέτρων όπως η ανάπτυξη και ο πληθωρισμός) και τις υποθέσεις σχετικά με πιστώσεις προς τον ιδιωτικό τομέα που να συνάδουν με τις προβλέψεις για την ανάπτυξη (Alesina & Ardagna, 2010).

Θα μπορούσε να λεχθεί ότι η Ελλάδα, από τη στιγμή που αποφάσισε να ενταχθεί στη ζώνη του ευρώ και να πραγματοποιήσει τις απαιτούμενες, για την επίτευξη του σκοπού αυτού, ενέργειες και πολιτικές, θα έπρεπε να βρίσκεται σε μια διαρκή διαδικασία εξυγίανσης των δημόσιων οικονομικών της και μακροοικονομικής ισορροπίας. Γι' αυτό, στο πλαίσιο της εν λόγω ενότητας, είναι σκόπιμο να γίνει αναφορά στα βασικά στοιχεία του Σύμφωνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ) καθώς και του νέου Σύμφωνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης

3.3 Το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης

Η δημιουργία μιας Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης συνεπάγεται την απώλεια σημαντικών εργαλείων της εθνικής δημόσιας παρέμβασης, δεδομένου ότι η νομισματική και συναλλαγματική πολιτική μεταφέρονται από τη σφαίρα των εθνικών αποφάσεων στο επίπεδο των αποφάσεων της Ένωσης.

Η ίδια κατάσταση δεν είναι απαραίτητο να προκύψει όσον αφορά τον καθορισμό και την εφαρμογή της δημοσιονομικής πολιτικής, η οποία μπορεί να διατηρηθεί υπό τη δικαιοδοσία των

κρατών. Στην περίπτωση αυτή, καθίσταται το μόνο μέσο στη διάθεσή τους για παρεμβάσεις που στοχεύουν στην συγκυριακή σταθεροποίηση. Εναλλακτικά, θα μπορούσε να μειωθεί το περιθώριο ελέγχου των εθνικών κυβερνήσεων ακόμη περισσότερο με τη μεταφορά αρμοδιοτήτων και αυτού του τομέα σε μια «κεντρική» κυβέρνηση.

Το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ) είναι ένα κανονιστικό πλαίσιο για τον συντονισμό των δημοσιονομικών πολιτικών των χωρών που συμμετέχουν στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ). Σκοπός του είναι να διασφαλίζει την ευρωστία των δημοσίων οικονομικών, απαραίτητη προϋπόθεση για την ομαλή λειτουργία της ΟΝΕ. Το σύμφωνο έχει ένα προληπτικό και ένα αποτρεπτικό σκέλος.

Σύμφωνα με το προληπτικό σκέλος του Συμφώνου, τα κράτη μέλη υποβάλλουν κάθε χρόνο πρόγραμμα σταθερότητας που παρουσιάζει τους τρόπους με τους οποίους σκοπεύουν να επιτύχουν ή να διατηρήσουν υγιή τα δημόσια οικονομικά τους. Το προληπτικό σκέλος περιλαμβάνει προειδοποιήσεις και συστάσεις που μπορεί να γίνουν στα κράτη μέλη για τη διαδικασία "υπερβολικών" ελλειμμάτων.

Το αποτρεπτικό σκέλος του συμφώνου αφορά τη λεγόμενη διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος. Η διαδικασία αυτή τίθεται σε εφαρμογή όταν το έλλειμμα υπερβαίνει το όριο 3% του ΑΕΠ που προβλέπει η Συνθήκη του Μάαστριχτ. Εάν κριθεί ότι το δημοσιονομικό έλλειμμα ενός κράτους μέλους είναι υπερβολικό κατά την έννοια της Συνθήκης, το Συμβούλιο του συνιστά να το διορθώσει εντός της προθεσμίας που του ορίζει. Σε περίπτωση που το κράτος μέλος δεν συμμορφωθεί με τη σύσταση, λαμβάνονται περαιτέρω μέτρα και, εφόσον το κράτος αυτό συμμετέχει στην ευρωζώνη, είναι δυνατόν να επιβληθούν κυρώσεις (http://ec.europa.eu/economy_finance/sgp/index_el.htm).

Για να λειτουργήσει ομαλά η ΟΝΕ, τα κράτη μέλη πρέπει να αποφεύγουν τα υπερβολικά δημοσιονομικά ελλείμματα. Σύμφωνα με το ΣΣΑ, οφείλουν να τηρούν δύο κριτήρια: ποσοστό του ελλείμματος στο ΑΕΠ 3% και ποσοστό του χρέους στο ΑΕΠ 60%.

Σε περίπτωση που ένα κράτος μέλος υπερβεί το ανώτατο όριο του ελλείμματος, η ΕΕ κινεί τη διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος (ΔΥΕ). Η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει διάφορα στάδια καθώς και το ενδεχόμενο επιβολής κυρώσεων με στόχο να παρακινηθούν τα ενδιαφερόμενα κράτη μέλη να λάβουν διορθωτικά μέτρα. Η ΔΥΕ ορίζεται στη Συνθήκη και προβλέπεται στη νομοθεσία για το ΣΣΑ.

Η ΔΥΕ καθορίζει τα κριτήρια, τα χρονοδιαγράμματα και τις προθεσμίες για την έκδοση από το Συμβούλιο απόφασης σχετικά με την ύπαρξη υπερβολικού ελλείμματος. Η απόφαση λαμβάνεται εντός καθορισμένου χρονικού διαστήματος μετά τη λήξη της προθεσμίας που έχουν τα κράτη μέλη

της ΕΕ να υποβάλουν έκθεση στην Επιτροπή για τα δημόσια οικονομικά τους, την 1^η Απριλίου και την 1^η Οκτωβρίου. Δεν κινείται ΔΥΕ εάν η υπέρβαση του δημοσίου ελλείμματος πάνω από το ανώτατο όριο του 3% του ΑΕΠ θεωρείται προσωρινή και περιστασιακή ενώ το έλλειμμα παραμένει πλησίον του ανώτατου ορίου.

Το Συμβούλιο παρακολουθεί την υλοποίηση των συστάσεων του και τερματίζει τη διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος σε περίπτωση που έχει διορθωθεί το υπερβολικό έλλειμμα. Σε περίπτωση που το συγκεκριμένο κράτος μέλος δεν συμμορφωθεί, το Συμβούλιο μπορεί να αποφασίσει να περάσει στο επόμενο στάδιο της ΔΥΕ και να καταλήξει ενδεχομένως στην επιβολή οικονομικών κυρώσεων (http://ec.europa.eu/economy_finance/sgp/deficit/index_el.htm).

Πάντως, το ΣΣΑ έχει αποτελέσει αντικείμενο αρνητικής κριτικής και αντιπαράθεσης. Η προσήλωσή του σε μόνο δύο μεγέθη, το δημόσιο χρέος και το δημοσιονομικό έλλειμμα, χαρακτηρίζεται από πολλούς οικονομολόγους ως μία υπεραπλουστευμένη προσέγγιση του ζητήματος της βιωσιμότητας των κρατικών χρεών. Η κριτική αυτή οδήγησε στο γνωστό ως νέο ΣΣΑ.

3.4 Το νέο Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης

Από τις αρχές του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος, η θέσπιση δεσμευτικών δημοσιονομικών κανόνων, περιορίζοντας την χρήση του μόνου μέσου πολιτικής που είχε απομείνει στα κράτη, έχει αμφισβητηθεί από πολλούς συγγραφείς και πολιτικούς. Η συζήτηση αναζωπυρώθηκε τα τελευταία χρόνια, μετά από μια περίοδο οικονομικής ύφεσης ή στασιμότητας σε αρκετά κράτη μέλη και μερικές επικρίσεις που συνδέουν το ΣΣΑ με τη γενική οικονομική κατάσταση.

Η λύση που υιοθετήθηκε στο πλαίσιο της ΟΝΕ ήταν να διατηρηθεί η δημοσιονομική αυτονομία της πολιτικής ενώ περιορίζει τον χώρο για τη δημιουργία δημόσιου ελλείμματος και την επέκταση του δημόσιου χρέους, μέσω της υιοθέτησης υποχρεωτικών δημοσιονομικών κανόνων, που ενδεχομένως συμπληρώνεται από το σύστημα συντονισμού των εθνικών δημοσιονομικών πολιτικών. Αυτή η επιλογή ήταν σαφής στη Συνθήκη του Μάαστριχτ, ενισχύθηκε με το ΣΣΑ (European Council, 1997) και έχει αποτελέσει αντικείμενο έντονης κριτικής, από πολιτικούς και ακαδημαϊκούς, που έχει εν μέρει ληφθεί υπόψη στην μεταρρύθμιση του ΣΣΑ (European Council, 2005).

Όταν τα κράτη-μέλη συμφώνησαν για το ΣΣΑ το 1997, υποτίθετο ότι η οικονομική τους κατάσταση θα βελτιωνόταν μετά την εισαγωγή του ευρώ. Έχοντας παλέψει για να επιτύχουν το 3%

για το έλλειμμα του προϋπολογισμού για να μπουν στο τρίτο στάδιο της ONE, ποτέ δεν φαντάστηκαν ότι τα δημόσια οικονομικά τους μπορούσαν να κινδυνεύσουν και πάλι. Τα περισσότερα κράτη μέλη ήταν σε αρκετά καλή κατάσταση στα τέλη του 1990, αλλά η οικονομική ύφεση στις αρχές του 20ου αιώνα είχε αρνητικό αντίκτυπο στα δημόσια οικονομικά. Όπως συμβαίνει και με τις γενικές οικονομικές επιδόσεις τους, τα κράτη μέλη παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές στα δημόσια οικονομικά τους. Καθώς η οικονομική ύφεση εντάθηκε, η Γαλλία και η Γερμανία, επίσης γνωστή ως αρχιτέκτονας του Συμφώνου, πλησίασε και σύντομα υπερέβη το όριο του 3%.

Μια ανάλυση της ανάγκης (ή μη) για αλλαγές στο αρχικό ΣΣΑ και των πιθανών βελτιώσεων που εισήχθησαν με την μεταρρύθμιση του 2005 μπορεί να γίνει από την εξέταση των ιδανικών δημοσιονομικών κανόνων (Korits & Symansky, 1998). Πολλοί συγγραφείς έχουν συμφωνήσει επί της αρχής με αυτούς τους κανόνες ή με διαφοροποιήσεις σχετικά με το είδος των κανόνων (Buti et al, 2003; Creel, 2003). Σύμφωνα με αυτή την ταξινόμηση, μια σειρά δημοσιονομικών κανόνων για να θεωρηθούν ιδανικοί, θα πρέπει να είναι:

- 1) σαφώς καθορισμένοι όσον αφορά τους δείκτες που θα χρησιμοποιηθούν, τη θεσμική κάλυψη και τις ειδικές ρήτρες διαφυγής, με τέτοιο τρόπο ώστε να αποφευχθούν οι ασάφειες και ελλείψεις στην πρακτική εφαρμογή.
- 2) διαφανείς, όσον αφορά το σύνολο των κυβερνητικών δράσεων, συμπεριλαμβανομένης της λογιστικής, των προβλέψεων και των θεσμικών ρυθμίσεων, ώστε να επιτευχθεί η υποστήριξη της κοινής γνώμης.
- 3) απλοί, έτσι ώστε να μπορούν να είναι πλήρως κατανοητοί από το κοινό.
- 4) εκτελέσιμοι, με την έννοια ότι υπάρχουν νόμοι ή συνταγματικοί κανόνες, που επιβάλλουν την εφαρμογή τους και αξιόπιστες κυρώσεις για τις περιπτώσεις μη συμμόρφωσης και τον ορισμό της αρμόδιας αρχής για την εφαρμογή τους.
- 5) ευέλικτοι, προκειμένου να ασχοληθούν με εξωγενείς διαταραχές, δηλαδή, καταστάσεις πέρα από αυτές που μπορούν να ελέγξουν οι αρχές.
- 6) κατάλληλοι σε σχέση με τους ειδικούς στόχους.
- 7) συνεπείς μεταξύ τους, καθώς και με τις άλλες μακροοικονομικές πολιτικές.
- 8) αποτελεσματικοί, έτσι ώστε να μπορούν να θεωρηθούν ως καταλύτες της δημοσιονομικής μεταρρύθμισης για να διασφαλιστεί η βιωσιμότητα του προϋπολογισμού.

Χρησιμοποιώντας τις ιδιότητες που καθορίζονται από τους Korits και Symansky (1998), ορισμένοι συγγραφείς αξιολόγησαν τις επιδόσεις του (αρχικού) ΣΣΑ με έναν πολύ θετικό τρόπο. Η αντιστροφή της οικονομικής κατάστασης στις αρχές του 21ου αιώνα και η επιδείνωση των πραγματικών προβλημάτων, που συνδέονται με την απώλεια της ανταγωνιστικότητας και της

απασχόλησης, οδήγησαν σε μια ανανεωμένη συζήτηση και κριτική, τόσο στην ακαδημαϊκή κοινότητα όσο και στο πολιτικό πεδίο.

Η συζήτηση αυτή κορυφώθηκε με την μεταρρύθμιση του ΣΣΑ, με στόχο τη μεγαλύτερη ευελιξία, χωρίς να επηρεάζει τη διατήρηση της δημοσιονομικής πειθαρχίας. Στο πλαίσιο αυτής της μεταρρύθμισης, εγκρίθηκαν τα εξής:

- 1) η περίοδος για την αποτελεσματική εφαρμογή των μέτρων για τη διόρθωση υπερβολικών ελλειμμάτων παρατάθηκε, πιθανόν έως 4 (ή ακόμη περισσότερο) έτη, αντί 1 και 2 χρόνια όπως ήταν πριν
- 2) διαρθρωτική διόρθωση σε περιόδους αποτελεσματικής ανάπτυξης πάνω από το δυνητικό επίπεδο, λαμβάνοντας ως σημείο αναφοράς τη μείωση του διαρθρωτικού ελλείμματος περίπου 0,5% ετησίως, που επιτρέπει μεγαλύτερο περιθώριο ελιγμών σε περιόδους οικονομικών δυσκολιών
- 3) ανάθεση μεγαλύτερης σχέσης με το κριτήριο σχετικά με το ποσοστό του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ (είχε σχεδόν αγνοηθεί μέχρι τότε), ως μέσο για την αξιολόγηση της διατηρησιμότητας της θέσης του προϋπολογισμού μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα
- 4) επέκταση των συνθηκών που καθορίζουν τη μη αυτόματη εφαρμογή των κυρώσεων, επιτρέποντας τη δυνατότητα αυτή μεταξύ άλλων σε περιπτώσεις των συσσωρευμένων ζημιών της παραγωγής κατά τη διάρκεια μιας παρατεταμένης περιόδου πολύ χαμηλής ανάπτυξης σε σχέση με τη δυνητική ανάπτυξη
- 5) δυνατότητα να συμπεριληφθούν διαφορετικοί σχετικοί παράγοντες κατά τη λήψη αποφάσεων σχετικά με την κατάσταση (ή μη) του υπερβολικού δημοσίου ελλείμματος, που επιτρέπουν την εξέταση των διαφόρων μορφών των δημοσίων δαπανών που δικαιολογούν παράγοντες για ένα δημόσιο έλλειμμα ανώτερο του ανώτατου ορίου (δηλαδή δαπάνες σε τομείς όπως τον τομέα της άμυνας, μεταρρύθμιση της κοινωνικής ασφάλισης, πολιτικές για τη στήριξη της καινοτομίας, της έρευνας και της ανάπτυξης, την επανένωση της Ευρώπης (ιδίως στην περίπτωση της Γερμανίας), κλπ.

Βασικά, μεγάλες χώρες όπως η Γαλλία και η Γερμανία έχουν κερδίσει παραχωρήσεις καθιστώντας το σύμφωνο πιο «ευέλικτο» σε διάφορα μέρη, τα οποία αντιπροσωπεύουν μια σημαντική χαλάρωση κανόνων. Χώρες όπως η Αυστρία και η Ολλανδία έχουν κερδίσει αναφορές "ενισχυμένης επιτήρησης, αμοιβαίας στήριξης και ομότιμης πίεσης". Τα δύο όρια - 60% για το χρέος και το 3% του ελλείμματος – έχουν παραμείνει αμετάβλητα.

Ορισμένες από τις επικρίσεις και προτάσεις για τη μεταρρύθμιση ελήφθησαν υπόψη κατά την περίοδο της «αναθεώρησης», ιδίως όσον αφορά την ανάγκη για μεγαλύτερη ευελιξία των κανόνων. Στην πραγματικότητα, τόσο η παράταση της προθεσμίας για τη διόρθωση υπερβολικών ελλειμμάτων και η επέκταση των ρητρών διαφυγής, ή ακόμη και το ενδεχόμενο να λαμβάνονται

υπόψη διαφορετικοί παράγοντες, φαίνεται να παρέχουν στα κράτη μέλη ένα ευρύτερο περιθώριο ελιγμών, σε περίπτωση μιας κατάστασης εξωγενούς διαταραχής, λόγω αλλαγών στις συνθήκες που είναι πέρα από τον κυβερνητικό έλεγχο.

Στον τομέα αυτό, η αξιολόγηση του νέου ΣΣΑ, σύμφωνα με τα κριτήρια που καθορίζονται από τους Korits & Symansky (1998), είναι πιο ευνοϊκή σε ό, τι αφορά την ευελιξία. Το νέο ΣΣΑ αξιολογείται θετικά και σε δύο άλλους τομείς, αν και με κάποιες επιφυλάξεις, την επάρκεια και την αποτελεσματικότητα.

Οι αλλαγές που σημειώθηκαν το Μάρτιο του 2005 έκαναν το Σύμφωνο πιο ευέλικτο πράγμα που επιτρέπει περισσότερο χρόνο για την προσαρμογή σε όσους αντιμετωπίζουν δύσκολες καταστάσεις του προϋπολογισμού και, τουλάχιστον θεωρητικά, ενθαρρύνει τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις και την καλή χρήση των ευνοϊκών οικονομικών περιόδων, προκειμένου να αναδιοργανώνονται οι κρατικοί λογαριασμοί. Επίσης, με την αύξηση του αριθμού των συνθηκών υπό τις οποίες οι κυρώσεις δεν εμφανίζονται αυτόματα, καθώς με την ενθάρρυνση κινήτρων για έρευνα και ανάπτυξη, το νέο Σύμφωνο έχει γίνει καλύτερος «φίλος» της ανάπτυξης, χωρίς να βλάπτει την σταθερότητα. Η κύρια κριτική που υπάρχει αφορά την εφαρμογή του, ενώ το γεγονός πως υπάρχει μια απέραντη σειρά παραγόντων που επιτρέπουν τη μη κατάταξη του ελλείμματος ως υπερβολικό φαινομενικά μπορεί να οδηγήσει σε καταστάσεις λιγότερης συμμόρφωσης, ή ακόμα και στην επανάληψη δημιουργικής λογιστικής και χαλαρής συμπεριφοράς σε ορισμένες χώρες, όπως στο παρελθόν.

3.5 Η αντίδραση του ελληνικού κράτους στην οικονομική κρίση

Όπως αναλύθηκε στο κεφάλαιο 2, μέχρι και το ξέσπασμα της κρίσης στην Ελλάδα κατά τα τέλη του 2009, οι ακολουθούμενες πολιτικές δεν επέτρεψαν την τήρηση των όρων τόσο του ΣΣΑ όσο και του νέου ΣΣΑ. Ουσιαστικά, η εξυγίανση των δημόσιων οικονομικών δεν επετεύχθη. Έτσι, η χώρα είχε περιορισμένα εργαλεία στη διάθεσή της, για να προσπαθήσει να απαντήσει στην κρίση, όπως θα ήταν η άσκηση μιας επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής. Η άσκηση μιας τέτοιας πολιτικής, σύμφωνα με το υπόδειγμα Mundell – Fleming, θα ήταν πλήρως αποτελεσματική δοθέντος ότι η χώρα απολάμβανε σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία λόγω της υιοθέτησης του ευρώ ενώ, υπήρχε και πλήρης κινητικότητα κεφαλαίου (N. Gregory Mankiw, 1998). Ακολούθως, μελετάται ακριβώς αυτό, η αντίδραση της χώρας στην οικονομική κρίση.

Από την ανάληψη των καθηκόντων της τον Οκτώβριο του 2009, η κυβέρνηση έχει παρουσιάσει τέσσερις διαφορετικές δέσμες δημοσιονομικών μέτρων λιτότητας που αποσκοπούν

στο να φέρει το δημόσιο έλλειμμα στην Ελλάδα από το εκτιμώμενο 13,6% του ΑΕΠ το 2009 σε κάτω από το 3% έως το 2014. Η κυβέρνηση ήλπιζε ότι τρεις γύροι περικοπών των δαπανών και αυξήσεων των φόρων που ανακοίνωσε μεταξύ Ιανουαρίου 2010 και Μαρτίου 2010 θα μπορούσε να αποκαταστήσει αρκετή από την εμπιστοσύνη των επενδυτών στην ελληνική οικονομία για να εξαλειφθεί η ανάγκη για εξωτερική οικονομική βοήθεια. Οι χρηματοπιστωτικές αγορές δεν αντέδρασαν όπως αναμενόταν και στα τέλη Απριλίου του 2010, η ελληνική κυβέρνηση ζήτησε βοήθεια από το ΔΝΤ και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το ΔΝΤ και η ΕΕ, με τη σειρά τους, κάλεσαν την Αθήνα να εφαρμόσει πρόσθετα μέτρα λιτότητας. Σε μια συναισθηματικά φορτισμένη και αμφιλεγόμενη ψηφοφορία, το ελληνικό κοινοβούλιο ενέκρινε τα τελευταία μέτρα για την 6η Μαΐου του 2010.

Το τριετές σχέδιο δημοσιονομικής εξυγίανσης της κυβέρνησης επικεντρώνεται σε μεγάλες περικοπές στις δημόσιες δαπάνες και στην ενίσχυση της αύξησης των εσόδων μέσω της αύξησης της φορολογίας και της πάταξης της φοροδιαφυγής και της εισφοροδιαφυγής. Από την πλευρά των δαπανών, οι περισσότερες από τις περικοπές αφορούν τις δημόσιες υπηρεσίες. Περιλαμβάνουν τη μείωση ή το πάγωμα των συντάξεων, των αμοιβών και των μόνους και το πάγωμα των προσλήψεων των δημοσίων υπαλλήλων, με αναλογία συνταξιοδοτήσεων/προσλήψεων 5:1 για νέες προσλήψεις του δημόσιου τομέα από το 2011. Από την πλευρά των εσόδων, η κυβέρνηση αύξησε τον ΦΠΑ από 19% στο 23% και τους φόρους στα καύσιμα, στον καπνό, στα οινοπνευματώδη και τα προϊόντα πολυτελείας, μεταξύ άλλων. Η κυβέρνηση ελπίζει να αυξήσει τα έσοδα κατά 1,8% του ΑΕΠ με την ενίσχυση της είσπραξης των φόρων (Υπουργείο Οικονομικών, 2010).

Τα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης εξέφρασαν την ικανοποίησή τους για τα σχέδια της ελληνικής κυβέρνησης για δημοσιονομική εξυγίανση. Ορισμένοι παρατηρητές εκφράζουν την ανησυχία, ωστόσο, ότι ο συνδυασμός της αύξησης της φορολογίας με τις έντονες περικοπές των δαπανών μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση της ανεργίας και σε συνεχή ύφεση στη χώρα. Οι πολιτικές λύσεις σε δύο από τα σημαντικά οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η ελληνική κυβέρνηση – την μείωση μεγάλων ελλειμμάτων του κρατικού προϋπολογισμού (η οποία απαιτεί συσταλτική δημοσιονομική πολιτική για την αντιμετώπιση) και την τόνωση της οικονομίας κατά τη διάρκεια της κυκλικής οικονομικής ύφεσης (η οποία απαιτεί επεκτατική δημοσιονομική πολιτική) - έρχονται σε αντίθεση μεταξύ τους. Ορισμένοι απορούν, πόσο καιρό η κυβέρνηση θα λαμβάνει δημόσια υποστήριξη για τη συσταλτική πολιτική της απέναντι σε μια απότομη ύφεση (EIU, 2010a).

Ο Πρωθυπουργός κ. Παπανδρέου έχει επανειλημμένα τονίσει την ανάγκη για μακροπρόθεσμες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις για την ελληνική οικονομία. Για το σκοπό αυτό, έχει προτείνει μια ευρεία σειρά μεταρρυθμίσεων στα συστήματα συνταξιοδότησης και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και στη δημόσια διοίκηση. Η κυβέρνηση ανακοίνωσε επίσης

μέτρα για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, για την ενίσχυση της απασχόλησης και για την οικονομική ανάπτυξη, για την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα και την υποστήριξη της έρευνας, της τεχνολογίας και της καινοτομίας.

Όπως αναφέρθηκε στο κεφάλαιο 2, το ελληνικό συνταξιοδοτικό σύστημα, που θεωρείται ένα από τα πιο γενναιόδωρα στην Ευρώπη, αποτελεί εδώ και καιρό στόχο των υποστηρικτών της ελληνικής οικονομικής μεταρρύθμισης. Η κυβέρνηση έχει δεσμευτεί τόσο για τη μεταρρύθμιση των συντάξεων όσο και για την πάταξη της εισφοροδιαφυγής. Η κυβέρνηση έχει πει ότι θα αυξηθεί η μέση ηλικία συνταξιοδότησης από 61 σε 63 και ότι θα αρχίσει τον υπολογισμό των συντάξεων με βάση τις συνολικές ασφαλιστικές εισφορές των εργαζομένων, σε αντίθεση με την τελευταία πενταετία των αποδοχών τους, όπως συμβαίνει τώρα με συνταξιοδοτικά συστήματα ορισμένων υπηρεσιών (Oxford Analytica, 2010). Η Κυβέρνηση έχει, επίσης, ανακοινώσει και ξεκινήσει να υλοποιεί μια προσπάθεια για να ενισχυθεί η ρύθμιση σε αυτό που, ευρέως, θεωρείται ένα αναποτελεσματικό ελληνικό σύστημα υγείας. Η κυβέρνηση ελπίζει, επίσης, στην αναδιάρθρωση της δημόσιας διοίκησης στην Ελλάδα. Αυτό περιλαμβάνει ενοποίηση των τοπικών δομών διακυβέρνησης με τη μείωση των επιπέδων των τοπικών διοικητικών αρχών από πέντε σε τρία, μείωση του αριθμού των ελληνικών δήμων από 1.034 σε 370, και τη μείωση των νομικών προσώπων του δημοσίου που συγκροτούνται από τις τοπικές αρχές, από 6.000 σε 2.000 (Νόμος «Καλλικράτης», www.ypes.gr).

Το 2010 νομοθετήθηκαν σημαντικές διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που συνέβαλαν ενώ αναμένεται να συμβάλουν και περαιτέρω στη δημοσιονομική προσαρμογή. Πολλές ρυθμίσεις στόχευσαν νευραλγικούς τομείς της οικονομίας, όπως είναι το ασφαλιστικό σύστημα, το σύστημα υγείας, οι δημόσιες επιχειρήσεις και η τοπική αυτοδιοίκηση. Παράλληλα, αναδιοργανώθηκε ριζικά το πλαίσιο άσκησης της δημοσιονομικής πολιτικής, ενισχύθηκαν οι δημοσιονομικοί θεσμοί στην κατεύθυνση της διαφάνειας και του εντατικού ελέγχου των κρατικών δαπανών ενώ, δόθηκε έμφαση και στη λειτουργία της φορολογικής διοίκησης και την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής.

Βέβαια, όλα τα παραπάνω συμβαίνουν στο πλαίσιο των δεσμεύσεων της χώρας από την υπογραφή του γνωστού ως «Μνημονίου» το οποίο αποτελεί Διεθνή Σύμβαση που κυρώθηκε από την ελληνική Βουλή, με την απόλυτη πλειοψηφία επί του συνολικού αριθμού των βουλευτών και συγκεκριμένα με το Νόμο 3845/6.5.2010, ΦΕΚ65/6.5.2010, Τεύχος Πρώτο). Ουσιαστικά, πρόκειται για δύο μνημόνια που κυρώθηκαν ως Παραρτήματα στο Νόμο αυτό, το Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής (Παράρτημα III) και το Μνημόνιο Συνεννόησης στις Συγκεκριμένες Προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής (Παράρτημα IV). Το πρώτο, θέτει τις γενικές αρχές και κατευθύνσεις της οικονομικής πολιτικής στην Ελλάδα και το δεύτερο εξειδικεύει συγκεκριμένα μέτρα και ενέργειες, με καθορισμένα χρονοδιαγράμματα. Ενδεικτικά, αναφέρονται στο σημείο

αυτό, οι παράγραφοι 9 και 10 του Μνημονίου Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής:

- «9. Η ελληνική Κυβέρνηση αναγνωρίζει την ανάγκη εφαρμογής μιας πολυετούς και εμπροσθοβαρούς προσπάθειας προσαρμογής, δοθέντων των πολύ υψηλών και διαρκώς διογκούμενων λόγων Χρέους και δημοσιονομικού ελλείμματος προς ΑΕΠ»
- «10. Η δημοσιονομική στρατηγική έχει ως κεντρικό άξονα την τοποθέτηση του λόγου δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ σε πτωτική τροχιά από το 2013 και μετά καθώς και τη μείωση του ελλείμματος της γενικής κυβέρνησης αισθητά κάτω από το 3% του ΑΕΠ έως το 2014».

Σκόπιμο είναι επίσης να επισημανθεί ότι τα δύο αυτά Μνημόνια προβλέπουν την επικαιροποίησή τους ανά τρίμηνο και ακόμα και την προσθήκη νέων στοιχείων στα υφιστάμενα (ψηφισμένα από την ελληνική Βουλή) κείμενα, χωρίς να απαιτείται η εκ νέου κύρωσή τους από την Ελληνική Βουλή. Αναφέρεται ότι, η υιοθέτηση από την ελληνική πολιτεία τόσο των δύο Μνημονίων όσο και της σύμβασης δανειακής διευκόλυνσης που αναφέρεται ακολούθως, αποτέλεσαν προαπαιτούμενα για την λήψη των δανείων των 110 δις ευρώ (30 δις από το ΔΝΤ και 80 δις ως διμερή δάνεια από τις χώρες που είχαν υιοθετήσει το ευρώ ως εθνικό τους νόμισμα.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι η ελληνική Κυβέρνηση υπέγραψε, με τα υπόλοιπα 15 κράτη μέλη της ευρωζώνης (ήταν 16 τότε μαζί με την Ελλάδα), σύμβαση δανειακής διευκόλυνσης ύψους 80 δις ευρώ, δεδομένης της διαπιστωμένης αδυναμίας της χώρας να προσφύγει για δανεισμό ή αναχρηματοδότηση των υφιστάμενων δανείων της, στις λεγόμενες αγορές. Αρκετή συζήτηση έχει γίνει στη χώρα για τους όρους αυτής της σύμβασης, που δεν αποτελεί όμως αντικείμενο της παρούσης εργασίας. Ενδιαφέρον, από την άποψη της ακολουθούμενης οικονομικής πολιτικής, έχουν τα δύο μνημόνια και κυρίως το Μνημόνιο Συνεννόησης στις Συγκεκριμένες Προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής (ο Νόμος 3845/2010 και η δανειακή σύμβαση ανευρίσκονται στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Οικονομίας www.mnec.gr).

3.6 Τι προβλέπει το Μνημόνιο

Η πρόοδος των ελληνικών οικονομικών στοιχείων (χρέος, έλλειμμα κλπ) ελέγχεται τριμηνιαίως από την ευρωζώνη και το ΔΝΤ με βάση το Μνημόνιο που υπεγράφη και περιέχει μέτρα για την δημοσιονομική προσαρμογή της ελληνικής οικονομίας. Οι ελληνικές αρχές έλαβαν τα ακόλουθα μέτρα, για το δεύτερο τρίμηνο του 2010, για να εξοικονομήσουν το συνολικό ποσό του 2,5% του ΑΕΠ για το 2010:

- Αύξηση των συντελεστών ΦΠΑ, με απόδοση τουλάχιστον 1,8 δις ευρώ για έναν ολόκληρο χρόνο (800 εκατ. ευρώ το 2010)

- Αύξηση των ειδικών φόρων κατανάλωσης για τα καύσιμα, τον καπνό και το αλκοόλ, με απόδοση τουλάχιστον 1 δις ευρώ για έναν ολόκληρο χρόνο (450 εκατ. ευρώ το 2010)
- Μείωση των μισθών στο δημόσιο μέσω της μείωσης του 13ου και 14ου μισθού και των επιδομάτων που καταβάλλονται στους δημοσίους υπαλλήλους, με την καθαρή εξοικονόμηση να ανέρχεται σε 1,5 δις ευρώ για ένα πλήρες έτος (1,1 δις ευρώ το 2010)
- Κατάργηση της 13ης και 14ης σύνταξης για τους συνταξιούχους και ταυτόχρονη προστασία για εκείνους που λαμβάνουν χαμηλότερες συντάξεις, με την καθαρή εξοικονόμηση να φτάνει τα 1,9 δις για ένα πλήρες έτος (1,5 δις ευρώ για το 2010)
- Μείωση των υψηλότερων συντάξεων, με στόχο την εξοικονόμηση 500 εκατομμυρίων ευρώ για ένα πλήρες έτος (350 εκατ. ευρώ το 2010)
- Μείωση των δημοσίων επενδύσεων κατά 500 εκατ. Ευρώ
- Ψηφίστηκε νόμος περί προοδευτικής φορολογικής κλίμακας για όλες τις πηγές εισοδήματος και μια οριζόντια ενιαία αντιμετώπιση του εισοδήματος που δημιουργείται από την εργασία και τα περιουσιακά στοιχεία
- Το Κοινοβούλιο ενέκρινε, όπως προβλέπεται στο πρόγραμμα σταθερότητας του Ιανουαρίου 2010, ένα νόμο κατάργησης των αυτόνομων φορολογικών διατάξεων στο φορολογικό σύστημα, συμπεριλαμβανομένων των εσόδων από ειδικά επιδόματα που καταβάλλονται στους δημοσίους υπαλλήλους. Ο νόμος εφαρμόζεται αναδρομικά από την 1η Ιανουαρίου 2010.

Επίσης, ένας νέος νόμος απαιτεί τη μηνιαία δημοσίευση από το Γενικό Λογιστήριο του Κράτους της έγκαιρης μηνιαίας στατιστικής (σε ταμειακή βάση) για τα έσοδα, τις δαπάνες και τη χρηματοδότηση για το κράτος.

Η Τράπεζα της Ελλάδας, για λογαριασμό της κυβέρνησης, θα συστήσει ανεξάρτητο Ταμείο για την χρηματοοικονομική σταθερότητα, το οποίο θα ασχολείται με πιθανά προβλήματα φερεγγυότητας και θα έχει ως σκοπό να διαφυλαχθεί η ευρωστία του χρηματοπιστωτικού τομέα και η ικανότητά του για τη στήριξη της ελληνικής οικονομίας, μέσω της παροχής στήριξης μετοχικού κεφαλαίου στις τράπεζες, όταν αυτό απαιτείται.

Το Κοινοβούλιο ενέκρινε τη νομοθεσία για τη μεταρρύθμιση της δημόσιας διοίκησης σε τοπικό επίπεδο, κυρίως με τη συγχώνευση δήμων, νομαρχιών και περιφερειών με στόχο τη μείωση των λειτουργικών δαπανών και των μισθών. Επίσης, όλες οι αποφάσεις που αφορούν αναλήψεις υποχρεώσεων για κονδύλια, στον τομέα της γενικής κυβέρνησης, πρέπει να δημοσιεύονται, πλέον, στο διαδίκτυο.

Στον τομέα των μισθών, η κυβέρνηση ξεκινά συζητήσεις με τους κοινωνικούς εταίρους, με σκοπό την αναθεώρηση των μισθολογικών διαπραγματεύσεων ιδιωτικού τομέα και των κλαδικών συμβάσεων.

Για να ενισχυθεί ο ανταγωνισμός στις αγορές, η κυβέρνηση υιοθέτησε νόμο για την απλοποίηση της έναρξης λειτουργίας νέων επιχειρήσεων.

Για τον σιδηροδρομικό τομέα (ΟΣΕ) υιοθετείται ένα σχέδιο αποκατάστασης με ένα χρονοδιάγραμμα για τη λήψη μέτρων το οποίο θα διευκρινίζει πώς οι επιχειρησιακές δραστηριότητες θα γίνουν κερδοφόρες, μεταξύ άλλων με το κλείσιμο ζημιογόνων γραμμών, θα εξασφαλίζει την αποτελεσματική εφαρμογή των οδηγιών της ΕΕ που επιτρέπουν τον ανταγωνισμό μεταξύ των φορέων παροχής σιδηροδρομικών υπηρεσιών και θα προβλέπει την αναδιάρθρωση της εταιρείας, συμπεριλαμβανομένης της πώλησης της γης της και άλλων περιουσιακών στοιχείων.

Για το τρίτο τρίμηνο του 2010, προβλέπονται τα ακόλουθα μέτρα:

- Εφαρμογή του κανόνα της αντικατάστασης μόνο του 20 τοις εκατό των εργαζομένων που συνταξιοδοτούνται στο δημόσιο τομέα (κεντρική κυβέρνηση, δήμους, δημόσιες επιχειρήσεις, τις τοπικές κυβερνήσεις, κρατικές υπηρεσίες και άλλους δημόσιους οργανισμούς)
- Μείωση της ενδιάμεσης κατανάλωσης του κράτους κατά τουλάχιστον 300 εκατομμύρια ευρώ σε σύγκριση με το επίπεδο του 2010
- Εφαρμογή της νομοθεσίας της μεταρρύθμισης της δημόσιας διοίκησης και αναδιοργάνωση της τοπικής αυτοδιοίκησης με στόχο τη μείωση των δαπανών κατά τουλάχιστον 1,5 δις ευρώ για το διάστημα 2011 - 2013, εκ των οποίων τουλάχιστον 500 εκατ. ευρώ το 2011.
- Πάγωμα της αναπροσαρμογής των συντάξεων, με στόχο την εξοικονόμηση 100 εκατ. Ευρώ
- Μείωση των εγχώρια χρηματοδοτούμενων επενδύσεων τουλάχιστον κατά 1 δις ευρώ, δίνοντας προτεραιότητα σε επενδυτικά σχέδια που χρηματοδοτούνται από τα διαρθρωτικά ταμεία και το ταμείο συνοχής της ΕΕ.
- Προσωρινές εισφορές λόγω κρίσης από ιδιαίτερα προσοδοφόρες επιχειρήσεις, που έχουν τουλάχιστον 600 εκατ. Ευρώ πρόσθετα έσοδα ανά έτος το 2011, 2012 και 2013.
- Κίνητρα για τη ρύθμιση των παραβιάσεων χρήσης γης, με στόχο 1,5 δις ευρώ για τα έτη 2011 - 2013, εκ των οποίων τουλάχιστον 500 εκατ. ευρώ το 2011.
- Εφαρμογή της τεκμαρτής φορολόγησης των επαγγελματιών, με έσοδα τουλάχιστον 400 εκατ. ευρώ το 2011 και αυξανόμενες αποδόσεις το 2012 και 2013.
- Διεύρυνση της βάσης ΦΠΑ με τη συμπερίληψη των υπηρεσιών που σήμερα εξαιρούνται και μετακίνηση ενός σημαντικού ποσοστού (τουλάχιστον 30%) των αγαθών και υπηρεσιών που τώρα υπόκειται σε μειωμένο συντελεστή στον κανονικό συντελεστή, με έσοδα τουλάχιστον 1 δις ευρώ.
- Σταδιακή εισαγωγή ενός «πράσινου φόρου» για τις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα, με έσοδα τουλάχιστον 300 εκατ. ευρώ το 2011.
- Έσοδα από τις άδειες τυχερών παιχνιδιών: τουλάχιστον 500 εκατ. ευρώ σε πωλήσεις αδειών και 200 εκατ. ευρώ σε δικαιώματα χρήσης.

Επίσης, αναμένεται να εγκριθεί η νομοθεσία για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας της φορολογικής διοίκησης και των ελέγχων και την εφαρμογή των συστάσεων που προβλέπονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το ΔΝΤ. Ειδικότερα, θα τεθεί σε εφαρμογή ένα αποτελεσματικό σχέδιο καταπολέμησης της φοροδιαφυγής και να αποκατασταθεί η πειθαρχία των φορολογικών εσόδων μέσω: της ενίσχυσης της επιβολής και την είσπραξη των ληξιπρόθεσμων φορολογικών οφειλών (σε συντονισμό με τα ταμεία κοινωνικής ασφάλισης) των κυριότερων οφειλετών και την δημιουργία μιας αναδιοργανωμένης φορολογικής υπηρεσίας που επικεντρώνεται στους μεγάλους οφειλότες, ενός ισχυρού προγράμματος ελέγχου για να καταπολεμήσει τη διάχυτη φοροδιαφυγή από ιδιώτες με υψηλό πλούτο και ελεύθερους επαγγελματίες με υψηλά εισοδήματα, περιλαμβανομένης της ποινικής δίωξης των παραβατών.

Το Κοινοβούλιο αναμένεται να εγκρίνει τη μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού συστήματος προκειμένου να διασφαλίσει την μεσοπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του. Θα πρέπει να περιορίσει την αύξηση των δαπανών στο δημόσιο τομέα για τις συντάξεις, για την περίοδο 2010-2060, σε λιγότερο από 2,5% του ΑΕΠ. Η μεταρρύθμιση θα πρέπει να σχεδιαστεί σε στενή διαβούλευση με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το ΔΝΤ και την ΕΚΤ, και εκτιμάται ότι ο αντίκτυπός της στην μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα θα πρέπει να επικυρωθεί από την Επιτροπή Οικονομικής Πολιτικής της ΕΕ. Οι παράμετροι του συστήματος θα πρέπει να εξασφαλίζουν τη μακροπρόθεσμη αναλογιστική ισορροπία, όπως καθορίζεται από την Εθνική Αναλογιστική Αρχή. Η μεταρρύθμιση πρέπει να περιλαμβάνει τα ακόλουθα στοιχεία:

- Απλοποίηση του κατακερματισμένου συστήματος συντάξεων με τη συγχώνευση των υφιστάμενων συνταξιοδοτικών ταμείων σε τρία ταμεία και τη θέσπιση ενός ενιαίου νέου συστήματος για όλους τους εργαζόμενους (σημερινούς και μελλοντικούς). Οι νέοι δεσμευτικοί κανόνες σχετικά με τα δικαιώματα, τις εισφορές, τους κανόνες σώρευσης και την τιμαριθμική αναπροσαρμογή των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων πρέπει να εφαρμόζονται κατ'αναλογία προς όλους από 1ης Ιανουαρίου 2013.
- Εισαγωγή μιας ενιαίας νόμιμης ηλικίας συνταξιοδότησης στα 65 έτη, συμπεριλαμβανομένων των γυναικών στο δημόσιο τομέα, από τον Δεκέμβριο του 2013.
- Σταδιακή αύξηση της ελάχιστης περιόδου εισφορών για συνταξιοδότηση με πλήρη σύνταξη από τα 37 (που είναι σήμερα) στα 40 έτη μέχρι το 2015
- Τροποποίηση του τύπου απονομής σύνταξης στο ανταποδοτικό σύστημα ώστε να ενισχυθεί η σύνδεση μεταξύ των εισφορών που καταβάλλονται και των παροχών, με επιτόκιο που περιορίζεται σε μέσο ετήσιο ρυθμό 1,2%, και αναπροσαρμογή των συντάξεων βάσει του επιπέδου τιμών.
- Εισαγωγή ενός αυτόματου μηχανισμού προσαρμογής με βάση τον οποίο, αρχής γενομένης από το 2020 και κάθε τρία χρόνια, θα αυξάνεται η (ελάχιστη και εκ του νόμου) ηλικία συνταξιοδότησης

ανάλογα με την αύξηση του προσδόκιμου ζωής.

- Επέκταση του υπολογισμού των συντάξιμων αποδοχών από τα τελευταία πέντε χρόνια (που ισχύει σήμερα) στις αποδοχές καθ' όλη τη διάρκεια ζωής (διατηρώντας τα κεκτημένα δικαιώματα).

- Μείωση του ανώτατου ορίου για τις συντάξεις.

- Εισαγωγή ενός εγγυημένου ελάχιστου εισοδήματος για τους ηλικιωμένους (πάνω από το νόμιμο όριο ηλικίας συνταξιοδότησης), για την προστασία των πιο ευάλωτων ομάδων, συνεπές με τη δημοσιονομική βιωσιμότητα.

- Μέτρα για τον περιορισμό της πρόσβασης στην πρόωρη συνταξιοδότηση. Ειδικότερα, η αύξηση του ελάχιστου ορίου ηλικίας πρόωρης συνταξιοδότησης στα 60 έτη από την 1η Ιανουαρίου 2011, συμπεριλαμβανομένων και των εργαζομένων σε βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα καθώς και εκείνους με 40 χρόνια εισφορών. Κατάργηση ειδικών κανόνων για τους ασφαλισμένους πριν από το 1993 (διατηρώντας τα κεκτημένα δικαιώματα). Ουσιαστική αναθεώρηση του καταλόγου των βαρέων και ανθυγιεινών επαγγελμάτων.

- Μείωση των συνταξιοδοτικών παροχών (κατά 6% ετησίως) για τα άτομα που εισέρχονται στη συνταξιοδότηση μεταξύ των ηλικιών 60 και 65 με μια συνεισφορά περίοδο μικρότερη από 40 χρόνια.

- Καθιέρωση αυστηρότερων όρων και τακτική επανεξέταση της επιλεξιμότητας για συντάξεις αναπηρίας.

Για τον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης, ξεκινά η διαδικασία, για τη θέσπιση απλουστευμένου και ενιαίου μισθολογίου. Εφαρμόζεται σε όλους τους υπαλλήλους του δημόσιου τομέα, και αποτελεί μέρος μιας συνολικής μεταρρύθμισης της διαχείρισης Ανθρώπινου Δυναμικού. Αυτό θα οδηγήσει σε ένα σύστημα όπου αμοιβή θα αντανακλά την παραγωγικότητα και τα καθήκοντα.

Επίσης, θα αρχίσουν να γίνονται αξιολογήσεις της δημόσιας διοίκησης σε κεντρικό επίπεδο καθώς και των υφιστάμενων κοινωνικών προγραμμάτων. Η αξιολόγηση θα πρέπει να διενεργείται από διεθνώς αναγνωρισμένους εξωτερικούς εμπειρογνώμονες. Τα κριτήρια αξιολόγησης θα συμφωνηθούν με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το ΔΝΤ και την ΕΚΤ. Οι στόχοι των αξιολογήσεων είναι:

- Ο απολογισμός της χρήσης των πόρων, συμπεριλαμβανομένων των ανθρώπινων πόρων και της εκτέλεσης των λειτουργιών του δημοσίου.

- Ο προσδιορισμός των δράσεων για την ορθολογική οργάνωση της δημόσιας διοίκησης και τη δημιουργία κερδών παραγωγικότητας, καθώς και την ποσοτική εκτίμηση της πιθανής δημοσιονομικής εξοικονόμησης από την εφαρμογή αυτών των δράσεων.

- Η εκτίμηση της αποτελεσματικότητας και της καταλληλότητας των υφιστάμενων κοινωνικών

προγραμμάτων και η υποβολή προτάσεων για τη μεταρρύθμιση ή την ακύρωση των λιγότερο αποτελεσματικών και η ποσοτικοποίηση της πιθανής δημοσιονομικής εξοικονόμησης πόρων από την υλοποίηση αυτών των δράσεων.

Όσον αφορά την απελευθέρωση των επαγγελμάτων, η κυβέρνηση πρέπει να υιοθετήσει νόμο για τις οδικές εμπορευματικές μεταφορές που αίρει τους περιορισμούς που δεν προβλέπονται στην οδηγία 96/26/EC του Συμβουλίου της ΕΕ της 29ης Απριλίου 1996, για την πρόσβαση στο επάγγελμα του οδικού μεταφορέα εμπορευμάτων, συμπεριλαμβανομένων των ελάχιστων σταθερών τιμών. Επίσης, πρέπει να εκδοθεί υπουργική απόφαση για την απελευθέρωση της χονδρικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και για τον εξορθολογισμό των τιμολογίων κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας.

Για το 4ο τρίμηνο του 2010, σύμφωνα με το Μνημόνιο, η κυβέρνηση πρέπει να προετοιμάσει ένα σχέδιο ιδιωτικοποίησης για την πώληση περιουσιακών στοιχείων του κράτους και κρατικών επιχειρήσεων, με στόχο να έχει έσοδα τουλάχιστον 1 δις ευρώ ετησίως κατά την περίοδο 2011-2013. Η κυβέρνηση θα πρέπει να υιοθετήσει σχέδιο νόμου για την ενίσχυση του δημοσιονομικού πλαισίου, μετά από συζητήσεις με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το ΔΝΤ. Τα ακόλουθα στοιχεία θα πρέπει να είναι μέρος της μεταρρύθμισης:

- Καθιέρωση ενός μεσοπρόθεσμου φορολογικού πλαισίου, που θα καλύπτει ανώτατα όρια δαπανών για το κράτος, την κοινωνική ασφάλιση φορέων και την τοπική αυτοδιοίκηση.
- Ενίσχυση των αρμοδιοτήτων του Υπουργού Οικονομικών, τόσο στην προετοιμασία του προϋπολογισμού όσο και στις φάσεις εκτέλεσης (δίνοντάς του το δικαίωμα βέτο, όσον αφορά τις αποφάσεις για τις δαπάνες και την εκτέλεση τους).
- Εισαγωγή ενός υποχρεωτικού αποθεματικού στον προϋπολογισμό για απρόβλεπτες περιπτώσεις, που αντιστοιχεί στο 10% του συνόλου των κυβερνητικών δαπανών, εκτός από τους μισθούς, τις συντάξεις και τους τόκους. Η χρήση του αποθεματικού για απρόβλεπτες περιστάσεις θα αποφασίζεται από τον Υπουργό Οικονομικών.
- Βεβαίωση ότι το Κοινοβούλιο δεν θα τροποποιήσει το συνολικό μέγεθος του προϋπολογισμού, στο στάδιο της έγκρισης και, εστίαση στη σύνθεση των δημόσιων δαπανών και εσόδων, και την αξιοπιστία των προβλέψεων για δαπάνες και έσοδα.
- Καθιέρωση ισχυρότερων μηχανισμών ελέγχου των δαπανών, ιδίως με την εφαρμογή ενός κατάλληλου ελέγχου των δεσμεύσεων των δαπανών, μέσω του οποίου οι φορείς δαπανών (υπουργεία, τοπική αυτοδιοίκηση, τα ταμεία κοινωνικής ασφάλισης, νοσοκομεία και νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου) θα ενημερώνουν σε τακτά χρονικά διαστήματα το Υπουργείο Οικονομικών σχετικά με τα υπόλοιπα των δαπανών τους και τις αναλήψεις υποχρεώσεων κατά τις εγκεκριμένες πιστώσεις τους στο νόμο για τον προϋπολογισμό.

- Καθιέρωση κανόνα για τα κρατικά έσοδα, σύμφωνα με τον οποίο, η κατανομή των υψηλότερων από τα αναμενόμενα έσοδα θα πρέπει να καθορίζεται εκ των προτέρων στο νόμο για τον προϋπολογισμό.

- Δημιουργία ενός φορολογικού Οργανισμού που υπάγεται στο Κοινοβούλιο και παρέχει ανεξάρτητες συμβουλές και έλεγχο εμπειρογνομόνων για φορολογικά θέματα και την υποβολή εκθέσεων στο κοινό σχετικά με τα δημοσιονομικά σχέδια και την εκτέλεση κρατικών δαπανών, καθώς και τις μακροοικονομικές παραδοχές που χρησιμοποιούνται στο νόμο για τον προϋπολογισμό.

Για την δημόσια διοίκηση, η κυβέρνηση πρέπει να ολοκληρώσει τη δημιουργία μιας ενιαίας Αρχής για την καταβολή των μισθών στο δημόσιο τομέα. Το Υπουργείο Οικονομικών θα δημοσιεύει μια λεπτομερή έκθεση, σε συνεργασία με την Ενιαία Αρχή Πληρωμής, σχετικά με τη δομή και τα επίπεδα αμοιβών και τον όγκο και τη δυναμική της απασχόλησης στον δημόσιο τομέα.

Για τον εκσυγχρονισμό του συστήματος υγείας, η κυβέρνηση θα εγκρίνει νόμους για το θεσμικό πλαίσιο για τις προμήθειες υγείας (Νόμος 3580/2007), θα θεσπίσει νέα συστήματα για τη διαχείριση των φαρμάκων, συμπεριλαμβανομένου ενός νέου συστήματος για την ηλεκτρονική παρακολούθηση της συνταγογράφησης των ιατρών. Επίσης, θα πρέπει να ολοκληρωθεί το πρόγραμμα μηχανογράφησης νοσοκομείων, η αναβάθμιση των συστημάτων κατάρτισης του προϋπολογισμού των νοσοκομείων και η μεταρρύθμιση του μάνατζμεντ, των λογιστικών συστημάτων και των συστημάτων χρηματοδότησης. Θα πρέπει, ακόμα, να εξασφαλιστεί μεγαλύτερη δημοσιονομική και λειτουργική εποπτεία των δαπανών υγειονομικής περίθαλψης από τον Υπουργό Οικονομικών, με τη δημοσίευση των ελεγμένων λογαριασμών και τη βελτίωση της τιμολόγησης και κοστολόγησης των μηχανισμών.

Μετά από διάλογο με τους κοινωνικούς εταίρους, η κυβέρνηση προβλέπεται να προωθήσει νομοθεσία για τη μεταρρύθμιση των μισθών στον ιδιωτικό τομέα, που θα πρέπει να προβλέπει μείωση των ποσοστών αμοιβής για υπερωριακή εργασία και την ενίσχυση της ευελιξίας στη διαχείριση του χρόνου εργασίας. Επίσης, θα θεσπιστούν μεταβλητές αμοιβές για τη σύνδεση των μισθών με την απόδοση της παραγωγικότητας, σε επίπεδο επιχείρησης. Θα τροποποιηθεί ο κανονισμός του συστήματος διαιτησίας (ν. 1876/1990), έτσι ώστε και τα δύο μέρη να μπορούν να καταφύγουν σε διαιτησία, αν διαφωνούν με την πρόταση του διαμεσολαβητή.

Μετά από διάλογο με τους κοινωνικούς εταίρους, η κυβέρνηση θα πρέπει να εγκρίνει νομοθεσία για τα κατώτατα ημερομίσθια για τις ομάδες “κινδύνου”, όπως οι νέοι και οι μακροχρόνια άνεργοι και να θεσπίσει μέτρα για να διασφαλιστεί ότι οι τρέχοντες ελάχιστοι μισθοί θα παραμείνουν σταθεροί σε ονομαστικούς όρους, για τρία χρόνια.

Από το μνημόνιο προβλέπεται ότι πρέπει να τροποποιηθεί και η νομοθεσία προστασίας της

απασχόλησης ώστε να μειώσει το συνολικό επίπεδο των αποζημιώσεων απόλυσης και να εξασφαλίσει ότι οι ίδιες προϋποθέσεις καταβολής αποζημιώσεων εφαρμόζονται σε όλους τους εργαζόμενους, να αυξήσει το κατώτατο όριο για την ενεργοποίηση των κανόνων για τις ομαδικές απολύσεις, ιδίως για τις μεγαλύτερες εταιρείες και να διευκολυνθεί η ευρύτερη χρήση των συμβάσεων προσωρινής απασχόλησης και της μερικής απασχόλησης.

3.7 Προκλήσεις για την ελληνική οικονομία

Ορισμένοι οικονομολόγοι εκφράζουν την ανησυχία ότι, οι σχετικά δραστικές περικοπές της δημοσιονομικής πολιτικής στην Ελλάδα, θα μπορούσαν να παρατείνουν την ύφεση στη χώρα. Το πραγματικό ΑΕΠ συρρικνώθηκε κατά 2% το 2009, 4.5% το 2010 (προσωρινές τιμές, σύμφωνα με τον πίνακα της eurostat) και προβλέπεται να συρρικνωθεί κατά 3,5% το 2011 (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&rcode=tsieb020>) για να περάσει σε θετικό ρυθμό μεταβολής, το 2012. Η καταγεγραμμένη ανεργία έφτασε το 14,1% το τέταρτο τρίμηνο του 2010, σημειώνοντας τη μεγαλύτερη αύξηση στην ΕΕ και αναμένεται να αυξηθεί περαιτέρω (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Unemployment_statistics). Τον Οκτώβριο του 2009, το 27,5% των νέων (ηλικίας 15-24 ετών), στην Ελλάδα, ήταν άνεργοι (ΕΛΙΑΜΕΠ, 2010).

Ο μέσος αριθμός των απασχολούμενων το 2010, σύμφωνα με τα στοιχεία της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού (ΕΕΔ) της ΕΛΣΤΑΤ (2011), μειώθηκε, έναντι του 2009, κατά 120 χιλ. άτομα (-2,7%). Παράλληλα όμως, ήταν ταχεία η επιδείνωση στη διάρκεια του έτους (α' τρίμηνο: 60,2 χιλ. άτομα ή -1,3%, β' τρίμηνο: 104,9 χιλ. ή -2,3%, γ' τρίμηνο: 137,2 χιλ. ή 3,0%, δ' τρίμηνο: 177,8 χιλ. ή 4,0%, έναντι των αντίστοιχων τριμήνων του 2009), η οποία αντανakλά την παρατεταμένη μείωση της οικονομικής δραστηριότητας. Ο αριθμός των απασχολούμενων το τελευταίο τρίμηνο του 2010 ήταν χαμηλότερος κατά 5,6% από ό,τι το τέταρτο τρίμηνο του 2008, όταν άρχισε η πτώση της οικονομικής δραστηριότητας.

Η υποχώρηση της απασχόλησης αντανakλά τόσο τη μείωση του αριθμού των μισθωτών (μέση ετήσια μεταβολή: -3,0%, ετήσιος ρυθμός του τελευταίου τριμήνου: -4,3%) όσο και την αποχώρηση από την οικονομική δραστηριότητα αυτοαπασχολούμενων με προσωπικό (εργοδοτών), αυτοαπασχολούμενων χωρίς προσωπικό, καθώς και βοηθών σε οικογενειακές επιχειρήσεις (μέση ετήσια μεταβολή: -2,0%, ετήσιος ρυθμός τελευταίου τριμήνου: -3,3%) (ΕΛΣΤΑΤ, 2011).

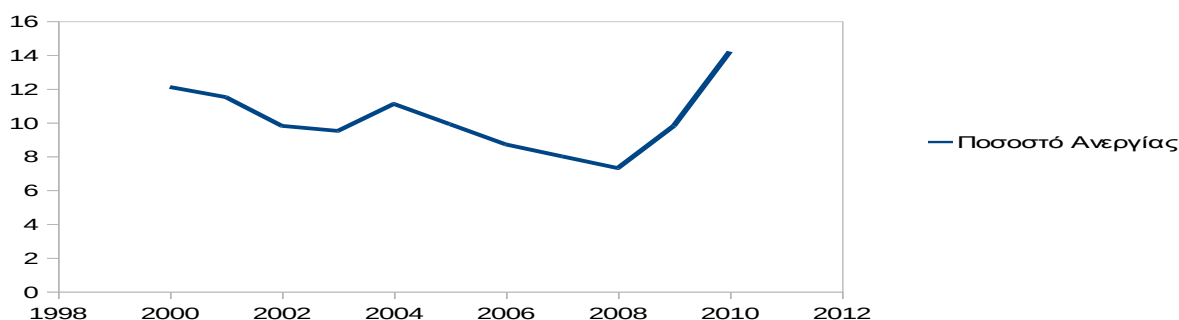
Ο αριθμός των ανέργων αυξήθηκε σημαντικά στη διάρκεια του 2010, τόσο λόγω της μείωσης του αριθμού των απασχολούμενων όσο και λόγω της αύξησης της συμμετοχής στο

εργατικό δυναμικό. Το εργατικό δυναμικό αυξήθηκε, παρότι εμφάνισε άνοδο ο αριθμός των ατόμων που αναφέρουν ότι συνταξιοδοτήθηκαν με κανονική ή πρόωρη συνταξιοδότηση. Ειδικότερα, το τέταρτο τρίμηνο του 2010 περίπου 170,8 χιλ. άτομα που δεν είχαν εργαστεί ποτέ στο παρελθόν αναζητούσαν εργασία. Τα αντίστοιχα μεγέθη το τελευταίο τρίμηνο του 2009 και του 2008 ήταν 136 χιλ. και 137 χιλ. άτομα (ΕΛΣΤΑΤ, 2011).

Η απώλεια θέσεων εργασίας και η δυσχέρεια εύρεσης εργασίας φαίνεται και από τις μεταβολές που εμφανίζουν οι πιθανότητες παραμονής στην απασχόληση και στην ανεργία και οι πιθανότητες μετάβασης από την ανεργία στην απασχόληση. Μεταξύ του τελευταίου τριμήνου του 2009 και του τελευταίου τριμήνου του 2010, η πιθανότητα παραμονής στην απασχόληση μειώθηκε από 0,94 σε 0,92, η πιθανότητα παραμονής στην ανεργία αυξήθηκε από 0,7 σε 0,8 και η πιθανότητα των ανέργων να βρουν θέση εργασίας υποχώρησε από 0,2 σε 0,1 (ΤτΕ, 2011).

Ανησυχητική είναι, επίσης, η άνοδος του ποσοστού των μακροχρόνια ανέργων. Πρόκειται για τα άτομα που έχουν παραμείνει άνεργα πάνω από ένα έτος, ως ποσοστό του συνολικού αριθμού των ανέργων (2009: 42,8%, 2010: 47,2%). Η ανησυχία προέρχεται από το γεγονός ότι οι πιθανότητες ένταξης σε θέση εργασίας μειώνονται, όσο επιμηκύνεται η διάρκεια της ανεργίας και υπάρχει ο κίνδυνος η πρόσκαιρη ανεργία να μετατραπεί σε διαρθρωτική ανεργία. Αξίζει να σημειωθεί ότι ερευνητές του ΟΟΣΑ έχουν εκτιμήσει ότι στην ελληνική αγορά εργασίας, η άνοδος του συνολικού ποσοστού ανεργίας κατά μία μονάδα, οδηγεί, εντός τριών ή τεσσάρων ετών, σε άνοδο του “ποσοστού μακροχρόνιας ανεργίας” (δηλαδή του αριθμού των μακροχρόνια ανέργων ως ποσοστού του εργατικού δυναμικού) κατά 0,7 της εκατοστιαίας μονάδας. Το τελευταίο τρίμηνο του 2010, το “ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας”, στην Ελλάδα, ήταν 6,8%. Επιπλέον, επειδή το εκπαιδευτικό επίπεδο και η επαγγελματική εξειδίκευση των μακροχρόνια ανέργων είναι, εν γένει, χαμηλά, έχει πολύ μεγάλη σημασία η άμεση παρέμβαση της πολιτείας με ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης (ΤτΕ, 2011). Το Γράφημα 3.1, που παρατίθεται, αποτυπώνει το ποσοστό ανεργίας (ως % του εργατικού δυναμικού), για τα έτη 2000-2010 (Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ).

Ποσοστό ανεργίας 2000-2010

Γράφημα 3.1

Το 2010, παρά την υποχώρηση της ζήτησης και τη μείωση του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, σημειώθηκε προσωρινή έξαρση του πληθωρισμού, που οφειλόταν κυρίως στη μεγάλη αύξηση της έμμεσης φορολογίας, αλλά και στην ταχεία άνοδο της τιμής του πετρελαίου. Ο ετήσιος ρυθμός ανόδου του Εναρμονισμένου Δείκτη Τιμών Καταναλωτή, εμφάνισε έντονη επιτάχυνση, από 2,3% τον Ιανουάριο του 2010, σε 5,7% το Σεπτέμβριο, φθάνοντας στο υψηλότερο επίπεδο από τον Αύγουστο του 1997 ενώ, στη συνέχεια, υποχώρησε ελαφρά και το Δεκέμβριο διαμορφώθηκε στο 5,2%. Άνοδο, σε υψηλό επίπεδο, εμφάνισε και ο πυρήνας του πληθωρισμού (που δεν περιλαμβάνει τις τιμές της ενέργειας και των μη επεξεργασμένων τροφίμων), από 1,4% τον Ιανουάριο του 2010, στο 3,9% τον Αύγουστο ενώ, στη συνέχεια, υποχώρησε στο 3,0% το Δεκέμβριο. Για ολόκληρο το 2010, ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης του Εναρμονισμένου Δείκτη Τιμών Καταναλωτή, έφθασε το 4,7%, από 1,3% το 2009 ενώ, το μέσο επίπεδο του πυρήνα του πληθωρισμού, διαμορφώθηκε στο 3,0%, από 2,2% το 2009 (ΤτΕ, 2011).

Η κυβέρνηση ελπίζει να αντιμετωπίσει αυτές τις τάσεις, με την προσέλκυση νέων ξένων επενδύσεων στην Ελλάδα και με την ενίσχυση των εξαγωγών. Εκτός από την προώθηση των θεσμικών μεταρρυθμίσεων, που αποσκοπούν στην αποτελεσματικότερη αξιοποίηση των επενδύσεων και των πόρων ανάπτυξης, προτίθεται να δώσει έμφαση στους τομείς στους οποίους πιστεύει ότι η Ελλάδα έχει ισχυρά συγκριτικά πλεονεκτήματα για το εμπόριο και τις επενδύσεις. Αυτοί οι τομείς περιλαμβάνουν τη γεωγραφική θέση της, ιδίως ως πιθανό κόμβο για το περιφερειακό εμπόριο και τις επενδύσεις στην ενέργεια και τις μεταφορές δικτύων, στον τομέα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και της ήδη ισχυρής ελληνικής ναυτιλίας και του τουρισμού. Οι περισσότεροι συμφωνούν, ωστόσο, ότι οι προκλήσεις για την οικοδόμηση βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης, έχουν αυξημένο βαθμό δυσκολίας. Οι ελληνικές εξαγωγές μειώθηκαν κατά σχεδόν 18% το 2009 και οι ελληνικές επιχειρήσεις έχουν γίνει όλο και λιγότερο ανταγωνιστικές, στην εγχώρια και στις διεθνείς αγορές (ΕΛΙΑΜΕΠ, 2010).

Ίσως η πιο σημαντική πρόκληση για την ελληνική κυβέρνηση, είναι η διατήρηση της δημόσιας και πολιτικής στήριξης, για τα μέτρα λιτότητας και το πρόγραμμα οικονομικής μεταρρύθμισης. Η κυβέρνηση ανέλαβε την εξουσία, με μια ατζέντα «κοινωνικής προστασίας», ελπιδοφόρα για την ενίσχυση των μισθών, βελτίωση της στήριξης για τους φτωχούς και για να προωθήσει την αναδιανομή του εισοδήματος. Οι πολιτικές της κυβέρνησης από τότε που επιδιώκει να μειώσει το έλλειμμα του προϋπολογισμού, απαιτούσαν να υποχωρήσει από τις περισσότερες από αυτές τις υποσχέσεις της προεκλογικής εκστρατείας και αυτό θα μπορούσε να αποδειχθεί πολιτικά δύσκολο. Χιλιάδες εργαζόμενοι στον δημόσιο τομέα βγήκαν στους δρόμους για να διαμαρτυρηθούν για τα μέτρα λιτότητας και περισσότερες διαμαρτυρίες προγραμματίζονται συνεχώς. Οι διαδηλώσεις είχαν θανατηφόρα έκβαση στις 5 Μαΐου του 2010, όταν τρεις άνθρωποι σκοτώθηκαν

κατά τη διάρκεια επίθεσης σε τράπεζα στην Αθήνα. Παρά την αυξανόμενη αντίθεση της κοινής γνώμης για το πρόγραμμα λιτότητας του, ο κ. Παπανδρέου έχει εξασφαλίσει κοινοβουλευτική υποστήριξη των μέτρων. Οι παρατηρητές τονίζουν, ωστόσο, ότι η στήριξη αυτή θα μπορούσε να εξαρτάται από το κατά πόσον τα μέτρα λιτότητας της κυβέρνησής του θεωρούνται δίκαια. Σε αυτό το πλαίσιο, η εστίαση στη μεταρρύθμιση του δημόσιου τομέα, που θεωρείται διεφθαρμένος και υπέρογκος, θα μπορούσε να δικαιολογήσει την συνέχιση των μέτρων.

Το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού, σύμφωνα με δημοσιονομικά στοιχεία, μειώθηκε σε 8,4% του ΑΕΠ το 2010, από 13,1% του ΑΕΠ το 2009 και έναντι στόχου για μείωση στο 8,1% του ΑΕΠ στο Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής. Παρά τη μεγάλη μείωση του ελλείμματος (κατά 37,0% σε σχέση με το 2009), ο στόχος για το έλλειμμα δεν επιτεύχθηκε, λόγω υστέρησης των εσόδων, η οποία, μόνο εν μέρει, αντισταθμίστηκε από το ό,τι η μείωση των δαπανών υπερέβη το στόχο (ΤτΕ, 2011).

Οι δανειακές ανάγκες (ταμειακό έλλειμμα) του κρατικού προϋπολογισμού μειώθηκαν κατά 28,3% το 2010 και διαμορφώθηκαν σε 10,2% του ΑΕΠ, έναντι 13,9% του ΑΕΠ το 2009. Ο περιορισμός του ελλείμματος εντοπίζεται, κυρίως, στη μείωση του ταμειακού ελλείμματος του τακτικού προϋπολογισμού και δευτερευόντως στη μείωση του ελλείμματος του προϋπολογισμού δημοσίων επενδύσεων (ΤτΕ, 2011).

3.8 Είναι αρκετές οι μεταρρυθμίσεις και το πακέτο στήριξης;

Ορισμένοι οικονομολόγοι φοβούνται, ότι το σχέδιο δημοσιονομικής λιτότητας στην Ελλάδα, το οποίο συνεπάγεται μείωση των ελλειμμάτων του προϋπολογισμού κατά 9% του ΑΕΠ, μέσα σε τέσσερα χρόνια, είναι υπερβολικά φιλόδοξο και θα είναι πολιτικά δύσκολο να εφαρμοστεί (Wyplosz, 2010). Ως αποτέλεσμα, προτείνουν στην ελληνική κυβέρνηση να μην αναγνωρίσει το χρέος ή να το αναδιρθώσει, που θεωρείται και πιο εφικτό. Στην πραγματικότητα, ορισμένοι παρατηρητές μετανιώνουν που η αναδιάρθρωση του χρέους δεν είχε συμπεριληφθεί στο πακέτο του ΔΝΤ, προκειμένου να παρέχει μια πιο ομαλή αποπληρωμή του (Subramanian, 2010). Η αναδιάρθρωση θα ωθήσει, επίσης, ορισμένα από τα έξοδα της κρίσης σε ιδιωτικές τράπεζες που, όπως υποστηρίζουν, αναμίχθηκαν με τον «ριψοκίνδυνο δανεισμό» προς την Ελλάδα. Ωστόσο, η αναδιάρθρωση του χρέους (ή η αθέτηση του) θα μπορούσε να επιταχύνει την μετάδοση της κρίσης σε άλλες χώρες της Ευρωζώνης, καθώς επίσης, θα παρεμπόδιζε την ικανότητα της Ελλάδας να αποκτήσει και πάλι πρόσβαση στις κεφαλαιαγορές. Επιπλέον, ακόμη και αν η κυβέρνηση στην Ελλάδα σταματούσε την εξυπηρέτηση του χρέους της, θα χρειαστεί ακόμη σημαντικά

δημοσιονομικά μέτρα λιτότητας, για την αντιμετώπιση του δημοσιονομικού ελλείμματος, το οποίο δεν έχει σχέση με τις πληρωμές του χρέους.

Αυτό έχει οδηγήσει κάποιους οικονομολόγους στο να υποστηρίζουν ότι η ελληνική δημοσιονομική λιτότητα θα πρέπει να αντισταθμιστεί από χαλαρότερη νομισματική πολιτική από την ΕΚΤ. Αυτό φαίνεται απίθανο, υπό το φως των πρόσφατων σχολίων του Προέδρου της ΕΚΤ, σχετικά με τη δέσμευσή της για τη σταθερότητα των τιμών (Bugge & Goncalves, 2010).

Ως αποτέλεσμα, ορισμένοι οικονομολόγοι πιστεύουν ότι, η Ελλάδα, πρέπει ή μπορεί να εξέλθει από την Ευρωζώνη (Krugman, 2010). Αυτό σημαίνει ότι θα εγκαταλείψει το ευρώ, θα προχωρήσει στην έκδοση ενός εθνικού νομίσματος, που θα επιτρέπει να υποτιμηθεί έναντι του ευρώ. Η ελληνική κυβέρνηση θα πρέπει, πιθανώς, να θέσει περιορισμούς στις τραπεζικές αναλήψεις, για να αποφευχθεί συνωστισμός στις τράπεζες, κατά τη μετάβαση από το ευρώ σε εθνικό νόμισμα. Θεωρείται ότι ένα νέο εθνικό νόμισμα, που θα υποτιμηθεί έναντι του ευρώ, θα δώσει ώθηση στην ανάπτυξη λόγω εξαγωγών και θα αντισταθμίσει τις επιπτώσεις της λιτότητας. Όμως, αφού το χρέος στην Ελλάδα είναι εκφρασμένο σε ευρώ, η αποχώρηση της Ελλάδας από την Ευρωζώνη για ένα υποτιμημένο εθνικό νόμισμα, θα αυξήσει την αξία του χρέους, από την άποψη του εθνικού νομίσματος και θα ασκήσει πίεση σε άλλες ευάλωτες χώρες της Ευρώπης. Επιπλέον, ορισμένοι υποστηρίζουν ότι μια ελληνική αποχώρηση από την Ευρωζώνη, θα είναι οικονομικά καταστροφική, δημιουργώντας την “μητέρα όλων των οικονομικών κρίσεων” και πως θα έχει σοβαρές επιπτώσεις για τις πολιτικές σχέσεις μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών και το μέλλον της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (Eichengreen, 2007).

3.9 Βιβλιογραφία 3ου Κεφαλαίου

Mierau, Jochen O., Richard Jong-A-Pin and Jakob de Haan (2007), “Do political variables influence fiscal adjustment decisions? New Empirical Evidence”, *Public Choice*.

Alesina, A. (2010), “Fiscal Adjustments: Lessons from History.” Ecofin Meeting, Madrid, 15th April.

Alesina, A. and Ardagna, S. (2010), “Large Changes in Fiscal Policy: Taxes vs. Spending”, στο *Tax Policy and the Economy*, NBER book series, Vol. 24, pp. 35-68.

International Monetary Fund (2009), “The State of Public Finances: A Cross-Country Fiscal Monitor”, Staff Position Note SPN/09/21.

Ελληνικό Ίδρυμα Εξωτερικής και Ευρωπαϊκής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ) (2010), “Οικονομικά στοιχεία Ελλάδας 2009/10”, Fact Sheet, Μάρτιος 2010.

Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία (2011), Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/A0101/PressReleases/A0101_SJO02_D_T_MM_01_2011_01_F_GR.pdf.

Τράπεζα της Ελλάδος (2011), *Εκθεση του Διοικητή για το Έτος 2010*, Απρίλιος 2011. <http://www.bankofgreece.gr>

Υπουργείο Οικονομικών, (2010), “Ενημέρωση για το Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης”, Ιανουάριος 2010, www.mnec.gr/export/sites/mnec/en/economics/growth_programme_2005-8/2010_01_15_SGP.pdf. καθώς και για το Μνημόνιο και τη δανειακή σύμβαση.

N. Gregory Mankiw (1998), *Μακροοικονομική θεωρία*, τόμος Β, εκδ. Gutenberg.

Bugge, A. & Goncalves, S. (2010), “ECB Gives Greece Verbal Support, Dashes Rescue Hopes,” ABC News, May 6, 2010, <http://abcnews.go.com/Business/wireStory?id=10572470>.

Economist Intelligence Unit (2010a), “Greece Economy: An Austere Future,” Economist Intelligence Unit, March 9, 2010.

Economist Intelligence Unit (2010b), “European Commission Economic Forecast for Greece”,

Spring 2010, May 5, http://ec.europa.eu/economy_finance/eu/forecasts/2010_spring_forecast_en.htm; “Country Report: Greece” April 2010.

Eichengreen, B. (2007), “The Euro: Love It or Leave It?,” VoxEU, November 17, <http://www.voxeu.org/index.php?q=node/729>.

Επίσημη Ιστοσελίδα Ευρωπαϊκής Επιτροπής, “Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης”, http://ec.europa.eu/economy_finance/sgp/index_el.htm

Επίσημη Ιστοσελίδα Ευρωπαϊκής Επιτροπής, “Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος”, http://ec.europa.eu/economy_finance/sgp/deficit/index_el.htm

Krugman, P. (2010), “A Money Too Far,” *New York Times*, May 7, 2010.

Oxford Analytica (2010), “Greece/EU: Athens Frets under Financial Supervision,” Oxford Analytica, February 17, 2010.

Subramanian, A. (2010), “Greek Deal Lets Banks Off the Hook,” *Financial Times*, May 6, 2010.

Wyplosz, C. (2010), “And Now? A Dark Scenario”, VoxEU, May 3, 2010, <http://www.voxeu.org/index.php?q=node/4987>.

Buti, M., Eijffinger, S. and Franco, D. (2003), “Revisiting EMU's Stability Pact: A Pragmatic Way Forward”, *Oxford Review of Economic Policy*, vol. 19, n° 1, pp. 100-111.

Creel, J. (2003), “Ranking Fiscal Policy Rules: the Golden Rule of Public Finance versus the Stability and Growth Pact.”, Documents de Travail de l'OFCE 2003-04, Observatoire Français des Conjonctures Économiques, July.

European Council (1997), “Resolution on the Stability and Growth Pact.”, *Official Journal of the European Communities*, C 236/1.

European Council (2005), “Presidency Conclusions”, European Council, Brussels, Concl 1,7619/1/05, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/84335.pdf.

Kopits, G. and Symansky, S. (1998), “Fiscal policy rules”, Occasional Paper 162, International Monetary Fund, Washington.

IV. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

4.1 Εισαγωγή

Η οικονομική ανάπτυξη συμβαίνει όταν οι άνθρωποι αναδιατάσσουν τους υπάρχοντες πόρους με τρόπους που να αποδίδουν μεγαλύτερη αξία. Όμως, η παραγωγή περιορίζεται από τους διαθέσιμους πόρους και αν είχαμε μόνο ένα τρόπο παραγωγής θα είχαμε και συγκεκριμένα όρια ανάπτυξης. Αν η οικονομική ανάπτυξη μπορούσε να επιτευχθεί μόνο με την ολοένα αυξανόμενη παραγωγή (με ένα και μοναδικό τρόπο), θα φτάναμε σε ένα σημείο που θα εξαντλούσαμε τις πρώτες ύλες και θα είχαμε απαράδεκτα επίπεδα ρύπανσης. Η ανθρώπινη ιστορία μας διδάσκει, όμως, ότι η οικονομική ανάπτυξη πηγάζει από “καλύτερες συνταγές” και όχι μόνο από “περισσότερο μαγείρεμα”. Νέοι τρόποι παραγωγής έχουν, κατά κανόνα, λιγότερες δυσάρεστες παρενέργειες και αυξάνουν την οικονομική αξία ανά μονάδα εισροών (μεγαλύτερη παραγωγικότητα, δηλαδή).

Μια παραδοσιακή εξήγηση για την επίμονη φτώχεια πολλών λιγότερο αναπτυγμένων χωρών είναι η έλλειψη φυσικών πόρων. Αλλά, υπάρχουν αντιπαραδείγματα χωρών (π.χ. Ταϊβάν) που δεν είχαν πόρους και αναπτύχθηκαν γρήγορα. Όλο και περισσότερο, η έμφαση μετατοπίζεται με την έννοια ότι είναι οι ιδέες, και όχι τα αντικείμενα, που στερούνται οι φτωχές χώρες. Το επίπεδο γνώσης που χρειάζεται για να παράσχει στους πολίτες των φτωχών χωρών ένα βελτιωμένο επίπεδο διαβίωσης υπάρχει ήδη στις προηγμένες χώρες. Εάν ένα φτωχό έθνος επενδύει στην εκπαίδευση και δεν καταστρέφει τα κίνητρα για τους πολίτες του να αποκτήσουν γνώση και ιδέες από τον υπόλοιπο κόσμο, μπορεί γρήγορα να επωφεληθεί από το διαθέσιμο παγκόσμιο απόθεμα γνώσης. Εάν, επιπλέον, προσφέρει κίνητρα για εκμετάλλευση και σωστή χρήση της γνώσης εντός των συνόρων του - για παράδειγμα, μέσω της προστασίας διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, πνευματικών δικαιωμάτων και αποφεύγοντας βαριές κανονιστικές ρυθμίσεις και υψηλούς φορολογικούς συντελεστές, οι πολίτες της μπορούν σύντομα να εμπλέκονται σε καινοτομικές παραγωγικές δραστηριότητες.

Για μια φτωχή χώρα όπως η Ινδία, η αύξηση του βιοτικού επιπέδου είναι δυνατόν να επιτευχθεί, αφήνοντας να έρθουν στο εσωτερικό της χώρας ιδέες που κατέχονται από εταιρείες στις βιομηχανικές χώρες. Με μια σειρά οικονομικών μεταρρυθμίσεων που ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του 1990, η Ινδία έχει αρχίσει να ανοίγεται σε αυτές τις ευκαιρίες. Για ορισμένους από τους πολίτες της, όπως προγραμματιστές λογισμικού που εργάζονται τώρα για τις επιχειρήσεις που βρίσκονται στον υπόλοιπο κόσμο, η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου έχει γίνει πραγματικότητα.

Αυτό το ίδιο άνοιγμα προκαλεί μια μεταμόρφωση της ζωής και στην Κίνα. Η μεγέθυνσή της κατά τα τελευταία 25 χρόνια του εικοστού αιώνα οδηγήθηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό από τις ξένες επενδύσεις των πολυεθνικών επιχειρήσεων.

Πρωτοπόρες χώρες όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρώπη δεν μπορούν να αναπτύσσονται μόνο με την υιοθέτηση γνώσης από το εξωτερικό. Πρέπει προσφέρουν ισχυρά κίνητρα για την ανακάλυψη νέας γνώσης στο εσωτερικό και αυτό δεν είναι εύκολο να γίνει. Το χαρακτηριστικό που κάνει μια ιδέα τόσο πολύτιμη (ο καθένας μπορεί να τη χρησιμοποιήσει την ίδια στιγμή), σημαίνει επίσης ότι είναι δύσκολο να κερδίσει μια μεγάλη απόδοση της επένδυσης σε γνώση και ιδέες. Ο μεγάλος αριθμός ανθρώπων που επωφελούνται από μια νέα ιδέα μπορεί πολύ εύκολα να εκμεταλλευτεί χωρίς κόστος την προσπάθεια που έγινε από άλλους.

Οι θεωρητικοί της δεκαετίας του 1950 και του 1960 είδαν τη διαδικασία της ανάπτυξης ως μια σειρά από διαδοχικά στάδια που όλες οι χώρες πρέπει να περάσουν. Ήταν πρωτίστως μια οικονομική θεωρία της ανάπτυξης κατά την οποία η σωστή ποσότητα και το σωστό μείγμα αποταμιεύσεων, επενδύσεων και εξωτερικής βοήθειας ήταν οι μόνοι αναγκαίοι παράγοντες για να μπορέσουν οι αναπτυσσόμενες χώρες να προχωρήσουν σύμφωνα με μια οικονομική μεγέθυνση που ιστορικά είχε ακολουθηθεί από τις πλέον αναπτυγμένες χώρες. Έτσι, η ανάπτυξη έγινε συνώνυμη με την ταχεία, συνολική οικονομική μεγέθυνση.

4.2 Μεγέθυνση vs Ανάπτυξη

Η οικονομική ανάπτυξη και η οικονομική μεγέθυνση, είναι δύο όροι με διαφορετική σημασία. Η οικονομική ανάπτυξη είναι όρος ευρύτερος, όρος ποιοτικός ο οποίος συνδέεται με τον όρο οικονομική μεγέθυνση. Η οικονομική μεγέθυνση είναι όρος ποσοτικός και μόνο που μετριέται με τις μεταβολές του πραγματικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος μιας οικονομίας. Δεν αναφέρεται στις συνέπειες για την κοινωνία, το άτομο, το περιβάλλον, από τη μεγέθυνση αλλά μόνο στη θετική μεταβολή του ΑΕΠ. Αν και οι δύο όροι δεν ταυτίζονται, συνήθως χρησιμοποιούνται εναλλάξ στην καθημερινή πρακτική.

Η οικονομική μεγέθυνση αποτελεί αντικείμενο μελέτης όλων σχεδόν των σχολών οικονομικής σκέψης και επηρεάζει την επίτευξη της ανάπτυξης. Μάλιστα, θεωρείται ότι είναι αναγκαία όχι όμως και ικανή συνθήκη, της ανάπτυξης. Ορισμένοι οικονομολόγοι πιστεύουν ότι η μεγέθυνση επηρεάζει αυτόματα την ανάπτυξη αφού αυξάνει το μέσο βιοτικό επίπεδο και άρα τις δυνατότητες της κοινωνίας να παρέχει πρόνοια, εκπαίδευση, υγεία κλπ (Ranis et al. 2000). Από την άλλη μεριά, υπάρχουν φωνές που πιστεύουν ότι η μεγέθυνση κατά τον εικοστό αιώνα, εξάντλησε τα

παγκόσμια αποθέματα ορυκτών καυσίμων, ρύπανε το περιβάλλον, μείωσε τον ελεύθερο χρόνο των ανθρώπων, οδήγησε στην υπερκατανάλωση (Amartya Sen, 1999).

Παραδοσιακά, η ανάπτυξη μετριέται με το κατά κεφαλήν ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (Gross Domestic Product per capita) και με το Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (United Nation's Human Development Index). Ο τελευταίος δείκτης είναι ευρύτερος από τον πρώτο αφού περιλαμβάνει τον πρώτο συν τη μόρφωση και το προσδόκιμο ζωής. Πάντως και οι δύο δείκτες αμφισβητούνται, διότι δεν απεικονίζουν τη βάση παραγωγής που η σημερινή γενιά θα παραδώσει στην επόμενη.

Η εργασία αναφέρεται κυρίως στην επίτευξη οικονομικής μεγέθυνσης. Ασχολείται με μέτρα που στόχο έχουν την δημοσιονομική εξυγίανση και, εκ των πραγμάτων, επηρεάζουν αρνητικά τη διαβίωση της κοινωνίας γεγονός που δεν επιτρέπει να γίνεται λόγος για βελτίωση της κοινωνικής ζωής. Όμως, δεν μπορεί να μην αναφερθεί ότι η εξυγίανση των δημόσιων οικονομικών της χώρας αποτελεί βασική προϋπόθεση για την είσοδό της σε τροχιά μεγέθυνσης αλλά και ανάπτυξης. Η Ελλάδα εξαναγκάζεται σε μια απότομη προσαρμογή, εξαιτίας των χρόνιων προβλημάτων της οικονομίας της. Πριν από κάποια χρόνια, η προσαρμογή αυτή θα μπορούσε να γίνει ομαλότερα.

4.3 Θεωρίες οικονομικής ανάπτυξης

Η βιβλιογραφία μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο σχετικά με την οικονομική ανάπτυξη κυριαρχείται από 4 μεγάλες και - ενίοτε ανταγωνιστικές – θεωρίες (Barro & Sala-i-Martin, 1995):

- 1) το μοντέλο γραμμικής ανάπτυξης,
- 2) τις θεωρίες και πρότυπα διαρθρωτικών αλλαγών,
- 3) την επανάσταση της διεθνούς αλληλεξάρτησης, και
- 4) την νεοκλασική αντεπανάσταση της ελεύθερης αγοράς.

Το μοντέλο γραμμικής ανάπτυξης επικεντρώθηκε στην έλλειψη εγχώριας αποταμίευσης και επενδύσεων. Για την προώθηση της ανάπτυξης, οι υπεύθυνοι χάραξης της πολιτικής έπρεπε να προκαλέσουν υψηλότερα ποσοστά αποταμίευσης και επενδύσεων σε αναπτυσσόμενες χώρες, μια πρόταση που ήταν πιο εύκολη στα λόγια παρά στην πράξη. Κύριοι εκφραστές αυτού του μοντέλου ήταν οι Walt W. Rostow, Roy F. Harrod και Evsey Domar.

Το μοντέλο των σταδίων μεγέθυνσης του Rostow θεωρεί ότι ο οικονομικός εκσυγχρονισμός εμφανίζεται σε πέντε βασικά στάδια, με μικρότερη ή μεγαλύτερη διάρκεια: παραδοσιακή κοινωνία, προϋποθέσεις για απογείωση, απογείωση, ωριμότητα, μαζική κατανάλωση. Στην παραδοσιακή κοινωνία γίνεται κατανόηση και χρήση της τεχνολογίας. Οι προϋποθέσεις για την απογείωση

συμπεριλαμβάνουν την εκπαίδευση, την κινητοποίηση κεφαλαίων, τη δημιουργία των τραπεζών και των νομισμάτων, την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και της βιομηχανίας. Η απογείωση εμφανίζεται όταν η ανάπτυξη γίνεται κοινή και η κοινωνία καθοδηγείται περισσότερο από τις οικονομικές διεργασίες εκτός από τις παραδόσεις. Η ωριμότητα αναφέρεται στην ανάγκη για την οικονομία να διαφοροποιηθεί. Η μαζική κατανάλωση αναφέρεται στην περίοδο σύγχρονης άνεσης στην οποία τα δυτικά έθνη έχουν πρόσβαση, όπου οι καταναλωτές επικεντρώνονται σε αγαθά και μετά βίας θυμούνται τις ανησυχίες διαβίωσης των προηγούμενων σταδίων (Rostow, 1960).

Το μοντέλο ανάπτυξης των Harrod-Domar (Domar, 1946; Harrod, 1939) υποστηρίζει πως η αύξηση του ΑΕΠ είναι ανάλογη προς το μερίδιο του ΑΕΠ για επενδύσεις. Δηλαδή, ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ εξαρτάται από το επίπεδο των αποταμιεύσεων και τον λόγο εισροών-εκροών.

Η κριτική για το μοντέλο της γραμμικής ανάπτυξης αφορά το γεγονός πως οι θεωρίες αυτές δεν αναγνωρίζουν ότι η συσσώρευση κεφαλαίου είναι αναγκαία αλλά όχι επαρκής προϋπόθεση για την ανάπτυξη. Δηλαδή, αυτή η θεωρία απέτυχε να λάβει υπόψη τα πολιτικά, κοινωνικά και θεσμικά εμπόδια στην ανάπτυξη.

Η θεωρία διαρθρωτικών αλλαγών ασχολείται με τις πολιτικές που επικεντρώνονται στην αλλαγή των οικονομικών δομών των αναπτυσσόμενων χωρών, από το να αποτελούνται κυρίως από γεωργικές πρακτικές στο να γίνουν πιο σύγχρονες και πιο αστικοποιημένες οικονομίες με μεγάλη ποικιλία βιομηχανικής κατασκευής και προσφορά υπηρεσιών. Υπάρχουν δύο κύριες μορφές της θεωρίας των διαρθρωτικών αλλαγών: το μοντέλο πλεονάσματος δύο κλάδων του W. Lewis (1955) και τα πρότυπα αναπτυξιακής προσέγγισης του Hollis Chenery (1960).

Το μοντέλο πλεονάσματος δύο κλάδων θεωρεί ότι οι αγροτικές κοινωνίες αποτελούνται από μεγάλες ποσότητες πλεονάζοντος εργατικού δυναμικού που μπορεί να χρησιμοποιηθούν για να δώσουν ώθηση στην ανάπτυξη ενός αστικοποιημένου βιομηχανικού τομέα. Τα πρότυπα της αναπτυξιακής προσέγγισης είναι η εμπειρική ανάλυση της διαδοχικής διαδικασίας μέσω της οποίας η οικονομική, βιομηχανική και θεσμική δομή μιας υποανάπτυκτης οικονομίας μετασχηματίζεται με την πάροδο του χρόνου επιτρέποντας σε νέες βιομηχανίες να αντικαταστήσουν την παραδοσιακή γεωργία ως την κινητήρια δύναμη της οικονομικής ανάπτυξης.

Αυτά τα μοντέλα έχουν δεχθεί επικρίσεις για την έμφαση τους στην αστική ανάπτυξη σε βάρος της ανάπτυξης της υπαίθρου η οποία μπορεί να οδηγήσει σε σημαντική αύξηση των ανισοτήτων μεταξύ των εσωτερικών περιοχών μιας χώρας. Το μοντέλο πλεονάσματος, έχει επικριθεί περαιτέρω για την βασική του υπόθεση ότι οι αγροτικές κοινωνίες υποφέρουν, κατά κύριο λόγο, από ένα πλεόνασμα εργατικού δυναμικού. Πραγματικές εμπειρικές μελέτες έχουν δείξει ότι τα πλεονάσματα εργατικού δυναμικού είναι εποχικά και η μεταφορά αυτού του εργατικού δυναμικού σε αστικές περιοχές μπορεί να οδηγήσει σε κατάρρευση του αγροτικού τομέα. Τα

πρότυπα της αναπτυξιακής προσέγγισης έχουν κατηγορηθεί για έλλειψη θεωρητικού πλαισίου.

Οι θεωρίες διεθνούς εξάρτησης κέρδισαν έδαφος τη δεκαετία του 1970 ως αντίδραση στην αποτυχία των προηγούμενων θεωριών να οδηγήσουν σε εκτεταμένα επιτυχή αποτελέσματα στη διεθνή ανάπτυξη. Σε αντίθεση με τις προηγούμενες θεωρίες, οι θεωρίες της διεθνούς εξάρτησης έχουν τις ρίζες τους στις αναπτυσσόμενες χώρες και θεωρούν τα εμπόδια για την ανάπτυξη κυρίως εξωτερικά και όχι εσωτερικά (Amin, 1976). Αυτές οι θεωρίες βλέπουν τις αναπτυσσόμενες χώρες ως οικονομικά και πολιτικά εξαρτημένες από πιο ισχυρές και ανεπτυγμένες χώρες που έχουν συμφέρον στη διατήρηση της δεσπόζουσας θέσης τους. Υπάρχουν τρεις διαφορετικές κύριες μορφές της θεωρίας διεθνούς εξάρτησης: η νεοαποικιακή θεωρία της εξάρτησης, το μοντέλο εσφαλμένου παραδείγματος και το μοντέλο δυϊκής εξάρτησης.

Οι νεοκλασικές θεωρίες (Solow, 1956) αποτελούν μια ριζική απομάκρυνση από τη θεωρία διεθνούς εξάρτησης και υποστηρίζουν ότι οι κυβερνήσεις δεν θα πρέπει να παρεμβαίνουν στην οικονομία. Αυτές οι θεωρίες ισχυρίζονται ότι μια ανεμπόδιστη ελεύθερη αγορά είναι το καλύτερο μέσο για να παρακινήσει την ταχεία και επιτυχή ανάπτυξη. Οι ανταγωνιστικές ελεύθερες αγορές που δεν υποβάλλονται σε υπερβολικές ρυθμίσεις της κυβέρνησης θεωρούνται πως είναι σε θέση να εξασφαλίσουν φυσικά ότι η κατανομή των πόρων γίνεται με τη μεγαλύτερη δυνατή αποτελεσματικότητα και η οικονομική ανάπτυξη σταθεροποιείται. Υπάρχουν τρεις εναλλακτικές προσεγγίσεις: η προσέγγιση της ελεύθερης αγοράς, η θεωρία δημόσιας επιλογής και η φιλική προς την αγορά προσέγγιση.

Η προσέγγιση της ελεύθερης αγοράς και της δημόσιας επιλογής υποστηρίζουν ότι η αγορά θα πρέπει να είναι εντελώς ελεύθερη, γεγονός που σημαίνει ότι οποιαδήποτε παρέμβαση από την κυβέρνηση είναι κατ' ανάγκη ανεπιθύμητη. Η φιλική προς την αγορά προσέγγιση υποστηρίζει τις ελεύθερες αγορές, αλλά αναγνωρίζει ότι υπάρχουν πολλές ατέλειες στις αγορές πολλών αναπτυσσόμενων εθνών και ως εκ τούτου υποστηρίζει ότι κάποια κρατική παρέμβαση είναι ένα αποτελεσματικό μέσο για την επιδιόρθωση τέτοιων ατελειών.

Η ανάπτυξη της Ελλάδας, ως χώρα που έχει καπιταλιστική οικονομία, βασίζεται στο υπόδειγμα του Solow, όπως και οι υπόλοιπες χώρες του καπιταλιστικού κόσμου, με την αύξηση των επενδύσεων να φέρνει και ανάπτυξη, ειδικά από την είσοδο της Ελλάδας στην ΕΕ και έπειτα. Τα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ και οι ευρωπαϊκές επιδοτήσεις, επέτρεψαν στην Ελλάδα να αυξήσει τις επενδύσεις της (καινούριες υποδομές κλπ) με αποτέλεσμα να υπάρχει αντίστοιχη ανάπτυξη. Παρόλα αυτά, η εκτεταμένη κρατική παρέμβαση αλλά και η εξάρτηση της Ελλάδας από τους δανειστές της – αφού η αύξηση των επενδύσεων ήταν ξεκάθαρα αποτέλεσμα της αύξησης του δανεισμού και της πολιτικής σύγκλισης της ΕΕ – μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως η Ελλάδα εκτός από το υπόδειγμα του Solow, μπορεί να υπαχθεί και στο υπόδειγμα της διεθνούς εξάρτησης, αφού

ήταν μία αναπτυσσόμενη οικονομία η οποία δεν θα μπορούσε να γνωρίσει τόσο μεγάλη ανάπτυξη τις 3 τελευταίες δεκαετίες χωρίς τα ευρωπαϊκά κονδύλια και την αύξηση του δανεισμού (και την παράλληλη εκτόξευση του χρέους). Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004 είναι ένα παράδειγμα επένδυσης που αύξησε τον ρυθμό ανάπτυξης αλλά δεν θα μπορούσε να είχε επιτευχθεί χωρίς τον εκτεταμένο δανεισμό και, κατά συνέπεια, την εξάρτηση από τους δανειστές, που οδήγησαν και στο αδιέξοδο του σημερινού χρέους.

4.4 Μπορεί να ανακάμψει η παγκόσμια οικονομία από την κρίση;

Είναι αξίωμα της υγιούς μακροοικονομικής πολιτικής και ανάλυσης πως δεν πρέπει να οδηγούμαστε από το παρελθόν. Από την άλλη πλευρά, είναι επίσης σημαντικό για τη σωστή χάραξη πολιτικής να εξετάζουμε το δρόμο που έχουμε διανύσει και να βγάλουμε τα σωστά διδάγματα από τις πολλές απώλειες που είναι σκορπισμένες σε κάθε πλευρά του δρόμου. Δυστυχώς, μαθαίνοντας τα σωστά συμπεράσματα είναι ευκολότερο στα λόγια παρά στην πράξη. Δεν υπάρχει κοινή διάγνωση της προέλευσης αυτής της κρίσης. Το γεγονός αυτό εμποδίζει την ικανότητά μας να αντλήσουμε τα κατάλληλα διδάγματα.

Συμβατικά, οι αιτίες αυτής της οικονομικής κρίσης περιλαμβάνουν μερικά ή όλα από τα τέσσερα ακόλουθα στοιχεία: αποτυχίες της μακροοικονομικής πολιτικής, αποτυχίες της εποπτείας και ρύθμισης του χρηματοοικονομικού τομέα, ελάχιστη κατανόηση για τις χρηματοοικονομικές τεχνικές, και συνολικές δραστηριότητες των μεγάλων ιδιωτικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων (Mussa, 2009). Οι μακροοικονομικές πολιτικές στις Ηνωμένες Πολιτείες και στον υπόλοιπο ανεπτυγμένο κόσμο ήταν σε σημαντικό βαθμό από κοινού υπεύθυνες για την κρίση. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, η δημοσιονομική πολιτική συνέβαλε στη μείωση του ποσοστού αποταμίευσης των ΗΠΑ, και η νομισματική πολιτική ήταν υπερβολικά χαλαρή για πάρα πολύ καιρό. Στην Ιαπωνία ο συνδυασμός της νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής παραμόρφωσε την παγκόσμια οικονομία και το χρηματοπιστωτικό σύστημα. Η νομισματική πολιτική ήταν υπερβολικά εύκολη για πολύ καιρό. Μόλις η ιαπωνική οικονομία άρχισε να ανακάμπτει στις αρχές της δεκαετίας του 2000, οι αρχές κατέβαλλαν υπερβολικό ενδιαφέρον στην δημοσιονομική επισκευή και ανεπαρκή προσοχή στην αποκατάσταση κανονικών νομισματικών συνθηκών. Πολλές άλλες χώρες, επίσης, είχαν πολύ χαλαρές νομισματικές πολιτικές τα τελευταία χρόνια, συμπεριλαμβανομένων και άλλων ασιατικών χωρών, τους εξαγωγείς ενέργειας και βασικών προϊόντων, πολλές χώρες εντός της ζώνης του ευρώ, καθώς και το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ελβετία (IMF, 2009).

Η εντυπωσιακή συσσώρευση συναλλαγματικών διαθεσίμων από πολλές χώρες αλλοίωσε τη

διεθνή διαδικασία προσαρμογής, και πίεσε τις μακροοικονομικές πολιτικές των ΗΠΑ και άλλων χωρών. Οι παγκόσμιες ανισορροπίες και η κρίση δημιουργήθηκαν από τις ατέλειες στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των μακροοικονομικών πολιτικών και από την προκύπτουσα έκρηξη της συνολικής πιστωτικής επέκτασης (Asmussen et al., 2008).

Όποιες και αν είναι οι θεμελιώδεις ή γενεσιουργές αίτιες αυτής της κρίσης, τρία χαρακτηριστικά την διακρίνουν από άλλες διεθνείς οικονομικές κρίσεις των τελευταίων δεκαετιών. Πρώτον, οι αρχικές αιτίες της κρίσης ήταν στις Ηνωμένες Πολιτείες, σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι με τις άλλες κρίσεις της μεταπολεμικής περιόδου. Ανεξάρτητα από το ύψος της ευθύνης για την κρίση που αναλογεί ΗΠΑ, σε μακροοικονομικές ή οικονομικές ρυθμιστικές πολιτικές, είναι γεγονός ότι οι ΗΠΑ άνοιξαν το δρόμο για την οικονομική κρίση. Η κατασκευαστική δραστηριότητα στις ΗΠΑ κορυφώθηκε στο τέταρτο τρίμηνο του 2005. Οι δράσεις των αμερικανικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων έχουν καίρια σημασία για την αναστροφή της οικονομικής κατάστασης που ξεκίνησε το καλοκαίρι του 2007. Η συνολική δραστηριότητα στην οικονομία των ΗΠΑ κορυφώθηκε κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2007 (IMF, 2008).

Δεύτερον, εάν η μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο, της οποίας το νόμισμα και οι θεσμοί αποτελούν τον πυρήνα του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος, σταματά να λειτουργεί, το γεγονός ότι η κρίση που προέκυψε γίνεται παγκόσμια, δεν θα πρέπει να αποτελεί έκπληξη. Ωστόσο, πολλοί παρατηρητές και πολιτικοί ιθύνοντες εξεπλάγησαν. Η παγκοσμιοποίηση έχει συνδέσει όλα τα οικονομικά συστήματα αλλά ο βαθμός σύνδεσης ήταν δύσκολα κατανοητός πριν από την κρίση. Ως εκ τούτου, οι συνολικές παγκόσμιες λύσεις άργησαν να εμφανιστούν.

Τρίτον, δεν είναι ασυνήθιστο για μια κρίση για να ξεκινήσει στον χρηματοπιστωτικό τομέα, να εξαπλωθεί στην πραγματική οικονομία, να επανέλθει πίσω για να αποδυναμώσει περαιτέρω τον χρηματοπιστωτικό τομέα, και ως εκ τούτου να αποδυναμώσει περαιτέρω την πραγματική οικονομία. Ωστόσο, αυτή η ακολουθία είναι συζητήσιμη αν κάποιος θέλει να πει ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες ήταν το επίκεντρο της κρίσης και ειδικότερα ο αμερικάνικος χρηματοπιστωτικός τομέας.

4.5 Η Ελλάδα εν μέσω δημοσιονομικής προσαρμογής

Μετά την κατάρτιση του τριετούς προγράμματος οικονομικής προσαρμογής, τον Μάιο του 2010, η Ελλάδα εξέδωσε ολοκληρωμένα μέτρα δημοσιονομικής εξυγίανσης. Αυτά, αναμένεται να συνεχίσουν να έχουν ανασχετικό αντίκτυπο στην εγχώρια ζήτηση, συμβάλλοντας στη διόρθωση των δίδυμων δημοσιονομικών και εξωτερικών ελλειμμάτων. Σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο, τα μέτρα δημοσιονομικής πειθαρχίας θα έχουν ισχυρό αντίκτυπο στη συρρίκνωση της οικονομικής

δραστηριότητας, με περικοπές των μισθών στο δημόσιο, αύξηση της φορολογικής επιβάρυνσης και συνακόλουθη μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος και των δημόσιων δαπανών. Ωστόσο, αν γίνουν αξιόπιστες προσπάθειες δημοσιονομικής προσαρμογής και αποφασιστική εφαρμογή των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, λογικά, θα πρέπει να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη στην ελληνική οικονομία.

Η εγχώρια ζήτηση παραμένει ασθενής, καθοδηγείται από τις απώλειες εσόδων, την προσαρμογή στην αγορά εργασίας και τις πιστωτικές συνθήκες. Ο πληθωρισμός, οι μισθολογικές ρυθμίσεις και το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος είναι συγκρατημένα, με αποτέλεσμα την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας. Η προοδευτική επανεξισορρόπηση της οικονομίας, η υποστηρικτική εξωτερική ζήτηση και οι φιλικές προς την ανάπτυξη μεταρρυθμίσεις, αναμένονται να επαναφέρουν την οικονομία στο αναπτυξιακό δυναμικό της, από το 2013 και μετά (European Commission, 2010).

Οι αρνητικές επιπτώσεις στην απασχόληση στον ιδιωτικό τομέα, σε συνδυασμό με το πάγωμα των προσλήψεων και τη μείωση των συμβάσεων ορισμένου χρόνου, στον δημόσιο τομέα, θα ωθήσουν το ποσοστό ανεργίας έως και άνω του 15%, μέχρι το 2012 (European Commission, 2010). Η κατάσταση στην αγορά εργασίας, σε συνδυασμό με τη μείωση των μισθών, θα ρίξουν το διαθέσιμο εισόδημα μεσοπρόθεσμα, φρενάροντας την πραγματική ζήτηση. Ως αποτέλεσμα της συνεχούς αβεβαιότητας για την κατάσταση της οικονομίας (π.χ. για τους φόρους), η ιδιωτική κατανάλωση αναμένεται να συρρικνωθεί περαιτέρω.

Η σφιχτή ρευστότητα και η αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, ασκούν πιέσεις στο τραπεζικό σύστημα. Σύμφωνα με την επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας και τη συνεχή εκροή καταθέσεων, ο ετήσιος ρυθμός μεγέθυνσης των πιστώσεων προς τον ιδιωτικό τομέα είναι, πλέον, ελαφρώς αρνητικός. Οι πιέσεις της αγοράς και τα υψηλά spreads, έχουν διατηρήσει ψηλά το κόστος της χρηματοδότησης και τον περιορισμό πρόσβασης του ιδιωτικού τομέα σε αυτό (Εκθεση Διοικητή Τράπεζας Ελλάδας για το 2010).

Οι επενδύσεις σημείωσαν πτώση κατά τα τελευταία τρίμηνα, τόσο στη στέγαση, όσο και στον εξοπλισμό. Η δημόσια επενδυτική δραστηριότητα αναμένεται να παραμείνει ιδιαίτερα φτωχή, ως αποτέλεσμα των συνεχιζόμενων προσπαθειών για δημοσιονομική εξυγίανση. Αρκετές πρωτοβουλίες που αναλαμβάνονται στον δημόσιο τομέα - συμπεριλαμβανομένης και της επιτάχυνσης του ρυθμού απορρόφησης των πόρων των Διαρθρωτικών Ταμείων και του νέου επενδυτικού νόμου – αναμένεται να βελτιώσουν, ελαφρώς, τη ψυχολογία της αγοράς και να βοηθήσουν την ανάκαμψη των επενδύσεων από το 2012 (Εκθεση Διοικητή Τράπεζας Ελλάδας για το 2010).

Οι πληθωριστικές πιέσεις ενισχύθηκαν κατά τη διάρκεια του 2010 και τροφοδοτούνται από

την αύξηση του ΦΠΑ και την αύξηση των ειδικών φόρων κατανάλωσης για τα αλκοολούχα ποτά, τον καπνό και τα καύσιμα. Ο ετήσιος πληθωρισμός το 2010, υπερέβη το 4,5% κατά μέσο όρο. Μια σειρά διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, με στόχο τις υπάρχουσες αγκυλώσεις στις εγχώριες αγορές, αναμένεται να επηρεάσει θετικά, τόσο τον πληθωρισμό, όσο και τις προσδοκίες για τον πληθωρισμό (ΕΛΣΤΑΤ, 2011).

Η αγορά εργασίας είναι σε προσαρμογή. Υπάρχουν ενδείξεις για ισχυρή καθοδική πίεση επί του κόστους εργασίας, ιδίως των μη-βασικών μισθών, όπως οι περικοπές στο δημόσιο τομέα ενώ και οι επιχειρήσεις καταβάλλουν προσπάθειες για την ανάκτηση της ανταγωνιστικότητάς τους, καθώς και για την απορρόφηση των έμμεσων φόρων. Από την άλλη πλευρά, μια ταχύτερη ανάκαμψη της απασχόλησης, κατά τη φάση αποκατάστασης, είναι δυνατή, ιδίως αν οι εν εξελίξει μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας υλοποιηθούν όπως προβλέπεται (Εκθεση Διοικητή Τράπεζας Ελλάδας για το 2010). Η αύξηση των μισθών προβλέπεται να παραμείνει σε πολύ χαμηλά επίπεδα, σύμφωνα με την εθνική συλλογική σύμβαση του Ιουλίου 2010 (για τους κατώτατους μισθούς, αλλά διαδραματίζει επίσης έναν καθοδηγητικό ρόλο και για τις άλλες αποδοχές).

Η παρατηρούμενη συρρίκνωση της εγχώριας ζήτησης, η οποία αναμένεται να διατηρηθεί, αντικατοπτρίζεται και στη συρρίκνωση των εισαγωγών. Το σύνολο των εξαγωγών, οι οποίες άρχισαν να ανακάμπτουν ήδη από το 2010, θα ενισχυθεί περαιτέρω το 2011-12, από την εξέλιξη του κόστους εργασίας και των ευνοϊκών εξωτερικών παραγόντων της ζήτησης, όπως προβλέπεται από την υψηλή συχνότητα των δεικτών.

Οι εξαγωγές αγαθών θα πρέπει να αυξηθούν κατά περίπου 6%, κατά μέσο όρο, το 2011-12, ενώ, οι εξαγωγές υπηρεσιών - ιδιαίτερα το παγκόσμιο εμπόριο της ναυτιλίας και τα έσοδα από τον τουρισμό – θα πρέπει να επανέλθουν με ταχύτερο ρυθμό, μετά από μια συνεχή προσαρμογή των τιμών. Συνολικά, η συμβολή των καθαρών εξαγωγών στην αύξηση του ΑΕΠ θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα θετική το 2011 και το 2012, τόσο λόγω της επιταχυνόμενης ανάκαμψης των εξαγωγών αλλά και της συνεχιζόμενης συρρίκνωσης των εισαγωγών. Το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών αναμένεται να μειωθεί σε περίπου 8% του ΑΕΠ το 2011 και να πλησιάσει το 6% του ΑΕΠ το 2012. Η αναμενόμενη αύξηση της ανταγωνιστικότητας και τα οφέλη από τις εν εξελίξει διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις μπορεί να οδηγήσουν σε ακόμα ταχύτερη προσαρμογή του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών (European Commission, 2010).

Οι κίνδυνοι για το βασικό αυτό σενάριο είναι, σε γενικές γραμμές, ισορροπημένοι. Από τη θετική πλευρά, η συνεισφορά των καθαρών εξαγωγών και των επενδύσεων στην αύξηση του ΑΕΠ, μπορεί να αποδειχθεί ισχυρότερη από τις προβλέψεις, βοηθώντας τις σχεδιαζόμενες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, να υλοποιηθούν ταχύτερα. Ειδικότερα, η ταχεία εφαρμογή των μέτρων που αποσκοπούν στη βελτίωση των επενδυτικών ευκαιριών και την προσέλκυση άμεσων ξένων

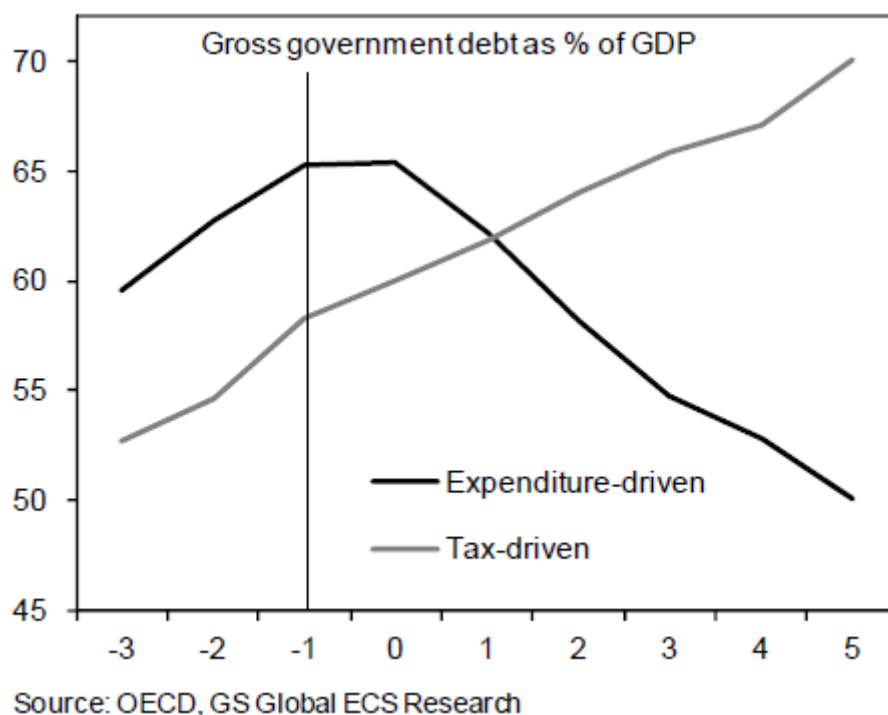
επενδύσεων, μπορεί να επιταχύνουν την ανάκαμψη. Από την αρνητική πλευρά, λαμβάνοντας υπόψη την συνήθη αβεβαιότητα σχετικά με την καμπή του οικονομικού κύκλου, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο ότι η οικονομία θα χρειαστεί περισσότερο χρόνο από ό, τι αναμένεται για να επανέλθει σε θετικό έδαφος (Meghir et al., 2010).

Οι κοινωνικές μεταβιβάσεις προβλέπεται να αυξηθούν σημαντικά, κατά τη διάρκεια του 2011. Πολλοί δημόσιοι υπάλληλοι, θα προχωρήσουν σε πρόωρη συνταξιοδότηση, διότι φοβούνται ότι θα λάβουν μειωμένη (ή καθόλου) σύνταξη, εφόσον θα συνταξιοδοτούνται αργότερα πλέον. Μια πρώτη ματιά στο Ελληνικό Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης αποκαλύπτει ότι, 2/3 περίπου της συνολικής δημοσιονομικής προσαρμογής προβλέπεται ότι θα προκύψει μέσω της αύξησης των εσόδων και μόνο 1/3 προβλέπεται ότι θα προκύψει μέσα από τις περικοπές των δαπανών (European Commission, 2010). Ωστόσο, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι, μέρος της προβλεπόμενης αύξησης των εσόδων προέρχεται από μια αυξανόμενη προθυμία της κυβέρνησης για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής, η οποία, κατά ονομαστική αξία, αποτελεί μια θετική πολιτική πρωτοβουλία. Αλλά ακόμη και χωρίς οποιαδήποτε επίδραση των εσόδων από αυτήν την πολιτική και τα έσοδα από τα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ, η αύξηση των άμεσων φόρων και του ΦΠΑ, των φόρων ακινήτων και των φόρων για κερδοφόρες επιχειρήσεις, προβλέπεται να αντιστοιχεί σε περισσότερο από το ήμισυ της συνολικής δημοσιονομικής προσαρμογής (European Commission, 2010). **Αντίθετα, αυτό που συνήθως παρατηρείται είναι ότι η επιτυχημένη δημοσιονομική προσαρμογή στηρίζεται πολύ λιγότερο στην αύξηση των εσόδων, από ό,τι συμβαίνει στην περίπτωση της Ελλάδας** (Alberto Alesina, Roberto Perotti, 1996 καθώς και Goldman Sachs Global Economics, 2010).

Επιπλέον, η ελληνική ανοχή έναντι της διαφθοράς και της εκτεταμένης φοροδιαφυγής, κάνει τις αυξήσεις στους φόρους δύσκολες να υλοποιηθούν, όπως και την αύξηση των εσόδων (Alesina & Ardagna, 2010). Η υπερβολική εμπιστοσύνη στο πρόγραμμα καταπολέμησης της φοροδιαφυγής μας κάνει να διερωτόμαστε τι έχει αλλάξει από προηγούμενες ανεπιτυχείς προσπάθειες για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και γιατί η Ελλάδα έπρεπε να συσσωρεύσει ένα τόσο μεγάλο χρέος πριν οι πολιτικοί της συνειδητοποιήσουν ότι η φοροδιαφυγή είναι ένα σοβαρό πρόβλημα. Αν οι Έλληνες δεν έχουν βελτίωση στα φορολογικά κίνητρα ή δεν εφαρμόσουν σημαντικές μεταρρυθμίσεις κατά της διαφθοράς ή δεν αλλάξουν την καθημερινή κουλτούρα τους (όλα εξαιρετικά απίθανα), οι προβλέψεις για έσοδα από το μεγάλο πρόγραμμα κατά της φοροδιαφυγής φαίνονται υπερβολικά αισιόδοξες (Meghir et al., 2010). Η βύθιση της χώρας σε βαθιά ύφεση δυσχεραίνει ακόμη περισσότερο την αύξηση των φορολογικών εσόδων, δεδομένης της ραγδαίας μείωσης της φορολογητέας βάσης, ακριβώς λόγω της ύφεσης που βοηθήθηκε με τη σειρά της και από την επιβολή υψηλής φορολογίας σε όλα τα επίπεδα.

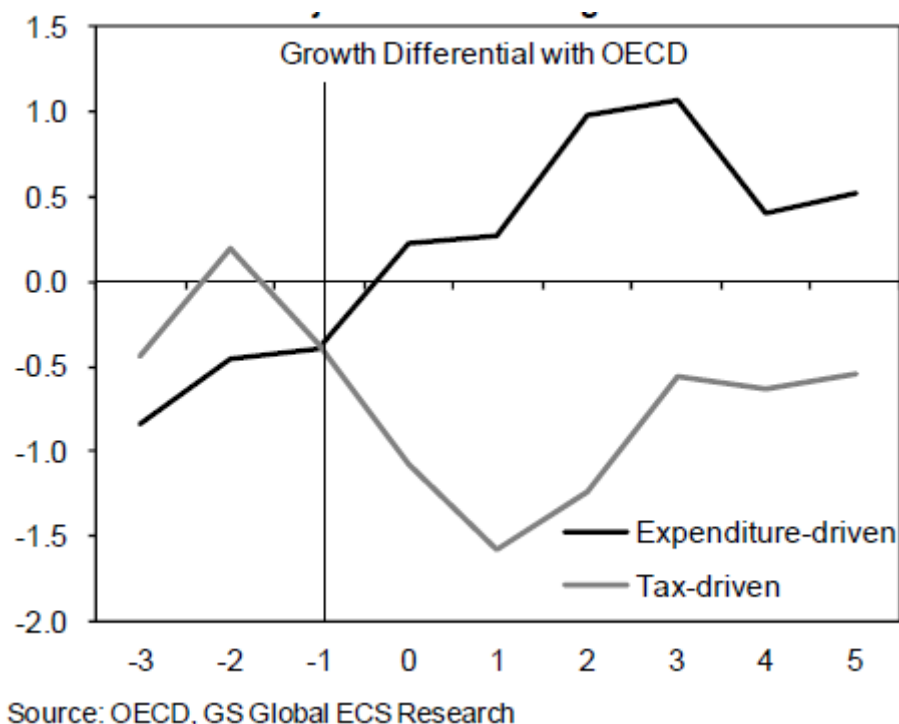
Είναι οι περαιτέρω περικοπές δαπανών πολιτικά εφικτές; Πολλοί θα πουν όχι, αλλά η τρέχουσα μείωση των μισθών του δημόσιου τομέα και των συντάξεων είναι εντυπωσιακή και μάλλον χωρίς προηγούμενο στην Ελλάδα. Τα στοιχεία από τις περιπτώσεις του 1980 και του 1990 δείχνουν ότι οι κυβερνήσεις που υλοποίησαν μεγάλες δημοσιονομικές προσαρμογές με περικοπή των δαπανών δεν είχαν πρόβλημα επανεκλογής. Στην πραγματικότητα, τα στοιχεία δείχνουν ότι οι κυβερνήσεις που μείωσαν τις δαπάνες μπορεί ακόμη και να κερδίσουν δημοτικότητα, ίσως ως αποτέλεσμα της καλύτερης οικονομικής απόδοσης που ακολουθεί αυτούς τους τύπους προσαρμογής (Meghir et al., 2010).

Σε μία μελέτη της Goldman Sachs Global Economics (<http://www2.goldmansachs.com/ideas/global-economic-outlook/limiting-the-fallout-doc.pdf>) αναλύονται δεδομένα από 24 χώρες μέλη του ΟΟΣΑ, για μια περίοδο 35 ετών, από το 1975 έως και το 2009. Σκοπός της μελέτης ήταν να αναλυθούν οι επιπτώσεις προγραμμάτων σημαντικής δημοσιονομικής προσαρμογής, στο χρέος και στην οικονομική μεγέθυνση των χωρών αυτών. Η μελέτη αυτή εισάγει και μια πρωτοτυπία. Διακρίνει το δείγμα των χωρών που μελετά σε δύο ομάδες, σε αυτές που εφάρμοσαν προγράμματα δημοσιονομικής προσαρμογής που επικεντρώθηκαν στην μείωση των κρατικών δαπανών, στις οποίες περισσότερο από τα 2/3 της προσαρμογής, ως ποσοστό του ΑΕΠ, πηγάζουν από τη μείωση των δαπανών (expenditure-driven fiscal adjustment strategies) και σε εκείνες τις χώρες που τα προγράμματά τους στηρίχθηκαν κυρίως στην αύξηση της φορολογίας (tax-driven fiscal adjustment strategies). Τα συμπεράσματα είναι άκρως ενδιαφέροντα και χρήσιμα για την προσαρμογή που επιχειρείται στην Ελλάδα. Όπως αποτυπώνεται στο γράφημα 4.1, τα προγράμματα δημοσιονομικής προσαρμογής που επικεντρώθηκαν κυρίως στη μείωση των κρατικών δαπανών, αποδείχθηκαν σημαντικά πιο επιτυχημένα στη μείωση του χρέους από τα προγράμματα που στηρίχθηκαν στη φορολογία.

Γράφημα 4.1

Επίσης, στην ίδια μελέτη διαπιστώνεται ότι οι χώρες που εφάρμοσαν προγράμματα επικεντρωμένα στη μείωση των κρατικών δαπανών, έδωσαν ώθηση στον ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης, σημαντικά υψηλότερη από ότι στις χώρες που εφάρμοσαν προγράμματα επικεντρωμένα στους φόρους. Αυτό αποτυπώνεται στο γράφημα 4.2

Γράφημα 4.2

Συνολικά, αντλώντας στοιχεία από την επιτυχή εμπειρία των ευρωπαϊκών χωρών που εφάρμοσαν δημοσιονομική λιτότητα στο πρόσφατο παρελθόν, το συμπέρασμα είναι ότι η Ελλάδα θα μπορούσε να επωφεληθεί από την αναπροσαρμογή της σύνθεσης των μεγάλων δημοσιονομικών προσαρμογών της, με τη μείωση της φορολογίας και την περαιτέρω μείωση των δαπανών της (Alesina, 2010). Το ίδιο συμπέρασμα εξάγεται και από τις περιπτώσεις χωρών της Λατινικής Αμερικής ή της Αφρικής, όπως αναλύθηκε παραπάνω. Τα προγράμματα που στηρίζονται περισσότερο στη μείωση της κρατικής δαπάνης και λιγότερο στην αύξηση της φορολογίας, κρίνονται αποτελεσματικότερα, τόσο για τη μείωση του χρέους, ως ποσοστό του ΑΕΠ, όσο και για την επίτευξη οικονομικής μεγέθυνσης.

4.6 Βιβλιογραφία 4ου Κεφαλαίου

ΕΛΣΤΑΤ (2011), “Συγκρίσεις Γενικού Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (Έτος βάσης : 2009=100,0) (Ιανουάριος 2001 - Απρίλιος 2011)”, http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-themes_p_param=A0515&r_param=DKT87&y_param=2010_00&mytabs=0

<http://www.undp.org.bz/human-development/the-human-development-index-hdi/>

Ranis, G., Stewart, F. & Ramirez, A., (2000), “Economic Growth and Human Development”, *World Development*, Vol. 28(2), 197-219.

Amartya Sen (2006), *Η ανάπτυξη ως ελευθερία*, εκδ. Καστανιώτη.

Alesina, A. (2010), “Fiscal Adjustments: Lessons from History.”, Ecofin Meeting, Madrid, 15th April 2010.

Alesina, A. and Ardagna, S. (2010), “Large Changes in Fiscal Policy: Taxes vs. Spending.”, στο *Tax Policy and the Economy*, NBER book series, Vol. 24, pp. 35-68.

Amin S. (1976), *Unequal Development: An Essay on the Social Formations of Peripheral Capitalism*, New York, Monthly Review Press.

Asmussen, J., Krahnen, J., Otmar, I., Regling, K., Weidmann, J. and White, W. (2008), “New Financial Order: Recommendations of the Issing Committee Preparing the G-20”, Photocopy.

Barro, R. J. and Sala-i-Martin, X (1995), *Economic Growth*, New York, McGraw-Hill.

Chenery, HB (1960), “Patterns of industrial growth”, *The American Economic Review*, vol. 50, September, pp. 624-654.

Domar, ED (1946), “Capital expansion, rate of growth, and employment”, *Econometrica, Journal of the Econometric Society*, 14:137-47.

Harrod, RF (1939), “An essay in dynamic theory”, *The Economic Journal*, Vol. 49, No. 193,

March, pp. 14-33.

Lewis, WA (1955), *The Theory of Economic Growth*, Homewood, IL, Richard D. Irwin, Inc.

Rostow, W. W. (1960), *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*, Cambridge University Press.

Solow, R. M. (1956), “A Contribution to the Theory of Economic Growth”, *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 70, pp. 65-94.

European Commission, (2010), “The Economic Adjustment Programme for Greece”, European Economy, Occasional Papers No. 61 , May 2010.

International Monetary Fund (2008), *World Economic Outlook*, April, 2008, Washington: International Monetary Fund.

International Monetary Fund (2009), “The State of Public Finances: A Cross-Country Fiscal Monitor”, Staff Position Note SPN/09/21, Washington: International Monetary Fund.

Meghir, C., Vayanos, D. and Vettas, N. (2010), “The Economic Crisis in Greece: A Time of Reform and Opportunity.”, Greek Economists for Reform, 5 August 2010, <http://greekeconomistsforreform.com/EL/public-finance/the-economic-crisis-in-greece-a-time-of-reform-and-opportunity-2/>.

Mussa, M. (2009), “Global Economic Prospects as of September 2009”, Washington: Peterson Institute for International Economics.

Alberto Alesina, Roberto Perotti, (1996), “Fiscal adjustments in OECD countries: composition and macroeconomic effects”, NBER Working Paper 5730.

Goldman Sachs Global Economics, (2010), “Limiting the fallout from fiscal adjustment”, www2.goldmansachs.com/ideas/global-economic-outlook/limiting-the-fallout-doc.pdf.

Τράπεζα της Ελλάδος (2011), *Έκθεση του Διοικητή για το Έτος 2010*, Απρίλιος 2011, www.bankofgreece.gr